

SZIV.

Szív — emberszív.
Csakolyan mint a másé.
De mégis másnál rokotalanabb.
A végzet jegyese
S az elhagyatottságé.

Szív — magyar szív.
Szív-alakú sziget.
Körülnyaldossa bánat-óceán.
Körültombolja sötét gyűlölet.

Szív — figyeld a rendhagyó verését:
Néha szinte eláll.
Aztán jön egy óriás dobbanás,
A csillagokig fel — —
Azért sem a halál!

Szív — árva szív.
Hogy fogták kétmarokra
Ezt a szívet vaskezttyűs századok!
Hogy szorították irgalmatlanul!
És ime mégis, azért is dobog.

Nézd meg ezt a szívet:
Immáron teste sincs.
Csak puszta szív,
Kitépett szív.
De éppen így lett mérhetetlen kincs!

Ha bűne volt:
A testével elmúlt, megsemmisült.
A pusztában önmagára talált
A szegény szív
S minden vadrózsája megnemesült.

Vedd ma körül áradó szerelemmel
Ezt a szent, szív-alakú szigetet:
Magyar szív az,
Sokat szenvedett szív —:
Az én szívem, a te szíved.

Reményik Sándor.

PETROVICS ITÉL.

Az apja szerb, az anyja tót —
 De örök vizek ringatták mienkké
 A roppant óceánjáró hajót.
 Jött a Vér ködös partjai felől
 S a Lélek végtelenjébe veszett.
 Árbocán magyar zászló lebegett.

Mi az, hogy szerb?
 Mi az, hogy tót?
 Mi az, hogy faj?
 Mi az, hogy vér?
 S mi az a Tűz és mi az Titok,
 Mely mindenben keresztül
 A szüveg ér?
 Mi vegyül el a fajban és a vérben,
 Hogy megcsendüljön halhatatlanul
 A legmagyarabb magyar költeményben?

Minket, akiknek minden porcikája
 Az ő dalai mámorától reszket —
 Minket ma név szerint és vér szerint
 És ezerféleképen elemeznek.
 A dédapádnak neve mi is volt?
 A dédanyánkba a vér honnan folyt?
 Az őseinkben fel hetediziglen
 A fajtisztaság mekkora is volt?
 És név szerint és faj szerint
 És vér szerint
 Járnak iskolába gyermekeink.
 Igy bolygatják a Tüzet és a Titkot,
 Igy szórják szét a Tüzet és a Titkot
 Új törvények szerint.
 És megcsapolják most a székely vért
 — Minden kis csöppje drága gyöngyöt ért —
 És kimutatják csalhatatlanul
 Nagy rettenetes vegyi tudománnyal:
 Más vér ez — nem rokon a magyarsággal.

Hát jól van, jól van — ezt is elviseljük.
 Mert falra hányt borsó ez is.
 Ál-tudósok kezén játék-kavics.
 Fent, a legfőbb Semmitőségekben
 Ül minden földi bíróság fölött
 Ama más néven ismert Petrovics.
 Mi legfőbb bíránk minden faji perben:
 A vér: a semmi. A Lélek: a Minden.

PÉTERFY JENŐ ÉS A HUSZADIK SZÁZAD.

HARMINCÖT esztendeje Péterfy Jenő halálának. Ha az írói mű, a szellemi alkotás életét az olvasókban munkáló hatásán, a közlélekre gyakorolt megtermékenyítőerején mérjük le: bizvást azt mondhatjuk, hogy Péterfy élete akkor kezdődött el, amikor annak önszántából végét szakasztotta. Nem halt meg ismeretlenül, de valójában igen kicsiny szektára szorítkozott azok száma, kik a veszteség súlyával tisztában voltak, jóformán csak személyes jóembereinek szűk körére, mely benne a tisztalékú, nemes barátot is siratta. Gyulai Pál állt e kis kör élén, ki Péterfy nem éppen szapora, de mindig előkelően magas mértéket tartó munkásságának folyóiratában szállást adott, a többi megrendült gyászoló pedig tanárokból és tanítványokból telt ki, akik szellemének már életében igézetébe kerültek s attól egész pályájukra üdvösen nyugtalanító serkentéseket nyertek.

A köztudatba ők égették bele Péterfy nevét és jelentőségét, mielőtt írói termése elmerült folyóiratpéldányokból maradó könyvek lapjain feltámadt volna. Meghitt barátai: Léderer Béla, Patthy Károly, Riedl Frigyes adtak róla először emberi arcképet és írói értékelést, személyes meleg élményeikre és mély hatások során magukbafogadott olvasmányemlékeikre támszkodva. Amikor pedig szétszórt írásműveit a Kisfaludy-Társaság három szép kötetben összegyűjtötte, ezek elé leghűbb és leggyöngédebb tisztelője, Angyal Dávid irt alapvető értékű terjedelmes bevezetést, immár friss és tisztánlátó áttekintésével annak az egész gazdagságnak és változatosságnak, mely Péterfy szellemi hagyatékának ez első számbavétele alkalmával még régi híveit is meglepte.

Azóta ez az örökség állandó táplálójává lett a magyar közműveltségnek, vele számot nem vetni a kritikusi és esztétikusi készületségnek szegénylivaló hiánya, s a hozzáfűződő kérdések tisztázása egyetemeink ifjúságára is magasabbigényű feladatok egész sorát róttá; halálának már tizedik évfordulóján doktori értekezés készült róla, az irodalomtudománynak háborúutáni nagy irányváltozásában pedig — mely az egyéni jelenségeket is egyre jobban az egyetemes szellemi életben kívánja felfogni — még inkább ráeszméltek, hogy Péterfy nagyon is azok közül való, akik iránt komoly, valóban lelkiismereti kötelességeink vannak.

Első értékelése a klasszikus magyar essay-hagyomány folytatójául állította őt elének, aki a mult századközép bölcs konzervatívságú és nagy erkölcsi komolyságú tanulmányíróinak nyomában ezt a tudomány és művészet határmesgyéjén járó műfajt a személyes érintettségnek rejtetten munkáló lírájával és a kifejezésnek idegesebb hajlékonyságával vette birtokba s alakította át a maga hasonlatosságára. Nem is tagadható, hogy Péterfy ebben a becsületes és egészséges hagyományban teljes meggyőződésével benne áll. A forradalmárok rombolást sürgető önbizalma már serdülő éveit sem fűtötte, gyökértelen ábrándok rajta, aki egész iskolázottságát a gyökérig hatoló művelődési ösztönnek engedve szerezte meg, még ideig-óráig sem foghattak. A történelmi mult szellemi értékeinek kultuszában Gyulai Pállal,

Kemény Zsigmonddal tökéletesen azonos ihletésű, s amivel több és változatosabb forrásból táplálkozó műveltsége szellemét amazokénál rugalmasabbá tette, az konzervatív felfogásának éppen nem gyöngítésére, sőt inkább megszilárdítására szolgált. Tréfás szóval, de annál komolyabb meggyőződéssel hirdethette magáról, hogy egy kis copftól nem igen szokott megijedni.

Mindamellett most, egy emberöltőnyi távolságból, egyre világosabban látjuk, hogy írói műve nem annyira vég és betetőzés, mint inkább kezdet és alapterakás. Mint szellemi jelenség — bármennyire magánviseli is a tizenkilencedik század meghatározó jegyeit — nem úgy dereng át hozzánk a huszadik századba, mint az alkonyat, hamvadó fénye, sokkal inkább úgy, mint az égbolton feltetsző hajnalodás. A mi századunknak is eltelt most már egyharmada, éppen elég idő ahhoz, hogy kibontakozzék előttünk az új írónak az a típusa, melyet a kor változása felvetett, s ha ennek a típusnak egyelőre talán még halvány körvonalú rajzát észrevesszük, lehetetlen meg nem látunk, hogy ez a rajz mennyire a Péterfy írói arclélinek árnyképvetületét követi.

Péterfy Jenő tanulmányíró elődei esztétikusnak dogmatisztelőbbek, kritikusnak talán élesebbek, de kevesebbszempontúak voltak nálánál. Gyulai Pálban valósul meg legtökéletesebben és legtudatosabban ez a szellem, mely józan meggondolástól és aggodalmas lelkiismerettől hitelesített mérleggel ítélkezik, s jaj annak, aki azen a mérlegen könnyűnek találta; igazán szólva, egy kissé annak is, aki — súlyosnak bizonyul. A képzelet, az irracionális alkotómámor dagályát ez a *common sense*-hez igazodó értékcselelés akárhányszor még egy Vörösmarty-arányú nagyságon is számonkéri. A magyar klasszicizmus esztétái és kritikussai néhány, nem is éppen nagyszámú, de a maguk korában csakugyan sorsdöntő elvet szolgáltak, meg nem alkuvó dogmahúséggel s kritikai gyakorlatukban kérlelhetetlen következetességgel; az esztétikájuk állócsillagok tisztelete volt, a kritikájuk mennyköveket mért.

Péterfy Jenő sem meggyőződésbeli szilárdság, sem kritikai szigor dolgában nem fogta alább egy hüvelyknyivel sem a mértéket, de írói természetete csakúgy, mint korának, a századvégnek megváltozott szellemi igénytartalma mégis teljesen elütővé színezi egész essayírói magatartását. A dogmák parancsuralmát nála az elődeiét messze meghaladó pszichológiai kíváncsiság lazítja meg, kritikai ereje számára pedig, az emberiség szellemi javainak elszánt védelmében, sokkal méltóbb kibontakozási területet és lehetőséget ismert fel, semhogy ezt az erőt az ily magasabb szempontból meglehetősen harmadrangú irodalmi silányságok és tehetségtelenségek gyomlálgatására lett volna hajlandó fordítani.

Hogy rövid szóval fejezzem ki, ami körül már régóta tapogatózom: Gyulaiékban a kritikai szellem művészek és művek elismertetéséért lépett sorompóba, Péterfyben pedig — az ellentétes koráramlattal szemben — már magának a művészetnek, az örök humánium legmagasabb fokán kivirágzó szépségnek tiszteletéért folytatott küzdelmet.

A közelmúltban Péterfy összegyűjtött munkáinak kiegészítésére az olvasók kezébe kerültek a hírlapokba írt, ifjúkori zenei és színházi bírálatai. Ezekről szólva, sokan azt fájlalták, hogy az itt még kiméletlen bátorsággal vagdalkozó, vérbeli kritikus utóbb, a Budapesti Szemle hidegebb méltóságú hasábjain, szemlélődő és pepecselő esztétává komolyodott. Akik írói művét így látják, nagyon is a főlzínen maradnak. Az a kritikai ér, mely napilapcikkeiben heves és türelmetlen lökésekkel jelentkezik, a későbbi tanulmány-

író higgatabb mondatait is meg nem csökkent bőséggel táplálja. Esztétikai szemlélete hűvös katedrai bölcsességé sohasem merevedik. Az önfegyelmzés kerge alatt nála egészen soha le nem fojtható nyugtalanságok hánykolódnak.

S ezek a nyugtalanságok nemcsak egyéni tépetteleküségéből erednek: bennük korának lelke is keresi az eligazodást. A kiegyezés utáni évektől a századfordulóig terjedő időszak, melyre Péterfy íróága esik, az illúzióiban keservesen csalódott, de új tetterőre ébredt ország lelkeségét páratlanul fogékonyá tette a pozitívizmus szemlének nyugat felől beáramló, határtalan önbizalmú feladatvállalásai iránt. Ez a századvég ma már belekerült a tudományos érdeklődés rohamosan bővülő anyagába, képeinek mintegy lezárt egységgé válását a rákövetkező nagy világszemléleti földrengés is nagyban siettette, szellemi örökségét rendre felülvizsgálat alá vesszük, keressük benne az elbukott tudományos álmokat s még inkább a minden materiális enyészeten diadalmaskodó örök értékeket. A racionalizmusnak ez a nagy és tartós áradása, melynek nyomán — ma már jól látjuk — a polgáriasodásnak, az életigényeknek és életformáknak csakugyan páratlan meggazdagodása támadt, valójában természetlen szkepticizmussal árasztotta el az emberi gondolkodásnak szinte egész területét. S még inkább a művésztermézetek érzelmi világát. Ennek a mohó ténykultuszba feledkező barbár kornak művészfialtsága még kegyetlenebb farkasverembe zuhant, mint a tizenhatalmadik század végének alkotóelkei. Azok eszmény és valóság kettéhasadásakor a szentimentalizmus szakadékába hullottak, — a tizenkilencedik századvégiek az életet bénító szentimentalizmusnál is veszedelmesebb örvénybe: a belső élet s a külvilág összhangját már elvileg kirekesztő pesszimizmusba. A civilizáció mér földjáró csizmákat húzott, a kultúra pedig elakadt lélegzetvétellel az útszélien maradozott. A költők Schopenhauernak szolgáltatták ki magukat, a regényírók emberi dokumentumok gyűjtésére szabadulnak rá, a tudósok pedig — s nem is csupán a természettudományok, hanem akárhányszor a humaniorák művelői is — egyre készségesebben vetik alá magukat a korigényeknek és életkövetelményeknek; a német fiziológus a természetudományt proklamálja a műveltség abszolút szervéül, a görög nyelv magyar egyetemi tanára pedig a képviselőházban maga ajánlja fel szaktudományát «az aktuális kultúrpolitikai helyzet» áldozati oltárán.

Ebből a kétségbeesett korszak iránytűvesztettségéből Péterfy nem a megalázkodó behódolásban, hanem — *fölfelé* keresett menekülést. Elzárkózni a kor hangos szava elől ő sem tudott, nem is akart. Vannak olyan sorai, melyekben szinte hallani az agya működését, amint az új igazságok sok igazáról mintegy önmagát is meggyőzni kívánja. Így ír: «A mai szellemi életének van olyan vonása, melyet későbbi századok is méltatva fognak felemlíteni. A mai kor sok illúzióval szegényebb a régénél; de viszont egy sem nézett bátrabban az igazság szemébe. Iparkodik tárgyilagos lenni, elfojtani vágyait, hogy az igazsághoz közel juthasson. A mai kor érzi először mélyen, hogy az igazság rideg, fájdalmas, az emberi büszkeséget és autonómiát mélyen sebző, különösen a légvárakra romboló lehet. De mindamellett küzd az emberi szellem. A mai ember, ha le is csöppent az égből, lábra törekszik állani. Volt már Isten angyala, volt napba repülő Ikarus, ma az ember pusztán — ember akar maradni, ami mindenesetre nem idealizmus nélkül való feladat».

Ez bizonyára a legtöbb, amennyi a megértésből s az új életeszményhez való közeledésből egy Péterfy-szerű gondolkodó részéről várható. Őszinte

szó, de fájdalmasan az. Hiszen ő maga is innen származtatja az esztétikai vagy szemlélődő ember pesszimizmusát, mely az ő lelkére is mély árnyékot vetett. S ha az új szemlélet mellett való bizonykodása után valami madáchi Lucifer tőle is azt kérdezte volna: — «Mégis boldog vagy-e e képzeletben? tedd kezed szívedre», alighanem ugyanúgy felelt volna, mint a pháraó Ádám: — «Nem én. Úrt érzek, mondhatatlan úrt».

Mert Péterfy konzervativizmusa nem multbaragadást jelent, annál inkább a harmadfélezeréves szellemi és irodalmi hagyomány egységének rendületlen hűségét és tiszteletét. Az általános építkezés nagy lázában gyanakvással nézi annak a bábeli épületnek jövőjét, mely alapjait e rombadöntött hagyomány törmelékein kívánná megvetni. Jaj a lármás és csillogó Polgáriasodásnak, ha győzedelmes bevonulásán a régi uralkodót, a nemes és sugárzó homlokú Kultúrát rabszíjon akarja diadalszekere után vonszolni!

Péterfyben, a Budapesti Szemle essay-írójában, a magas ihletésű kritikus így megy át nyílt lázadásba a szellem és humánus szabadságjogai mellett. Egyre szenvedélyesebb és dacosabb elkülönüléssel, beveszi magát az arisztokratikus műveltségnek a környezetetők nyilaitól veszélyeztetett várba, s ha a racionalista korszellem eleinte talán őt is halántékon sujtotta, most, érett éveiben a hőszóndabeli Detre módjára a homlokába tört nyílhegygel is tovább folytatja tusáját. Csoda-e, ha a napiérdekű könyvkritikus mindinkább visszavonul, kis írók rossz könyveivel egyre kevésbé van kedve perlekedni, s tollat már csak azért fog, ami valóban szívügye, vagy mert lelkesedik valamiért, vagy mert polemikus kedvét kihívja a magáéval ellentétes felfogás, ha az egyébként mégis komolyanvehető vagy számottevő jelenség. Néha egész tanulmányokká szélesednek ki ezek a hozzászólásai, melyekkel annyira csak az ügyet és gondolatot kívánta tökéletes személytelenséggel szolgálni, hogy a legkülönfélébb betűjegyek mögé rejtőzött el, melyeket csak bizalmas barátai vagy még azok sem ismertek.

Ez talán legfőbb oka annak is, hogy írói művéről életében semmiféle összefoglalóbb kép ki nem alakulhatott. Mereven elzárkózott előle, hogy dolgozatait összegyűjtse, pedig ha megteszi, gondolkodása már annak a tétova kornak is kívánatos kristályosodási pontjává válhatott volna. A rokon-gondolkodásúak mindenesetre alkalmát lelték volna, hogy a kor zavarosának tisztázódásához némi visszhanggal maguk is hozzájáruljanak.

S ily visszhang, meglehet, magának Péterfynek önbizalmát is jótékonyan táplálhatta volna. Ennek híján mindegyre jobban elszigetelődött. Ha a korirányzattól aláasott tekintélyű eszmények meg az ő eredendő idealizmusára dermesztő hatású tények fájdalmas ellenmondásából a képzelhető legelőkelőbb asylumba, a telhetetlen önművelésbe menekült is, — azért csüggedt óráin éreznie kellett, hogy már nemcsak a menekültek kenyerén él, hanem valósággal Robinsonsorsra jutott. Élete utolsó éveiben nagy magánossága a századforduló eszmevilágával minden kapcsolatot megszakított, még a számontartás ébersége is megcsökkent benne, de a visszaverés harci készsége mindenesetre. Hanem a mi szemünkben ez az önként vállalt passzivitása mindennél beszédesebb vádirat a multtagadó és demokratizálódó szépségeszmenyű korirányzat ellen, mely Péterfynek a történelmi és lelki kultúra hűségére teremtett valóját halálramarta, s melynek a mi napjainkig sem hullt ki a méregfoga. Mi abban, ahogyan ez az érzékeny és

büszke szellem a körülötte hangoskodó világ zűrzavarának elszántan hátatfordít s az európai szellem bölcsőhelye, az évezredek aranyküzőbét lerakó görögség felé veszi útját: ma már szimbolumát érezzük annak a modernségével kérkedő jelenkorban egyre zaklatóbb honvágynak, amellyel a szellem legjobb és leghűbb fiai szinte kivétel nélkül ár ellen fordítják hajóikat. A technikai csodák bámulatának s az azzal járó nyerselő-kultusznak barbárságából a kifelé- és fölfeléjutásnak mindinkább egyetlen útja marad: a visszafordulás.

Babits Mihálynak nemrégiben megjelent *Európai irodalomtörténetében* — egy nemzedéknyi távolságból — ugyanez a felfogás újul meg, amit a mai szerző sem habozik konzervatívnak, sőt reakciónak vallani. Az idők csakugyan úgy fordultak, hogy előlük a trónfosztott Szellem még igen sokáig ily reakcióba fog menekülni. Az emberi szellemnek Babits könyvében élénk táruló sorsfordulatai is váltig gondolkodóba ejthetnek annyit hangoztatott «előbbrejutásunk»-nak valódi értéke felől. A görögség ezt a szellemet szinte örökre ellátta útravalóval, s a továbbépitő munkának időálló értéke mindenkor azon fordult meg, mily mértékben talált vissza a koronként bozótbavesző ősi alapokhoz.

Péterfy Jenő azok egyike, akiknek olthatatlan szomjúsága az örök forrásvidékre talált rá a görög kultúra talajában, melyben a századvég fennhéjázó korszellemé hovatovább egyebet sem akart látni klasszikus — temetőnél.

Ilyen rövid tanulmányban még vázlatosan sem rajzolhatom meg Péterfy fejlődésének irányvonalát, fiatalságának természettudományos érintettségétől a történelmi tanulmányokon, a művészetek és filozófiák egész világán át ezekig a görögységben szunyadó évezredes gyökerekig és csirákig. Amíg élt, az eldurvuló korszellemmel meghasonlott léleknek önmaga megmentésére irányuló, mélységesen lírai viaskodását nem is érezte meg benne senki, legkevésbé az akkoriban önbizalmuk és tekintélyük delelőjére vergődött szaktudományok gögősei, akik Péterfyt nem is késlekedtek az állhatatlanságban s a könnyelmű tárgykörváltoztatásában elmarasztalni.

De mielőttünk már benső összefüggésében bontakozik ki ez a nemes szépségű életmű és írói típuskép, melyet a mult század örökségéből az elődöknek kijáró hálával a magunkénak vállalhatunk. Igazában csak most férközhetünk közelébe, mióta méginkább ráeszmélhetünk, hogy a kortársi gondolkodást kritikátlanul vállalni s a mindenkori szellemi környezettel szolidaritásban élni az emberi műveltség gyökérszálainak végzetes elszagatásával jelenthet egyet. Ma, amikor az irodalmak az önsorvasztó elkülönülés felé törnek s az emberiség és emberiség ősi hagyományaitól való elszakadást erénynek hirdetik: Péterfy szabad és minden időszerű bálványimádástól irtózó szelleme nagy érték és nagy okulás.

Ezt a beteges szerénységű, de kemény büszkeségű szellemet életében be nem vallottan is kegyetlenül gyötörhette, hogy tulajdon kora sem életének, sem írotollának nagy ajándékát érdeme szerint meg nem becsülte. Az önkéntes halál csöndjébe menekült nyugtalanságának annál méltóbb kiengesztelése lehet az a huszadik századi, közösségvállaló meggyőződésünk, hogy valójában *értünk* élt és *nekünk* írt. Porai fölött a sírkő a szálló idővel nemcsak dacol, hanem még egyre magasodik.

KÖRÖSI VŐLEGÉNYSÉGE.

EKKORIBAN nem Felleginénél lakott Körösi, hanem Veresnénél a Kacsá-utcában, apró földszintes házban, amelyet mintha egy faluból telepítettek volna ide Budára. A háziasszony lánya, Zsuzsa, tizenkilencedik évét viselte kedvesen és föltűnés nélkül, Körösi a huszonnyolcadikat, kopaszon és hallgatagon.

— Mitől kopaszodott meg ennyire, Körösi úr, — kérdezte a lány egy délután összetalálkozva lakójukkal a konyhában. Körösi egyik kezében üres kancsót tartott, a másikkal éppen a csap felé nyult, a kérdésre megfordult s kissé riadtan nézett a lányra. Minden kérdések közt ezt a kérdést utálta a legjobban, szinte szenvedélyesen utálta. Ez a mondat mérgezte meg társasági életét, nem, kor, rang, vallás és világnézetre való tekintet nélkül mindenkit ez érdekelt, minden új ismerőse részéről ez volt az első bizalmasabb kérdés, kérdezték szemtelenül, tárgyilagosan, kihívóan, kíváncsian, sajnálkozva, fölényesen, félénken, ezer meg ezerféle hangon, ezer meg ezer ember. Ilyen finoman, ilyen leheletszerűen, ilyen sugárzó kék szemmel, ilyen halvány rózsaszín szájjal még nem kérdezték sohasem. Meglepdőve meredt a lányra, a kérdés most nemhogy bántotta volna, inkább gyönyörűséget okozott, olyasmit érzett, mintha pofon helyett váratlanul megsimogatták volna, lágy, légiesen könnyű érintéssel. Előrehajolt, várta, hogy a lány tovább beszéljen.

— Nem akarja megmondani? — kérdezte Zsuzsa.

— Nem kíváncsiságból kérdelem, — mentegetődzött egy pillanatnyi habozás után, — de olyan furcsa, hogy ilyen fiatalon máris tiszta kopasz.

Körösi még mindig azon ámuldozott, hogy mennyire más ez a kellemetlen kérdés Zsuzsa szájából, nem keseredik el, nem boszszankodik, nem érzi megalázva magát, ellenkezőleg szeretné még legálább négyszer-ötször hallani.

Lustán végig simította tükörsíma koponyáját s bánatos nagy barna szemét a lány felé fordította.

— Nem tudom, — mondta.

Kezében még ott érezte azt a kisértetis símaságot, amelyet fejbőre érintése keltett benne; ez a tapintás vezette a kérdés igazi értelméhez. Tekintete önkéntelenül a lány borzas hajára tévedt s mintha a tenyere emlékezni kezdene, az a kellemes bizsergés csiklandozta meg, amelyet mindig érzett, ha ilyen dús szőke hajon simított végig.

— Nem tudja? — hitetlenkedett a lány. — Hogy lehet ezt nem tudni! Hát nem emlékszik?

— Nem. Igazán nem emlékszem.

Körösi lelkében millió meg millió esemény emléke szunnyadozott jóakarató semlegességben, de elég volt egyetlen emlékeztető jel s ez a tömérdek emlék életre kelt. Gyakran megtörtént vele, hogy elgondolkozva bódorgott az utcán s meghallotta, amint valaki a mindennapi «jónapot»-tal köszöntötte ismerősét és egyszerre végeérhetetlen sorban emberek jelentek meg előtte, számtalan ember, mindenki, aki jónapot kívánt neki, vagy jónapottal köszönt az ő jelenlétében másnak. És így volt ez a kezécsókolommal, az alászolgájával, a viszontlátásrával, az ajánlommagammal, így egyes szólamokkal, népszerű idézetekkel, Körösi jóformán mindenre emlékezett s kopaszságán kívül semmi miatt nem szégyenkezett annyit, mint különleges emlékezete miatt. Most boldogság töltötte el arra a gondolatra, hogy Zsuzsa szemmel láthatólag nem is gyanítja ezt a rettenetes fogyatékoságát. Még egyszer elismételte:

— Egyáltalán nem emlékszem... Egyszerre hullani kezdett a hajam s mire észrevettem, olyan kopasz voltam, mint most.

— Bizonyosan sok bánata volt? — kockáztatta meg Zsuzsa, hangjában sok meleg részvétellel.

Körösi meglepő változáson ment keresztül, feje lekonyult, arca távoli, merengő kifejezést öltött, az a gyászos, iszonyú délután jutott eszébe, amikor megtudta, hogy születése anyja életébe került, felmerült előtte a régimódi, kopott fénykép, amelyet szinte nap-nap után meg nézett, a régi fénykép, amelyről a vékony, törékeny asszonyka furcsa rejtett félelemmel tekintett rá, mintha most is félne nagycsontú, behemót fiától; eszébe jutott apja halála, a temetés a szemerkélő esőben, a búbánatos nap, amikor megtudta, hogy pécsi házukat az új tulajdonos lebontatta, az első, a második, a harmadik megalázás, amely hivatalában érte, eszébe jutottak pici, jelentéktelen bánatok, a mosónő, aki magából kikelve rikácsolta, ne őrajta keresse vadonatúj ingét, nézzen inkább a szekrényébe, a villamoskalauz, aki nem vette figyelembe a fennforgó kivételes körülményeket és rideg szóval választ ajánlott fel új jegyvétel és leszállás között, háziasszonya, aki nem akarta elismerni, hogy a villanyfogyasztást beleszámították szobája árába, kiapadhatatlan bőségben fájdalmas és kínos emlékek rohanták meg, széles válla megroggyant, melléből sóhajtás tört elő, arcát kezébe akarta temetni, de észrevette a kancsót, erre gépiesen a csaphoz nyult s a víz zúgva megindult.

Néhány lépésnyi távolságra tőle állott Zsuzsa, riadt, sajnálkozó kifejezéssel arcán, tétován, mintha helyre akarná hozni a hibát, amelyet elkövetett s nem tudná, hogyan fogjon hozzá. De Körösi tökéletesen megfeledezett róla, üres, tekintettel, lelógó karral, görnyedten, összetörten haladt el mellette, rossz emlékek kimeríthetetlen zuhataga áradt rá, kétségbeejtő pontossággal, borzalmas részletességgel éledtek föl lelkében az emlékek s magukkal hozták az összes

hozzájuk kapcsolódó érzéseket és mellékkörülményeket, ma is tudta számszerint, hány inget adott a mosónőnek, hány fehér, hány színes volt köztük, melyiket, hol vásárolta, emlékezett a segédre, aki kiszolgált, a kasszirőre, akinek fizetett, emlékezett az összes villamosok számára, amelyekben kellemetlenség érte, a jelenlevő utasokra, a kalauzra, a reklámokra, amelyeket elolvasott, emlékezett egész éjjel, reggel még kávézás közben is bánatait sorolta fel s mikor rágyújtott vastag szivarjára, elérkezett az utolsó bánathoz, amelyet Zsuzsa okozott neki azzal, hogy megkérdezte, sok bánata volt-e már?

Hirtelen megfordult székében, mintha a lány most is mögötte állana, mint tegnap, de csak az ablakot látta, alul a két rövid fehér s fönn a kopott, zöld posztófüggönnyel.

— Nincs itt, — motyogta, mintegy leszögezve a tényt. S ekkor eszébe jutott, mennyire faragatlanul viselkedett előző nap, ott hagyta a lányt egyetlen búcsúszó, egyetlen tekintet nélkül, lelkifurdalások gyötörték és semmilyen módot nem tudott kisütni, hogy hibáját helyrehozza. Egész áldott nap Zsuzsa járt a fejében, de annyira szégyelte magát, hogy nem mert a szeme elé kerülni.

Veres Zsuzsa csendes, soványarcú, vékonytestű, törekeny lányka volt, nagy világoskék szemmel, borzas szőke hajjal s pöszén beszélt, rejtett dallamossággal hangjában. Körösi teljes mértékben átérezte törekenységét s a maga nagy tagjait, mély hangját, kilencvenegy kilóját s száznyolcvannégy centiméter magasságát egymagában megbocsáthatatlan durvaságnak érezte, ha Zsuzsával került szembe; kétségbeesetten igyekezett összezsugorodni, hangját elvékonyítani s szinte mozdulni sem mert. Nem tudatosan, ösztönösen tette ezt, mintegy megsejtve, hogy egyetlen mozdulatával összetörhetné a lányt. Ha dolgozni látta, habozás nélkül segítségére sietett, az utcán kiszedte a kezéből a csomagokat, otthon az edényeket és amikor egy délután Zsuzsa kis széken ülve az udvaron diványpárnát csinált s elmesélte, sietnie kell, nehogy elkésse nagynénje születésnapját, éles fájdalom hasogatta, hogy nem tud himezni, nem ragadhatja ki kezéből a munkát, nem kimélheti meg a fáradságoctól. Megtörténült be szobájába s ekkor jött rá, hogy nemcsak a himzésben nem nyújthat segítséget, hanem másban sem, hiszen csak kivételes esetekben van alkalma könnyíteni a szegény lánykára nehezedő terheken. Tehetetlensége tudatában órákhosszat üldögélt szobájában, gyöttrődött, hogy ő semmire sem jó, semmi szépet, nagyot nem vitt még végbe az életben s még azokon sem tud segíteni, akiket szeret... Ez a gondolat egészen véletlenül csúszott a többi közé, de most hogy rátért a helyes útra, a meghatottságtól remegve állapította meg, hogy hetek, hónapok óta nyugtalanítja ez az érzés, hogy szereti Zsuzsát s már első pillanatban szerette, ezért nem jár kávéházba, moziba, barátai társaságába, ezért tölti minden idejét otthon.

Körösi évek óta foglalkozott a családalapítás gondolatával, úgy

érezte az ő számára a családi élet az egyedül elképzelhető életforma, ezen kívül maradvány, csak pusztulás és feltartóztathatatlan züllés várhat rá. Bármily élénk színekkel ecsetelte egyrészt a családi fészek csendes örömeit, másrészt a magányos élet sívár ürességét, helyzetén nem tudott változtatni, mert azok a lányok, akikkel budapesti hivatalnokoskodása idején megismerkedett, vagy elérhetetlenek voltak számára vagy alkalmatlanok a hitvesi hivatás betöltésére. Zsuzsából eszményi hitves lenne s talán nem is elérhetetlen. Szemtől-szemben a gondolattal, Körösi valami édes szédülést érzett, hidegvérrel szerette volna fontolóra venni a dolgokat, de az elragadtatás elsöpörte minden szokásos higgadtságát. Jóformán semmit sem kell változtatnia eddigi életmódján, egy nap elmennek az anyakönyvvezetőhöz, mint férj és feleség térnek vissza, semmi egyebet nem kell csinálnia; itt maradnak továbbra is a Kacsá-utcában, a közbülső szobát nem bántják, a legszélső szobából áthozzák Zsuzsa ágyát az övébe s itt rendezkednek be, Veresné egyedül fog aludni, de félelemre nem lesz oka, mert férfi lesz a háznál. Nászútra Pécsre mennek, megmutatja hol állott régi házuk, megmutatja édesanyja, édesapja sírját, felsétálnak a Mecsekre, karonfogva természetesen, de nem ő, Zsuzsa fogja karonfogni, különben kényelmetlen lenne, ő leengedi a karját, Zsuzsa hozzásimul s a meszes, fehér úton, amely nagyokat kanyarogva kígyózik fel a hegyre, édesanyjáról fog beszélni neki. Eddig soha senkinek nem beszélt, mert senki nem volt méltó erre, Zsuzsának beszélhet, ő épolyan törekeny, olyan finom, mint édesanyja, talán neki is gyakran fáj a feje s éberenszik talán ő is. Ezt legközelebb meg fogja kérdezni.

Hosszú órákon keresztül színezte mind csábítóbbra és csábítóbbra eljövendő családi boldogságát, a hivatalban elmerengve könyökölt asztalára s munkája fölött bizonytalan messziségbe révedt, a vendéglőben alig rágtá meg az ételt, rohant máris haza, hogy egyedül lehessen gondolataival. Zavartalan elragadtatásban élt egészen addig a napig, amikor össze nem találkozott a lánnyal az utcán. Lehajtott fejjel, lusta lépésekkel jött Zsuzsa az utca egyik, ugyanígy Körösi az utca másik oldaláról, a kapu előtt felemelték fejüket és összenéztek.

— Jaj, de megijedtem!

— Tőlem? — kérdezte Körösi szemrehányón.

— Persze. Egyszerre itt állt előttem.

A kapu alatt Zsuzsa kezét nyujtotta, Körösi utána bámult, aztán kikotorta zsebéből kulcsát s bement szobájába. Most nem feküdt le rendes szokása szerint a diványra, a mennyezetet szemlélve ábrándozni, hanem idegesen dultan lépdelt jobbra-balra. Kilenc napja, hogy nem látta s hogy egyetlen szót sem váltott Zsuzsával, kilenc nappal ezelőtt fedezte fel, hogy szereti s azóta annyit gondolt rá, hogy egyetlen pillanatig sem érezte hiányát. Elég volt rá gondolnia, a lány már a szeme előtt állott, emlékezett minden vonására, minden mozdulatára, minden fintorra az arcán s pontosan el tudta képzelni, hogy ezeknek

a vonásoknak és arcmozdulatoknak a segítségével a lány ezt vagy azt az érzést miképpen fejezné ki. Csak a konyhába vagy az udvarra kellett volna kimennie, feltétlenül találkozott volna vele, de nem volt szüksége rá, ha rá gondolt, már ott volt mellette. Ez a találkozás új gondolatokat sugalmazott Körösinek, ahogy ő, úgy más is találkozik Zsuzsával, beszélhet vele, megszeretheti, megkérheti feleségül s könnyen lehetséges, hogy máris akadt vetélytársa. Végeredményben ő semmit sem tud a lányról, nem tudja mit csinál azok alatt a hosszú órák alatt, amíg ő a hivatalban van, nem sejtí, hol jár, kivel és miről beszél...

Rágyujtott és vastag szivarját gyors, mohó szippantásokkal szívja, mégis csak lefeküdt a diványra, tekintete a menyezetre tévedt, végigsiklott a sima, fehér lapon, amely megnyugtatón, védőn borította be a szobát s a következő pillanatban már arra gondolt, hogy a Margitszigeten sétál karonfogva Zsuzsával, nem ő fogja karon, a lány túlságosan kicsiny hozzá képest, hanem ez kapaszkodik a karjába s felfelé néz, ha szavaira figyel... Lassan mennek a kavicsos úton, kétoldalt zöld rétek, a pázsit között színes virágágyások, a levegő kissé nedves, jóízű, szinte fűszeres, mennek karonfogva, a kavicsok csikorognak a lábuk alatt, az ösvény fordul s a fák között a résen át székeket és asztalokat pillantanak meg.

— Nem mennénk be egy pohár sörre? — kérdezi.

— Menjünk, — bólint Zsuzsa.

A pincér két pohár habzó világos sört hoz. Ráfúj a habra, aztán lassan, végtelen gyönyörűséggel, ajkát belemeríti a hűvös, csiklandozó italba, gyöngéd, szerelmes kortyokkal kiissza a poharat, sóhajt egyet s megkérdi:

— Iszunk még egyet?

— Igyünk, — bólint Zsuzsa. Közben ő is megitta a maga részét. A pincér két másik pohár habzó világos sört tesz eléjük az asztalra. Ő ráfúj a habra s szótlán gyönyörűséggel élvezi, ahogy a sör végigkarcolja torkát és pezsegve, hűvösen becsorog a gyomrába. Hosszan sóhajt kéjes, hosszú korty után, megtörli a száját, rámosolyog Zsuzsára, Zsuzsa is mosolyog.

— Iszunk még egyet? — kérdi tőle.

— Igyünk, — bólint a lány.

Azon vette észre magát, hogy kiszáradt a torca, türelmetlen, sürgető nyomást érez a gyomrában, fölugrott fektéből, hogy igyék egy pohár vizet. A kancsó üres volt. Nap-nap után, valahányszor inni akart, a kancsóban nem volt víz, hiába tette szóvá, Veresné következetesen megfeledezett róla. Fogta a kancsót s csendesen dohogva méltatlankodásában, kiment a konyhába. Alighogy megerezttette a csapot, kinyílt az ajtó s megjelent Zsuzsa.

— Jaj, Körösi úr, ne haragudjék, — mentegetődzött s már nyúlt is a kancsó után.

— Nem! Tessék csak hagyni! Nem! Nem! Majd én!

Görcsösen huzogatták a kancsót, ő egyik, a lány másik felől. Akkor Zsuzsa felnézett rá s ujjai leváltak az edényről, arcán leplezetlen megütközéssel meredt a férfire. Körösi arca biborvörös volt, kopasz feje megduzzadt, szinte lángolt, szinte szétrepedt a beleáramlott vértől, szemében tehetetlen, riadt kifejezéssel, könyörögve és alázatosan tekintett a lányra.

— Csak nincs rosszul? — kérdezte Zsuzsa félig rémülten, félig még mindig csodálkozva.

Hevesen megrázta a fejét s morgott valamit.

— Mi baja? — faggatta tovább a lány.

A kancsó megtelt, a víz kicsordult a szélén s zuhogva hullott a vízvezeték kagylójába.

Körösi elzárta a csapott, arca lassanként visszanyerte természetes színét.

— Nem engedhetem, hogy maga kiszolgáljon engem, — mondta megfontoltan. Nem ezt akarta mondani, inkább valami szépet, valami kedveset, de nagy teste súlya, esetlensége elnémitották, vele szemben a lány olyan törekeny, olyan légies volt, hogy akármit mond, csak durvaság, csak otrombaság lehet. Lesütötte szemét, kiemelte a kagylóból a teli kancsót, köszönt s az udvaron át bement a szobájába. Szomorú volt, sírni szeretett volna.

Zsuzsa egy darabig nem tudta eldönteni, mi leli ezt a hatalmas embert, félszeg mozdulataira, alázatos nézéseire, furcsa udvariaságára nem tudott megfelelő magyarázatot találni s mikor az egyetlen lehető feltevést kockáztatta meg, elmosolyodott s a tükör elé állva figyelmesen vizsgálni kezdte magát.

Veresné előtt ekkor már régóta megoldódott a rejtély. Tárgyilagos szemmel tekintette lánya férjhezmeneteli esélyeit, ismeretségük nincs, pénzük sincs bálokba járni, társaságot fogadni, Körösi derék jó ember, mintha a Gondviselés küldte volna.

Ebben az időben Veresné alapos átalakuláson ment keresztül. Zsuzsa ennek is nehezen jött a nyitjára. Egyik nap rétest süttött, három darabot egy tányérra tett, a tányért a kezébe nyomta, vigye be Körösihez. Eddig kivétel nélkül maga vitte be. Egy másik nap Körösi köhögött, beküldte, kérdezze meg, nem inna-e egy pohár teát. Most ez a rejtély is megoldódott.

Nézte magát a tükörben, mosolygott, mert jól esett, hogy vele foglalkozik az anyja, rá gondol Körösi, egyszerre körülötte kezd forogni minden, de nem tudta még, örülnie kell vagy nem. Mindenesetre kellemesen érintette, hogy ez a nagy, komoly ember órá gondolt egész nap, ez az erős ember fél tőle, akadozik, dadog, elpirul. Nem egészen ilyennek képzelte jövődöbeli férjét, de valahogy lefegyverezte Körösi hatalmas fizikuma, férfias megjelenése, komolysága, szótlanysága, egyedül az zavarta, hogy kopasz, mint egy biliárdgolyó.

Körösi meglepetten állapította meg, hogy mindig van víz a

kancsójában, hogy Veresnéék sok rétest, fánkot és bélest esznek, hogy csupán köhögnie kell, máris kap teát s hogy mindezeket a finom dolgokat még izletesebbé teszi az, aki behozza őket, Zsuzsa. Otthon kuksolt egész nap, könyvet tett maga elé s minden zajra felriadva várta, hogy betoppan Zsuzsa tányér rétesrel, teával, tiszta függönnyel, tiszta terítővel, kérni valami olvasnivalót anyja számára s világosan átlátta, hogy valami jelentőset kellene mondania Zsuzsának. Verejtékes nekifohászkodás után, szerkesztett négy síma és megejtő mondatot, amelyekről úgy tartotta, rendkívül alkalmasak arra, hogy finoman tudtára adják Zsuzsának irányában táplált szerelmét, de soha megfelelő alkalom nem kínálkozott elmondásukra.

Körösi szemmelláthatólag szerelmes volt s Veresné már túlzottan kezdte ítélni lelkifinomságra valló tartózkodását, meghívta tehát vacsorára, bort is hozott s miután megittak már egy literrel, kiment feketekávéét főzni. Zsuzsa ajánlkozott, hogy megfőzi ő, de visszaparancsolta a helyére. Körösi lelkesen ette végig a vacsorát, jóízűen ivott, Veresné részben örömmel, másrészt fojtott aggodalommal figyelte gondolkodóbaejtő étvágyát, örült annak is, hogy vendége végre megszólalt, hogy minél többet ivott, annál többet beszélt, egyelőre inkább hozzá, mint Zsuzsához intézve szavait s mikor úgy vélte, elérkezett az alkalmas pillanat, bejelentette, hogy feketekávéát főz. Körösi átszellemülten hajtotta ki poharát, orra kitágult, várta a forró, aromás gőzt, amely megcsapja, amikor a kávéscsésze fölé hajol, letette üres poharát, Zsuzsára nézett és nyájasan mosolygott.

— Sohasem éreztem maga milyen jól, — jelentette be hátradőlve székében, eszébe jutott ugyan, hogy még tizenhét esetben legalább ennyire jól érezte magát, első ízben bátyja esküvőjén, aztán Vajczákéknál Pécsen, majd Török Rezsőéknél, Balogéknál... De ekkor megszólalt Zsuzsa:

— Ennek igazán örülök.

Gondolatban összehasonlította Veresné szegényes lecsóját és túrósbélesét azokkal a konyhaművészeti remekekkel, amelyeket ezen a tizenhét ebéden és vacsorán evett s őszinte csodálat fogta el, hogy egyáltalán össze merte hasonlítani akkori és mostani élvezetét, de Zsuzsának ez a rövid mondata megértette vele, hogy a lélek tette ezt a szerény vacsorát a többiekhez foghatóvá. Azok csak a test, ez a test és a lélek vacsorája volt, gyöngéden nézett a lányra s kifejtette, hogy a lélek és a szeretet megneemesítik a leghétköznapibb dolgokat is, hogy ebben a mai vacsorában lélek volt s ezért soha, de soha nem fogja elfelejteni.

Veresné több, mint háromnegyedóraig főzte a kávé.

Hivatalban, utcánmenet vagy szobájában ábrándozva Körösi még számtalanszor végig ette ezt a vacsorát s még számtalanszor megborzongott a gyönyörűségtől, elérkezve boldogsága betetőzéséhez, amikor Zsuzsa halvány szája megmozdult s halkán kipötytyintette a három nevezetes szót: «ennek nagyon örülök».

Veresné úgy intézte a dolgokat, hogy lánya és Körösi naponként legalább egyszer találkozzanak és most, hogy a vacsora bátorító légkörében megszületett kettőjük között a szükséges mennyiségű bizalmasság, sem Zsuzsa, sem Körösi nem éreztek zavart, ha együtt maradtak s beszélniök kellett. A döntő szót Körösi több ezerszer elismételte magában, de a lánynak csak távoli és jelentéktelen dolgokról beszélt, aggódalmasan fürkészsve arcát s gyáván kettéharapva a megkezdett mondatot, ha úgy vélte, untatja vele. Később felmerült benne, hogy viszonznia kellene a vacsorát, eszébe jutott, hogy mennyi töméredek apróságot fogadott el Veresnétől, eszébe jutott valamennyi háziasszonya s az a mértéktelen mennyiségű disznóhurka, oldalas, rétes, fánk, béles, torta, befőtt, amelyeket ajándékba kapott, gondtalanul elfogyasztott és semmivel sem viszonzott. Egy pillanatra elfogta a kísértés, hogy valami kedves ajándékkal pótolja hajdani mulasztásait, de jelenlegi izgatott lelkiállapotában nem tudta a kérdésnek erre az oldalára irányítani figyelmét, most egyedül Zsuzsa volt fontos számára s nagyot sóhajtott a boldogságtól, amikor megtalálta a helyes megoldást, virágot fog küldeni a lánynak.

— Nagyon szépen köszönjük a virágot, — mondta Veresné, akivel aznap este egészen véletlenül összetalálkozott a kapu alatt — igazán kedves volt, hogy gondolt ránk.

— Zsuzsa nagyon örült, — tette hozzá, mielőtt befordult a konyhába.

Másnap Zsuzsa mondott köszönetet, csaknem ugyanezekkel a szavakkal. Többesszámban beszélt ő is. Körösi szerette volna megmagyarázni, hogy a virágot egyedül neki küldte, de attól tartott, hogy megsérti Zsuzsa gyermeki érzéseit. S miközben azon töprengett, hogy valami finom célzással utalhatna a virágok titkos jelentésére, Zsuzsa megismételte a köszönetet. Ekkor vette észre, hogy nem válaszolt a lánynak, szégyenében elpirult, kopasz feje egyszerre megnőtt, lángvörös lett, olyanszerű mint valami nagy ünnepségre készült különleges lámpion. Zsuzsa megbűvölten meredt rá.

— Igazán nincs mit, — rebegte, igyekezve egy könnyednek szánt mozdulattal nagyobb nyomatékot adni szavainak.

Eddig, ha Zsuzsa bejött hozzá, mindig állva beszélgettek, a lány közel az ajtóhoz, kissé riadtan, menekülésre készen, ő rendszerint az asztal előtt, megilletődöttségében a szék támláját fogdosva. Néha jó félórát töltöttek el így. Ma történt meg első ízben, hogy Zsuzsa leült, kínálás, rábeszélés nélkül, saját jószántából. Szerényen, elfogódottan ült, lábát maga alá húzva, tartásában némi iskolás feszességgel. Körösi rögtön követte példáját, ülve sokkal biztonságosabban érezte magát, a lány egyenesen, ő összegörnyedten ült. Ebben a helyzetben a kettőjük között levő ijesztő testi különbség jelentősen megcsökkent. Körösit szüntelenül feszélyezte hatalmas teste, amely születésekor édesanyja halálát okozta s valahányszor szemtől-szembe került a

lánnyal, amennyire csak birt, összezsugorodott, mintha néhány kilót és néhány centimétert le akarna tagadni magából.

Zsuzsa valamivel meg akarta hálálni azt a nagy csokor gyönyörű virágot, amelyhez hasonlót soha senkitől nem kapott, ezért ült le. Egy darabig mindketten hallgattak. Aztán Zsuzsa, egyhanguan, mint egy leckét, eldarálta aznapi programját. Befejezve mondókáját, lehajtott fejjel szaporán babrálni kezdte az asztalkendő sarkát, ujjai mind lassabban és lassabban mozogtak, hirtelen mozdulattal felvetette a fejét s szinte kihívóan kérdezte:

— Hát maga mit csinált?

Körösí elmondta aznapi élettörténetét, akadozva, kínlódva s szüntelen attól rettegve, hogy untatja a lányt, hogy kifogy a mondani-valóból. Voltaképpen semmi nevezetes dolog nem történt vele aznap, dolgoztak, ő is, kollégái is, más semmi. Elhallgatott s kétségbeesetten iparkodott valami érdekes beszédanyagot kisütni, nehogy Zsuzsa felkeljen s elmenjen, de semmi sem jutott az eszébe. Fürkészőn a lányra pillantott, keskeny vállalai, vékony nyaka, ijedt tartása édesanyjára emlékeztették. Már régen észrevette ezt a hasonlóságot, most mégis meglepte, figyelmesebben kezdte vizsgálni a lány arcvonásait, megnézte jobbról, megnézte balról, tüzetesen, hosszasan...

— Mit néz? — kérdezte Zsuzsa kissé megszeppenve, mivel nem tudta mire vélni ezt a kitartó érdeklődést.

— Maga mindig az édesanyámat juttatja eszembe, — magyarázta Körösí csendesen, — ő is ilyen kicsi volt.

Tétova, töprengő kifejezéssel maga elé meredt.

— Meg fogom mutatni a fényképét, — mondta aztán. — Magának megmutatom.

— Eddig még senkinek sem mutattam meg, — tette hozzá újabb szünet után. Az asztalfiókból egy összevisszafogdosott, elfakult régimódi fényképet vett elő, egy pillantást vetett rá, aztán oda nyujtotta a lánynak.

— Mindig elszomorodom, ha látom, mert a születésem édesanyám életébe került, — mondta.

Zsuzsa maga elé tette a képet az asztalra, föléje hajolt, úgy nézte.

Az a félnék és áhitatos mozdulat, amellyel a lány a képet kézbe fogta s az asztalra tette, mélyen meghatotta Körösít. Ebben a mozdulatban részvét és önkéntelen kegyelet volt, látta, hogy Zsuzsa nemcsak az ő szeretetére, hanem anyja emlékéhez is méltó. Elmerülten, komoly arccal ült a lánnyal szemben, arra gondolt, nem halogatja tovább a dolgot, megkéri kezét s el fog követni mindent, hogy boldoggá tegye, óvni, kimélni, dédelgetni fogja. Gyors, türelmetlen érzékenyülés kerítette hatalmába, úgy érezte, rettenetesen sokkal tartozik ennek a vékony szőke lánynak, aki amnyira hasonlít halott édesanyjához. Most, hogy házasságukat közeli eseménynek tudta, most értette meg először, milyen mérhetetlen kincset fog nyerni Zsuzsával,

akit nemcsak mint feleségét fogja szeretni, hanem édesanyja emlékét is tisztelni és szeretni fogja benne. Elhatározta, hogy még ma beszélni fog, hiszen jöhetnek mások, megkérhetik mások is a lány kezét s ez nemcsak az ő életének összeroppanását jelenti, talán a Zsuzsáét is, mert senki nem fogja úgy szeretni, ahogy ő. Hirtelen jött elhatározása megijesztette, felnézett, mintha valahonnan segítséget várna s pillantása egyenesen a lány tekintetébe esett, aki szinte ugyanazzal a sajnálkozó és félnék mosolygással nézett rá, mint édesanyja a képről.

— Istenem, — mondta Zsuzsa — úgy sajnálom magát...

— Engem? — kérdezte zavartan.

— Magát, mert elvesztette az édesanyját...

Nem tudott semmit sem felelni, egy pillanatra az az érzése támadt, hogy édesanyja áll előtte, megnevezhetetlen irtózás fogta el arra a gondolatra, hogy ő és Zsuzsa férj és feleség legyenek, ahogy mindenki más. Elfordult.

— És most megyek, — hallotta Zsuzsa csendes hangját, az ajtó csikordult s aztán becsukódott.

Körösi másnap felmondott s elköltözött Felleginéhez a Ráday-utcába.

Kolozsvári G. Emil.

PIROS KAGYLÓSZIVEMBEN ÉLSZ.

*Estére búsult már a nap.
Négy óra, tél van, köd szítál.
Lomhán kering a víz felett
Jajgatva pár éhes sirály.*

*Meglékelt csónakos cipőm
A parton sírva huppogat,
Ki tudja, így szólítja tán
A fénnel eltűnt dolgokat.*

*Úttalan messze tengerek
Halványkék vágyból szőtt egét,
A gyöngyöt rejtő óceán
Égből terttett szőnyegét.*

*Habszülte fehér testedet
Amint a hálóm rád talált,
Az elvarázsolt szigetet,
Ahol gyémántkastélyod állt.*

*A tikkadt ajkú délutánt,
És csókod, mely nem volt elég,
Míg halkán tárta szárnyait
Piros kagylószivem feléd.*

*Pálmák közt szállt a napsugár
S mezítlén válladon pihent
Mint bíborszínű lepkeszárny
A boldog délutáni csend.*

*Estére búsult már a nap,
Hipp-hopp, az álom nincs tovább,
Nem küldöm új vizek felé
Lelkem meglékelt csónakát.*

*Sirni? Hisz minden már enyém,
Ami még hívón intene.
Piros kagylószivemben él
[Szerelmed titkos gyöngyszeme.*

Semjén Gyula.

AZ ELSZAKITOTT MAGYARSÁG ÉS MI.

FOLYÓIRATUNK hasábjain már volt alkalmam ismertetni nagy vonásokban az elszakított magyarságnak jelen kulturális helyzetét. (1934. évf. október.) Ráműtöttem arra, hogy a magyar kisebbségeknek többnyire hiányzik anyagi ereje és szervezetsége ahhoz, hogy szükségleteiknek megfelelő kultúrépítményeket emeljenek maguknak. Ezenfelül minden viszonylatban — iskola, sajtó, színház, könyvkiadás terén — idegen hatalmi érdekekbe ütköznek s azokkal szemben — érthetően — gyakran vereséget szenvednek. Irodalmi életet csak Erdélyben s részben a Felvidéken sikerült teremteniük. Tudományos életük, könyvtárügyük terén még igen sok a tennivaló. Mindezek felett és mellett állandóan mállasztja őket az idegen kultúrkörnyezet akár úgy, hogy asszimiláció útján tizedeli soraikat, akár úgy, hogy szellemi renegátokat nevel: olyan «magyarokat», akik magyar nyelven beszélnek ugyan, de a magyar szellemiségtől távolabb vannak, mint Moszkva, Prága, Bukarest, vagy Belgrád eszméitől. Megállapítottam azt, hogy bár sok vonatkozásban lehetetlen a csonkamagyarországi társadalomnak e bajokba való tevőleges belenyulása — vannak területek, melyeken beavatkozásunk és cselekvésünk nemcsak lehetséges, hanem egyenesen kötelességünk is. Érdeemesnek látszik, hogy ez utolsó megállapításunkat külön is megvizsgáljuk s általában kiterjesszük vizsgálódásunkat arra a kérdésre is: mit tehetünk és mit kell tennünk elszakított testvéreink érdekében és nemlegesen is: mit nem szabad, vagy mit nem tanácsos cselekednünk.

A kérdés megválaszolására tizenöt év tapasztalata szolgálhat alapul. A tizenöt év mérlege — saját szemünkkel nézve és az elszakítottak megnyilatkozásait is figyelembe véve — bőséges tanulságokat nyújthat a jövőre. Elsősorban is nemleges irányban, ahol majdnem teljes bizonyossággal meg tudjuk már mondani, hogy mit nem szabad csinálnunk. A legjobb magyar kisebbségi vezérférfiak egybehangzó véleménye szerint a legnagyobb hiba az, hogy mi itthon túlságosan sokat beszélünk a revízióról. Félreértés ne essék: nem az a hiba, hogy csináljuk a revíziót, előkészítjük azt, az európai közvéleményt nyugodt, higgadt hangon, komoly érvekkel iparkodunk a mai helyzet tartóhatatlan voltáról meggyőzni s igyekszünk az európai politika érdeklődésébe az újjárendezés fontosságát belevinni. Nem ez a baj: a hiba az, hogy a kisebbségi magyarjainktól «szavaló irredentának» nevezett agitáció legtöbbször üres valami, külsőségek halmozása, mely mögött legjobb esetben csak érzelmek vannak, tettek azonban és eredmények semmilyen vonatkozásban nincsenek. Hányszor elmondták már tisztábban látó embereink ebben a vonatkozásban: «Mindig gondoljunk rá és sohasem beszéljünk róla!» — s mi ennek ellenére is változatlanul toasztozunk, vezércikkezzünk, igyekszünk egymást meggyőzni a revízió szükségességéről (— mintha ez előttünk vitás lehetne! —) ahelyett, hogy az erre pazarolt energiákat és anyagiakat a külföld szenvedélymentes, objektív informálására és a magyar kisebbségek tevőleges, tényekben is megnyilvánuló, materiális megsegítésére és az azokkal való szélesfelületű összeköttetésünk kiépítésére fordítanánk.

Nem lenne szabad egy percre sem elfelejtenünk, hogy a revízió esetleg csak egy hosszú fejlődés és küzdelem eredményeképp fog megvalósulni s addig is elengedhetetlen nemzeti érdekünk a magyar kisebbségek konzerválódása és lehető hiánytalan fennmaradása. Mert ha szemünket csak a revízióra szegezve, erről a közbeeső, jelen nemzeti feladatunkról megfejtkezünk, revíziós mozgalmunk jövő sikere esetén esetleg nem lesznek már meg azok a magyar kisebbségek, akiknek érdekében a revízió jogát kiharcoljuk. A hangos, külsőséges, fenyegető, de elég hatalmi eszközzel alá nem támasztott, tehát nem cselekvőképes propaganda csak arra jó, hogy a birtokban levő kisantante hatalmakat a nekik kiszolgáltattott magyar kisebbségeken való revánsvevésre csábítsa.

Első és fő kíváncsi tehát: keveset beszélni és többet tenni! De hát tehetünk-e valamit kisebbségeink érdekében a propagandán kívül? Tehetünk bizony, még pedig két vonatkozásban: nemzetközi fronton — ez állami feladat — és társadalmi úton. Nemzetközi fronton kötelességünk minden lehető alkalommal a magyar kisebbségek szerződésekből lefektetett és törvénybeiktatott jogainak tényleges és maradéktalan megvalósítását sürgetni és kiharcolni. Nemzetek Szövetsége, Interparlamentáris Unió, a nemzeti kisebbségek nemzetközi szervezete, államközi tárgyalások stb. mind egy-egy alkalom, hol zavunkat ez irányban felemelhetjük.

Különösen sürgős lenne a kulturális határzár lebontásának kikényszerítése. Kormányunk a kezdő lépéseket ezirányban Genfben már megtette, az ügy azonban más, fontosabb európai bonyodalmak folytán háttérbe szorult. Pedig addig, míg a magyar könyv és a politikamentes magyar folyóirat, vagy hetilap egyáltalán nem, vagy csak elvétve és rendszertelenül juthat be az utódállamok magyar területeire, szervezettebb szellemi érintkezést létesíteni lehetetlen, noha itt fenyeget a legnagyobb veszedelem. A fentebb már említett szellemi elfejlődést: a magyar kultúrából való kikapcsolódást, a magyar nyelven, de idegen szellemben való gondolkodást, egy-egy gyökértelen, a magyar multat és jelent nem ismerő, provinciális, csonkamagyar kultúra születését az idegen államhatalmak oly készséggel iparkodnak kitermelni. Nem más ez, mint egy kulturális határzár. A kisebbségi intellektuál nem tájékozódhatik a magyar irodalom újabb irányjaiban. Nem vehet tudomást a magyar tudományosság újabb eredményeiről. Az iskolából, könyvtárakból a magyar irodalom, történelem tanításának száműzését, hogy a fejlődő gyermek ne is hallhasson a magyarság multjáról, kultúrmissziójáról, hivatásáról. Igen, ezeket a mesterkedéseket csak a kulturális határzár lerombolása teheti végképp lehetetlenné, azt tehát a magyar társadalomnak és államnak a végső sikerig napirenden kell tartania.

Részleges ellenintézkedéseket azonban ennek elérése előtt is tehetünk. A kulturális határzár csak az újabb magyar munkákra vonatkozik. Régibb, 1918 előtt megjelent könyveket általában korlátozás nélkül lehet az utódállamokba vinni. Szinte érthetetlen, hogy 15 év alatt nem alakult egy hatalmas csonkamagyarországi szervezet, mely a magyar kisebbségek könyvvél való ellátását: népkönyvtárak, társadalmi egyesületek és olvasóköri ingyen anyaggal való felruházását tűzte volna ki céljául német mintára, ahol a nagy könyvkiadók, de magánosok adományjaiból is évente százezrekre rugó könyvtárakat szállítanak a külföldi németiség kulturális szükségleteinek fedezésére, sőt felkeltésére. Miért nem alakult meg már régen az a nagy, a társadalom minden értékes rétegét és kiemelkedő nagyságát összemarkoló társa-

dalmi szerv, mely a magyar kisebbségek kulturális és gazdasági megsegítését, ezt a mindennél nagyobb fontosságú és égetően, állandóan aktuális nemzeti feladatot megorganizálja, a módokat és eszközöket kitermeli és kiterveli s azokat az anyagi előfeltételeket, melyeknek e célra rendelkezésre kell állni, megteremti? Hol vannak az internátusok, melyekben az elszakított területeken már diplomát szerzett ifjúság egy pótévet eltöltve, megismerkedhetne szakmájának magyar eredményeivel s magába szívhatná az anyaország levegőjét? Hol van az a kis magyar irodalomtörténeti és történelmi zsebkönyv, a helyesírási szótárral, amelyet a kisebbségi magyar középiskolások, munkásosztály és parasztfiúk között kellene tízezerszámra szerteszórniunk? Hol az az izmos, reprezentatív folyóirat, mely kizárólag a határokfeletti magyar kultúrközösség ápolását műveli, figyelemmel kíséri a magyar kisebbségek minden szellemi életmegnyilvánulását s minden értéküknek teret, anyaországi elismertetést és lehetőleg tisztességes megélhetést biztosít? Hol vannak az elszakított területek nívós magyar lapjainak itteni előfizetői, hol a magyar cégek, szállodák, mozik pénzt jelentő hirdetéseit, hol van a pódium, ahol a kezdő kisebbségi magyar tehetség a Csonkaországnak bemutatkozhatik — mert a beérkezettnek műveit kiadni már egyszerű üzlet —, hol az a sajtó, mely állandóan és komoly hozzáértéssel beszámol az elszakítottak minden fontos problémájáról, helyzetükről, céljaikról, vágyaikról, amelyek legalább a Csonkaország közönségében fenntartja a határon túliakkal való közösség érzetét s amely az utódállamok határzárát nem duzzasztja kínai fallá, melyen nemhogy átmenni, de már átlátni sem lehet? S ha már nem mehetünk hozzájuk mint művészek, írók, tudósok, dalárdák, vagy iskolák, miért nem megyünk, mint turisták, vagy fürdővendégek? Ha már külföldre visszük nyaralási obulusainkat, miért nem a megszállott területekre megyünk s miért nem erősítjük filléreinkkel, vagy pengőinkkel a kisebbségi magyar penziótulajdonost, vagy parasztagdát? Miért nincsen propaganda-iroda, mely erre szervezné meg a kisebbségi pénzü, de nemzeti szempontokra még hallgató keresztény középosztályt? Hol vannak a magyar mammutbankok utódállambeli fiókjai, melyek kedvező feltételek mellett látnák el a magyarságot hitellel? Hol a magyar népművészeti cikkek (Kalotaszeg stb.!) magyarországi lerakata és terjesztése? Hol a szervezet, mely idehozza a megszállott területi magyart: ujságírókat, sportembert, diákokat és legényegyleti tagot legalább napokra, hogy körülnézhessen itt, tudomást szerezzen róla, hogy nincs egyedül, magára hagyva s beszívhatta magába a szabadság jóleső, visszahívó levegőjét? Ó, hol vagyunk mi mindezekről! Hiszen tizenöt év alatt még oda sem jutottunk, hogy legyen egy alaposan kiépített tudományos intézetünk, mely komoly anyagi eszközökre támaszkodva, rendszeresen és teljesen gyűjtse mindazt az anyagot, mely a magyar kisebbségek helyzetére, életére, jelenére és jövőjére vonatkozik!

Tizenöt év tapasztalata van a hátunk mögött. Ez a komor tizenöt év megmutatta, hogy a kisebbségi magyarság magára hagyva, az anyaország segítsége nélkül, pozícióit tartani nem tudja. Hatalmi eszközöktől megfosztva, gazdasági erejében gyöngítve, földreformmal, nyugdíjazással, állástalansággal, adóztatással sújtva, kulturális önrendelkezésében és önkifejlesztésében korlátozva, iskolapolitikával, gazdasági nyomással, telepítésekkel, kulturális megkönyezésekkel állandó asszimilációs nyomás alatt tartva, a magyar kisebbségek nemcsak hogy nem mutatnak fel a többi népek természetes szaporodásának megfelelő növekedést, hanem régi lélekszámukat is alig bírják

tartani. Arra aligha számíthatunk, hogy a magyar kisebbségek magukra hagyatva ezt a folyamatot meg bírják fordítani, hiszen materiális és szellemi erőik fokozatosan fogynak és az utánpótlás kilátásai a nyomasztó körülmények között mindig rosszabbak.

Változást itt csak az anyaország társadalmának felsorakozása révén várhatunk. Tudjuk : azok az erők, melyeket ez a csonka nemzet előteremthet, végesek, kiapadóban levők. De mégis : mozgósítanunk kell minden megmozgathatót, mert a harc életre-halálra megy s ha azok, ott kint, a végeken elestek, mi, az itthonmaradtak, nem fogjuk sokáig megőrizni, amit kényelemszeretetből, nemtörődömségből, vagy kapzsiságból megtartottunk magunknak, ahelyett, hogy az első csatásban verekedőket láttuk volna el belőle. Mert az ellenfélnek csak a harcos, körömszakadtáig verekedő front felmorzsolása nehéz ; ha ez megtörtént, a kényelmes, elpuhult «Hinterland» meghódítása már gyerekjáték.

Moravék Endre.

JOB B IGY.

Ülök magamban . . . alkony . . . ősz . . . a karmin

Befolyta már a szőlőlevelet.

Nehány magányos, csüggeteg, avarszín

Felhő bolyong a néma kert felett.

Az ablakon bejátszik a sugár még

És csikot ír a barna bútoron,

De tűnik már a szőnyegen az árnyék,

Míg ráterül az esti bús korom

Ülök magamban, roskatag, szobor tán,

A két szemem az esti csendbe néz.

Az évek és az élet álmos ormán

A hangulatom édes enyhe méz.

A mákony és a cukrok íze számon,

Az álom és az öröm ízei . . .

A tegnapot ki tartaná ma számon,

És a jövődön nincs mit festeni.

Jobb így, az esttel összefolyt szépen,

Mint a szigettel a komor vizek,

Vagy mint a hang egy távoli zenében,

Mit erre hoznak szárnyas égiek.

Jobb elmerülni a sötétbe lassan,

Lebegni benne, szállni súlytalan,

S hold körül, a messze nagy magasban

Kigyúlni, mint a fényben az arany.

Hódsághy Béla.

RÉTKÖZI MESE.

Ez a mese a közlő Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma kiadásában megjelenő mesekönyvének (Nyíri és rétközi mesék) egyik darabja. A mesetípus néhol ismeretes Magyarországon egyebütt is. Összehasonlító vizsgálatával N. P. Andrejev foglalkozott: Die Legende von Räuber Madej. FFC. 69. Helsinki. 1927.

EGYSZER volt egy szegény ember, aztán annak a szegény embernek volt egy felesége. Két lovával elment világot próbálni. És mielőtt el akart menni, felírt mindent, ami volt a háznál. És útnak indult. Azt nem írta fel, hogy a felesége otthon viselős volt. Hét év múlva majd ment hazafelé a szekérrel, nagyon meg volt rakva a szekér. Belement egy kis pocsolyába, ott elakadt a szekér és nem bírta kihúzni a ló. És odament egy nagyon fekete ember és azt mondta neki: «Mit adol, te szegény ember, ha kiemelem a szekeredet ebből a sárból?» Az ördög azt mondja: «Add nekem, amit nem írtál fel, amikor otthonról gyüttél el». Azt mondja a szegény ember: «No, jó van, neked adom». És mikor már közelednek a faluhoz, hát jön a felesége a hétéves kis gyermekkel. És aztán nagy gond ütött a fejére. És azt gondolta: «Ezt adtam az embernek, amiért kiemelte a sárból a szekeredet».

Mikor már megnőtt a gyerek, feladta az iskolába. Kijárta a gyerek mindet, hát feladta a felsőbb iskolákba, tanulni papnak. És mikor hazament a fiú az édesapjához, kérdezte: «Hát mért haragszik, édesapám, mindig?» Megmondta neki az édesapja, miért búsul mindég. «Én az ördögnek adtalak és vérszerződést csináltunk, hogy téged el fognak vinni az ördögök.» És azt mondta a fiú az édesapjának: «Sebaj, édesapám, nem baj ez». Fel is szentelték a fiút papnak és a fiú hazament és vett magához szenteltvizet meg egy korbácsot és azt mondta az édesapjának, ő megyen világot próbálni.

Oszt ment egy erdőbe, ott talált egy épületet és ott lakott egy ember. Azt úgy hívták, hogy Máté. S a porta körül volt kerítve 99 karóval. És azon a 99 karón volt 99 emberfej. És azt mondta a papnak Máté: «Hová mész, te pap?» A pap mondta: «Megyek a pokolba». Azt mondta neki Máté: «Kérdezd meg ott az ördögöktől, hogy miből van a Máté ágya?» És mendegélt a pap és talált egy állóvizet. A víz úgy elterjedt előtte, hogy semerre sem tudott menni. Kérdezte a paptól a víz: «Hová mész, te pap?» Azt mondta neki a pap: «Megyek a pokolba». Mondta neki a víz: «Kérdezd meg a pokolba az ördögötől, hogy mért nincs énbennem hal?» Mendegélt a pap tovább és talált

egy legelőn egy körtefát. És a körtefa úgy elterjedt előtte, hogy semerre sem tudott menni. És kérdezte a körtefa, hogy hová megyen? Mondta neki a pap: «Megyek a pokolba». Azt mondta neki a körtefa, kérdezze meg, mért nem terem ő rajta körte? Elért a pokolba. És éppen jött az ördög már érte, hogy el fogja vinni.

Azt mondja az ördög: «De jó fiú vagy te, nem is kellett érted menni». Azt mondja neki a pap: «Hát érterem akartál elgyönni?» Hozzákezdte a szentelt vizet locsolni és a korbáccsal ütni. És azt mondta az ördög: «Vigyétek innen, vigyétek Luciferhez, hogy ne hányja rám a tüzet». A pap azt mondta: «Elmegyek én magam is, hol van Lucifer?» — «Ott van, a trónon ül Lucifer.» És elment oda és Lucifert is ütötte a korbáccsal és hányt rá a szentelt vizet. És Lucifer kérdezte: «Hun van az az ördög, aki őtet megvette az apjától?» És odament az ördög: «Én vagyok az». Kérte tőle azt a vérszerződést, amit csináltak az apjával és az ördög nem akarta odaadni. Addig ütötte, verte őket, míg oda nem adták neki. Elment megnézni, hogy Máté ágya miből van. Hát a Máté ágya volt szegből, üvegből, beretvából, ollóból, kaszából és parázs tűzből. Megint kérdezte: «Itt és itt van ez a folyó, mért nincs benne hal?» Azt mondta neki az ördög, abba azért nincsen hal, mert még nem fult bele senki. És megint kérdezte, itt és itt van ez a körtefa, mért nem terem azon körte? Azt mondta neki az ördög, azért nem terem rajta körte, mert egy nagy üst arany van alatta.

És akkor elindult a pap hazafelé. Mikor odaért a körtefához, megkérdezte a fa, hogy mért nem terem rajta körte. És azt mondta a pap a fának, hogy azt mondta az ördög, mert egy nagy rézpondró van alatta. Azt mondja neki a körtefa: «Jaj, eljössz kiásni alólam, te pap, ha érkezni fogol?» A pap azt mondta: «El fogunk gyönni». És elindult megint hazafelé. Találkozott a vízzel. «Megkérdezted-e, pap, hogy mér nincs bennem hal?» Azt mondja neki a pap: «Megmondom, ha átengedel előre». A víz gondolkozott, átengedje-e, vagy ne? S utóvégre átengedte, mikor átért a pap és elszaladt egy nagy partra és akkor mondta meg: «Azért nincs benned hal, mert nem fult beléd senki se». Akkor a víz hozzákezdett áradni, habzott, folyt kegyetlenül a pap felé. Már annyira feláradt a víz, hogy a papnak is kötözködésig ért. Akkor aztán elment haza a pap. Mikor ment hazafelé, mondta Máténak, hogy miből van az ágya: szegből, üvegből, beretvából, ollóból, kaszából és parásztűzből. Azt mondta Máté: «Hogy kéne engem ettől feloldozni?» Mondta neki a pap, ad neki penitenciát, ha azt elvégzi, felfogja oldozni. Elkérte Mátétól a botot, amivel agyonütötte a 99 embert. És leszúrta neki a földre és azt mondta, a szájával hordjon rá térden vizet és mikor hozza a vizet, gondolatilag imádkozzék. És mikor megyen vissza vízért, akkor meg fennhangon imádkozzék.

Mikor már elment a pap haza, meg volt a nagyszerű multság. Az ördög nem vitte el a papot, hanem odaadta a vérszerződést. És soká

nagyidővel elment a pap és elindult az aranyat kiásni a körtefa alól. Mikor osztán ment, hát Mátéről el is feledkezett. Ott az erdőben nagyon jó szag volt. A kocsis mondja: «Tisztelendő úr, nem tetszik érezni, hogy valami jó szag van itten?» — «Szájj csak le, oszt keresd meg, mi van itt olyan jószagú.» És a kocsis hamarjában meg is lelte a körtefát, amire hordta Máté a vizet. Meg is számolta, hogy hány körte volt a fán. 99 körte volt. Mikor már akart elgyönni a fától, megpillant egy nagyon öreg embert. Nem ismerte fel, hogy ember-e? Nagy körmei voltak, nagy szőr volt rajta, a lába, ahogy térdelt, fel volt nőve egészen a hátába. És mikor odament a pap a körtefa alá, akkor látta, hogy Máté van a fa alatt. Odament és leterítette a hófehér zsebkendőjét a földre és mondta Máténak, hogy térdepeljen rá. És mikor Máté rátérdepelt, kérdezte, hogy sorolja el, hogy kik voltak, akiket agyonütött. És hogy sorolta, hogy kik voltak, úgy hullott a körte a fáról. És már kettőt nem akart kimondani, hát a kettő fenn is maradt. És mondta neki a pap, hogy vallja ki, azt a kettőt is, mert akkor nem lehet feloldani a bűneitől. «Hát, tisztelendő úr, mit tűröm-tagadom, az egyik az apám volt, a másik az anyám volt. És ekkor a 99 körte is hófehérnek váltott és hamuvá. És az öreg ember is hófehér hamuvá változott. És akkor az ember ment és vitte a zsebkendőjében a hófehér hamuvá változott körtéket meg Mátét. És mikor a körtefa mellé ért, letette a körtefa alá, hát az a 99 hamu 99 hófehér galambnak változott és Máté a századiknak. Akkor felrepültek a menyországba. És mikor kezdte kiásni a pap a körtefa alól az üst aranyat, mert akkor már a víz nem bántotta, mert hídon jártak a vízen. És mikor kiásta alóla az aranyat, látta a körtefa, hogy egy üst arany volt alatta. És azt mondta neki a körtefa: «Ha soha nem termett vón rajtam körte, akkor sem hagytam volna kiásni ezt az üst aranyat». Felrakta a pap az aranyat és elvitte haza. És otthon megint csináltak egy nagyszerű mulatságot az arany örömeire.

Mondotta *Fecák Gyula*, 14 éves, Balsán.

Közli: *Ortutay Gyula*.

CITERASDAL.

*Sehonnai citerázó vagyok én,
Éjjel-nappal búcsárdában iszom én,
A pecsenyém kenyérhéj, meg naprózsa,
Kerek az ég kibujdosok alóla.*

*Kibujdosok, nincsen az út lakaton,
De idezár egy fekete sírhalom,
A sírhalmot három Körös kerüli,
E világot szívem de keserüli.*

Számadó Ernő.

PAUL VALÉRY: A LÉLEK ÉS A TÁNC.

Ha antik műveltséget mondunk, a legtöbb európai ember elsősorban a latinokra gondol. A francia irodalomban mindig akadt hang — és nem a legértéktelenebb emberek hangja — amelyik a görög kultúrát hirdette a mai európai világ igazi ősenek. Ehhez hozzájárult az is, hogy a mai német-francia ellentétet visszavetítették az ó-korba, ahol a rómaiak katonás imperializmusa, nyers ereje képviselte a mai német szellemet, a görögök ízlése, művészete, értelemtisztelete a francia intellektualizmust.

Valéry is az értelem, a művészet pártján van. Versírással kezdte, de nem vették észre. A háború után — már mint érett férfit — fedezték fel, amikor újra kiadta költeményeit, tanulmányait. Újabb kötetek már új alkotásokat hoznak, verseket, tanulmányokat egyaránt. Sikere általános, különösen a művelt emberek körében. Mivel világnézetével is, amely az értelem uralmát hirdeti a lélekben, meg stílusával is, amely minden erőltetettsége mellett is tisztaságra és pontoságra törekszik, a francia hagyományokhoz kapcsolódik, az Akadémia hamarosan (1926) tagjai közé választotta.

Az itt közölt párbeszéd 1923-ban jelent meg az «Eupalinos ou l'architecte» c. kötetben. Socrates beszélget két barátjával egy lakomán, ahol egy Athikté nevű táncosnő is szerepel. Ez a részlet a dialogusnak a közepe, nemcsak azért, mert valóban onnan való, hanem azért is, mert magában foglalja körülbelül az egésznek a lényegét. Minden műfordítás goromba munka, csak halvány mása az eredetinek. Valéry különösen nehéz író. Maga a megértés is nehéz. A fordítónak sokszor magyarázónak is kell lennie. Közben arra is ügyelnie kell, hogy ne vesszék el Valéry legfőbb bája: az öntudatos mesterkéltség, amely mégis könnyed.

Fábián István.

A lélek és a tánc.

SOCRATES: A gazdagság lustává teszi az embert. Az én vágyam pedig a mozgás, Eryximachos... Az a könnyed hatalom kellene most nekem, amely a méh sajátja, amint a táncosnő legnagyobb kincse is... Szellememnek az az erő és az a tömörített mozgás kellene, amely a rovat fenntartja a virágok sokasága felett, amely a párták különféleségének izgatott mesterévé teszi; amely oda röpíti, ahová akarja: ide-oda, ahhoz a félreeső rózsához; és amely lehetővé teszi, hogy csak érintse, ott hagyja, vagy bele is hatoljon... Ez az erő azonban eltávolítja attól, amit már nem szeret, ahogy azonnal vissza is hozza, ha megbánja, hogy hagyott benne valami kis nedvet, amelynek emléke üldözi, amelynek emléke továbbbróptét elnehezíti... Vagy, ó, Phaedros, a táncosnő finom mozgékonyasága kellene nekem, amely belopakodva gondolataimba, mindegyiket felébreszteni, felhíván lelkem árnyékából és megjelentetné a ti szellemetek fényében, a minden lehetséges rend legboldogabb rendjében.

PHAEDROS: Beszélj, beszélj... Látom a méheket ajkadon és a táncosnőt a szemedben.

ERYXIMACHOS: Beszélj, a születő gondolat művészetének mestere!... A dialektikai véletlen csodálatos következményeinek mindig

szerencsés mestere! . . . Beszélj! Szódd az arany fonalat . . . Lelked árnyékából vezess ide valamilyen eleven igazságot!

PHAEDROS: A szerencse jár veled . . . Észrevétlenül bölcseséggé változik át, amit szavaiddal üldözöl lelked labirintjában.

SOCRATES: No jó, de mindenekelőtt orvosunktól szeretnék kérdezni valamit.

ERYXIMACHOS: Rendelkezésedre állok, kedves Socrates.

SOCRATES: Mondd meg hát, Acuménés fia, ó, Therapeutos Eryximachos, aki olyan kevés rejtett értéket tulajdonítasz a keserű mérgeknek és a titokzatos gyógyszereknek, hogy egyáltalában nem is használod őket, aki mint társasági ember ép olyan jól ismered a művészet titkait, mint a természetét, mégsem rendelsz és nem emlegetsz titokzatos balzsamokat, folyadékokat és kenőcsöket; tovább megyek, aki nem bízol az elixirekben és nem hiszel a bizalmas bájitalokban; ó, patikaszer nélkül gyógyító, ó, megvetője mindennek, ami — por, csepp, pép, kenőcs, tapasz, gemma vagy kristály — odatapad a nyelvhez, áthatol az inyeken, ájulást és szédülést okoz, megöl vagy elevenít, mondd hát, kedves barátom, Eryximachos, ismersz-e egyáltalában annyi hatásos szer között és a mesteri készítmény között, amelyet a te tudományod hiábavaló vagy megvetendő fegyvernek tart, a gyógyszerészet arzenáljában, mondd hát, ismersz-e valamilyen különleges gyógyszert vagy valamilyen ellenmérget, a betegségek betegségére, a mérgek mérgére, amely az egész természettel ellentétes?

PHAEDROS: Milyen méregre?

SOCRATES: . . . Amelyet így hívnak: életunalom. Értsd meg jól, ez alatt nem a tűnő unalmat értem, sem a fáradság okozta unalmat, vagy az unalmat, amelynek látjuk a forrását, vagy amelynek ismerjük a határait; nem, hanem a tökéletes unalmat, a tiszta unalmat, amelynek sem szerencsétlenség, sem betegség nem forrása, és amely a szemlélődésre legkedvezőbb állapotot kíséri, végül azt az unalmat, amelynek nincs más lényege, csak az élet maga és más másodlagos oka csak az élő tisztánlátása. Ez az abszolút unalom magában véve az egészen meztelen élet, amikor világosan látja önmagát.

ERYXIMACHOS: Az nagyon igaz, hogyha lelkünket megtisztítjuk minden hamisságtól és megfosztjuk minden hozzáadástól, amit hozzá-csempésznek *ahhoz, ami*, mindjárt fenyegeti az igazi emberi életnek ez a hideg, pontos, észszerű és mérsékelt szemlélete.

PHAEDROS: Az élet megfeketedik az igazság érintésére, mint a gomba a levegő érintésére, amikor széttörik.

SOCRATES: Eryximachos, azt kérdeztem, van-e orvosság?

ERYXIMACHOS: Mért kellene gyógyítani ilyen észszerű betegséget? Kétségkívül, magában véve semmi sem halálosabb, semmi sem inkább ellensége a természetnek, mint *úgy látni a dolgokat, amint vannak*. A hideg és teljes világosság méreg, amelyet nem lehet legyőzni. A valóság, tiszta állapotában, azonnal megállítja a szívet . . . Egy csepp elég

ebből a jeges folyadékból, hogy meglazítsa a lélekben a vágy rugóit és rebbenéseit, hogy kiirtson minden reményt, romba döntsen minden istent, ami vérünkben volt. Az Erények és a legszebb színek elhalványodnak és elsorvadnak tőle. A mult kis hamuvá, a jövő kis jégcsappá csökevényesedik. A lélek mint üres és mérhető forma jelenik meg önmaga előtt. Ime a dolgok igazi lényegük szerint a legmerevebb, leg-halálósabb módon kapcsolódnak, válnak el és fűződnek össze... Ő, Socrates, a világegyetem nem tudja elszenvedni egy percre sem, hogy csak az legyen, ami. Különös gondolat: a Minden nem elég önmagában!... A rémülete, hogy az ne legyen, ami valóban, ezer álarcot csináltatott és festetett vele; semmi más értelme nincs a halandók létezésének. Mért vannak a halandók? Az a feladatuk, hogy megismerjék a dolgokat. Megismerni? Mi az megismerni? *Bizonyos, hogy nem annak lenni, ami valóban.* Ime a szenvedő és gondolkodó emberek bevezetik a természetbe a korlátlan tévedések elvét és a csodának ezt a myriádját!...

A félreértések, a látszatok, a szellem dioptrikájának játékaik elmélyítik és megelevenítik a világ nyomorult tömegét... A gondolat viszi be abba, ami van, az élesztőjét annak, ami nincs... De végre is az igazság néha kiderül és felzendül a fantazmagóriák és tévedések harmonikus világában... Egyszerre mindent pusztulás fenyeget és Socrates személyesen kér tőlem orvosságot a világos látásnak és unalomnak e kétségbeejtő esetére!...

SOCRATES: Rendben van, Eryximachos, ha már nincs orvosság, legalább azt megtudod-e mondani, hogy melyik állapot leginkább ellentéte a tiszta undor, a gyilkos világosság és könyörtelen pontosság e borzalmas állapotának?

ERYXIMACHOS: Először megemlítem a nem melankólikus deliriümokat.

SOCRATES: Aztán?

ERYXIMACHOS: A részegséget és az illúziókat azt a kategóriáját, amelyek a részegítő gőzökből erednek.

SOCRATES: Jó. De nincsenek-e olyan mámorok, amelyeket nem a bor idéz elő?

ERYXIMACHOS: Hogyne. A szerelem, gyűlölet, a kapzsiság is megmámorosítanak!... A hatalomnak az érzése...

SOCRATES: Mindez ízt és színt ad az életnek. De a szerelem, a gyűlölet, vagy a nagy vagyoni szerzésének esetlegessége a valóság véletlenétől függ... Nem gondold Eryximachos, hogy a legnemesebb, a) nagy unalommal leginkább ellenkező mámor a cselekedetekből fakad? Cselekedeteink és különösen azok a cselekedeteink, amelyek megremegtetik testünket, különös és csodálatos állapotba emelhetnek bennünk... Ez áll legtávolabb attól a szomorú állapottól, amelyben a mozdulatlan és világos megfigyelőt hagytuk, akit az imént elképzeltünk.

PHAEDROS: De ha valamilyen csoda révén ez az ember kedvet

kapna hirtelen a tánchoz? ... Ha lemondana a viláosságért a könyvedség kedvéért; ha tehát megpróbálná, hogy nagyon eltérjen önmagától és ítélkezési szabadságát elcserélné mozgási szabadságért?

SOCRATES : Akkor egyszerre megtanítana bennünk arra, amit most meg akarunk világitani... De valamit még szeretnék kérdezni Eryximachostól.

ERYXIMACHOS : Parancsolj, kedves Socrates.

SOCRATES : Mondd hát, bölcs orvos, aki tapasztalataidban és tanulmányaidban mélyítetted el minden élő dolog tudományát; nagy ismerője a természet formáinak és szeszélyeinek, aki kitűnsz a figyelemreméltó állatok és növények osztályozásában (az ártalmasok és jóindulatuak; az ártalmatlanok és hatékonyak; a meglepők, a borzalmasok, a nevelésesek; a kétségesek; végül azok, amelyek nem léteznek), — mondj hát, nem hallottál azokról a különös állatokról, amelyek magában a tűzben is élnek és fejlődnek?

ERYXIMACHOS : Hogyne!... Alaposan tanulmányozták már alakjukat és szokásaikat; noha létezésüket vitatják újabban. Gyakran leírtam őket tanítványaimnak; sajnos, nekem magamnak még nem volt alkalmam, hogy saját szememmel figyeljem meg őket.

SOCRATES : Nos, nem gondolod-e, Eryximachos és te, kedves Phaedrosom, hogy ez a teremtés, aki amott rezeg, aki olyan imádandóan mozog, ez a heves Athikté, aki megosztja és összeszedi magát, aki felemelkedik és leszáll, aki kinyílik és oly gyorsan bezárul és aki mintha nem a mi csillagzatunkhoz tartoznék, hanem máshoz, úgy látszik, mintha egész természetesen élne egy tűzhöz hasonló elemben, a zenének és mozgásnak valami finom telítettségében, ahol kimeríthetetlen energia lebegi körül, noha egész lényével beleolvad a legnagyobb boldogság tiszta és közvetlen hevületébe? Ha összehasonlítjuk a mi nehézkes és komoly létünket a szikrázó szalamander állapotával, nem tűnik-e fel, hogy közönséges, csak szükségleteink által okozott cselekedeteink és hogy gesztusaink és esetleges mozdulataink mennyire durva anyagok, mintegy a valóság tisztátalan matériája, míg az életnek ez a hevülete és rezgése, míg a feszültségnek ez az uralma és az ember által elérhető legkönnyedebb állapot felé való elragadtatás azonos a lángnak a szokásaival és hatalmával; és hogy a szégyenkezés, unalom, félszesség és a lét egyhangú táplálékai elenyésznek benne, megragyogtatva szemünk előtt azt, ami isteni a halandó nőben?

PHAEDROS : Csodálatos Soerates, nézd gyorsan, mennyire igazat beszélsz!... Nézd a vergődő táncosnőt! Azt hihetné az ember, hogy úgy száll ki testéből a tánc, mint a láng!

SOCRATES : Ó, Láng!...

— Ez a lány talán ostoba?...

Ó, Láng!...

— És ki tudja, micsoda babonák és csacsiságokból áll a köznapi lelke?

Mégis, ó, Láng!.. Élő és isteni dolog!...

De mi a láng, barátaim, ha nem *maga a pillanat*? — Az, ami örültség, vidámság és rettenetes a pillanatban!... A láng annak a pillanatnak a műve, amely a föld és az ég között van. Barátaim, minden, ami a nehézkes állapotból a könnyed állapotba megy át, átmegegy a tűz és fény pillanatán...

És a láng, nem a legnemesebb rombolás büszke és megfoghatatlan formája-e? Ami soha többet nem fog megtörténni, nagyszerűen megy végbe a szemünk előtt! — Ami nem fog többé megtörténni, annak a lehető legnagyobb mértékben kell megtörténnie! — Ahogy a hang eszeveszetten énekel, ahogy a láng bolondul énekel az anyag és az éter között, — az anyagtól az éterig vakon robban és rohan, — a hazugságnak és a minden valóság tagadásától részeg, hazug zenének szelleme által teljesen megszállott test megszabadulása, úgy-e, a nagy Tánc? Nézzétek ezt a testet, amely szökell, ahogy a láng igyekszik a láng után, nézzétek, hogyan dögönyözi és tiporja azt, ami igaz! Milyen dühösen, vidáman semmisíti meg azt a helyet is, ahol van és hogyan mámorosodik meg változásainak túlzásaitól!

De hogy küzd a szellem ellen! Nem látjátok, hogy gyorsasággal és változatossággal akar küzdeni a lelke ellen? — Furcsán féltékeny a szabadságra és mozgékonyaságra, amelyről azt hiszi, hogy a szellem tulajdona!...

A lélek egyetlen és örökös tárgya kétség kívül az, ami nem létezik: ami volt, ami már nincs; — ami lesz és ami még nincs; — ami lehetséges, ami lehetetlen, — ez a lélek dolga, de soha, *sohasem* az, ami van.

És a test, amely az, ami van, ime ez sem elégszik meg a kiterjedéssel! — Hova törekedjék? — Mivé legyen? Ez az *Egy* meg akarja játszani a *Mindent*. Meg akarja játszani a lélek egyetemességét! Azonosságán cselekedeteinek számával akar segíteni! Dolog lévén, eseményekben fejezi ki magát! — Felhevül! — És mint a felizgatott gondolat, minden lényegyet érint, az idő és a pillanatok közt rezeg, áthatol minden különbségen; és amint szellemünkben szimmetrikusan alakulnak ki a feltevések, és ahogy elrendezzük és megszámláljuk a lehetőségeket, ez a test is minden részét igénybe veszi és önmagával kombinálja magát, egymásután ölti fel a különböző formákat és szüntelenül kilép önmagából!... Itt van végre, ebben a lánghoz hasonlítható állapotban, a legaktívabb változások közepette... Nem beszélhetünk már «mozgásról»... Cselekedeteit nem lehet különválasztani végtagjaitól...

Ez a nő, aki itt volt, feloldódott számtalan alakban... Ez a test ragyogó erejével eljuttat a legvégső következtetésig: ahogy lelkünkől olyan dolgokat kívánunk, amelyekre nem teremtették és követeljük, hogy felvilágosítást, proféciát adjon nekünk, hogy kitalálja a jövőt, hogy kifürkéssze az Istent, így ez a test is önmaga teljes birtoklására törekszik, a természetfölötti dicsőség fokozatáig... De vele is úgy

van, mint a lélekkel, ami számára a tőle megkívánt Isten, bölcsesség, mélység nem mások és nem is lehetnek mások, mint pillanatok, felvillámlások, idegen idő töredékei, kétségbeesett kitörések saját keretei közül . . .

PHAEDROS: Nézd, de nézd! . . . Ott táncol és látni lehet azt, amit te mondani akarsz . . . Láttatja a pillanatot . . . Micsoda ékszeréken libben át . . . Dobálja karjait, mint a szikrákat . . . Lehetetlen hajlángokat rabol el a természettől az Idő szeme láttára! . . . Aki tűri, hogy megcsalja . . . Büntetlenül libben át a lehetetlenen . . . Isteni állandótlanságában, amit szemünknek adományoz! . . .

ERYXIMACHOS: A pillanat szüli a formát és a forma láttatja a pillanatot.

MAGÁNYOS VÁNDOR.

*Magányos vándor őszi ködben szegényes árván lépeget,
Előtte köd, mögötte köd van, nem látni már a kék eget,
Ruhája rongyos, arca sápadt, nincs mása mint az élete,
Magában sokszor mondogatja: meghaltam én, vagy élek-e?
Nem várja őt család, meg otthon, nem várja hívó asszonyöl,
Csak köd, homály meg céltalanság, mely nem vigasztal, mely megöl,
Míg jár az útnak lágy sarában, nem tudja, hol jön rá az éj
S mi hint rá este bús világot: istálló mécs, vagy holdkaréj?
Hol hajtja majd szegény fejét le: kövön, vagy puha vánkoson?
Hol megy keresztül újra reggel: falun, vagy fényes városon?
Ha megsűfolják, megdobálják, csak megbocsájt és megy tovább,
A bánat így is elkíséri s a gond lehúzza tarsolyát.
A nagy világgal nem törődik, az ő világa más világ,
Nincs ellensége senki néki s testvére mind a vadvirág.
Mi régen elmúlt, azt ki bánja? A holnap nem hoz új csodát
S az útja végén majd az éjjel reáborítja fátyolát.
A holdas éjjel neki készít ezüstös csipkét ékszerül,
Ha járadt, hát az ég kitárja a selymét néki félszerül;
A rét virága néki nyílik, az este néki mond mesét,
S a kósza szellő úgy becézi, mint ifjú nő a kedvesét.
Csak ballag ő a sűrű ködben, sietni nem kell, itt az ősz,
Hárfáz a szél, a parti fák közt sok holt levélke kergetőz,
Ha járadt, várja már az árok, szélére csendesesen leül,
A szív megáll, a nap lehullik, s a másvilágra szenderül.
És másnap így találják holtan, szívébe béke költözött,
A szántóföld, a rét, az erdő komorló gyászba öltözött,
Mosoly van arcán és a karja pár őszi virágot fog át.*

Egy kósza felhő megsiratja, a szél csókolja homlokát.

Galambos Gruber Ferenc.

Televízió, mozi és hangrádió egymás mellett.

A televízió, azaz a hangosképes rádió mind többet foglalkoztatja a magyar napisajtót és így a színház, film és rádió művészeti kérdései iránt érdeklődő nagyközönséget is. Az angol rádió rendszeres televíziós műsoradása és a német rádióknak a televízióban felmutatott vezető szerepe hálás sajtótéma, de a tájékozatlan újságírók jóslásai folytán izgató, zavaró következményekkel is jár. A nagyközönség valami titokzatos csoda fellebbenesét várja, a szórakoztató ipar színházai és mozijai pedig remegnek a mindent elsöprő újítástól. Szükségesnek véljük ezért, hogy a gyakorlati műsorszerkesztés szempontjából megvilágítsuk a televízió jövőjét.

Azt már úgy nagyjában számos érdeklődő tudja, hogy a hangosképes rádió két hullámhosszúságon dolgozik; az egyik a hangé, másik a képe. E hullámhosszúságok nem a rádióhullámtartomány általában ma használt hullámsávából valók, hanem az úgynevezett ultrarövidhullámok közül választják őket. A rövidhullámoknál ugyanis hasonlíthatatlanul kevesebb a rádiózásból jól ismert zavarok száma, az interferencia itt kiküszöbölődik. Közértelműen ez azt jelenti, hogy a rendes hullámsávban minden televíziós adóállomás sokkal jobban zavarná a szomszédos állomásokat, mint a csak hangos rádió. Hogy valamely televíziós állomás rendes hullámhosszon nyugodtan dolgozhasson, a meglévő állomások jórészt el kellene némítani, ami lehetetlen. Az ultrarövid hullámok tartományában a televízió az egyetlen úr, ezt azért kapja, mivel az ilyen ultrarövid hullámok semminő zavarnak nincsenek kitéve. Ez óriási előnyük mellett nem csekély bajuk, hogy a hatótávolságuk kicsiny: mindössze 100—150 km. Az következik ebből, hogy az országok egész területén csak akkor van televíziós vétel, ha teleszórják a területet 200 km-es átmérőjű adóállomáskörökkel. Eddig még az élen járó német televízióknak is csupán csak Berlinben van 100—150 km-es adóállomása, a másodikat a Harz-hegységben csak tervezik. De mi ez a két állomás a német föld egész területének? Gyenge kis kóstoló! A rengeteg költséget nincs honnan venni, miután a rádióelőfizetési díjakat a mai gazdasági viszonyok közepette egyetlen ország sem emelheti, külön televíziós díjat pedig hiába akarna szedni, alig akadna előfizető. A televízió terén ma még a népszerűsítés, nem pedig a díjszedés a legfőbb feladat.

Ennyit a műszaki okokból következő hatásmérséklő tényezőkről. Vannak azonban műsorok is, melyek lehetlenné teszik a televízió egyeduralmát.

A mai hangrádió tizenhárom-tizennégyórás napi műsoradással dolgozik. Elgondolni sem lehet, hogy ez a műsor televízióval menjen. Még az is sok, hogy két-három órát töltsön az előfizető a televíziós készülék előtt elsötétített szobában naponta. Nincsen az életnek annyi közvetítésre alkalmas eseménye, nincsen a drámai költészetnek annyi alkotása, mely ilyen arányú televíziós fogyasztást táplálni tudna. A rádióműsorok nem jelentéktelen része egyszerű közlés (hírszolgálat, felolvasás), melynél semmi szükség sincsen arra, hogy a műsorközlő egyént a helyiséggel együtt lássa az ember; de

teljesen felesleges, hogy a szórakoztató, vagy akár a szimfónikus zene zenekarát egyúttal kép is adja. Mint annyi más helyén az életnek, úgy itt is túlszárnyalta a műszaki haladás az emberi életrend és alkotás által nyújtott korlátolt lehetőségeket. Világos dolog mindebből, hogy a mai hangrádió a televízió mellett épűgy fennmarad, mint a mozi és a színház. A távolbálatás csak bizonyos esetekben járul hozzá ezekhez, mint pótlótényező.

Melyek ezek az esetek? A mozgóképszínházak attól félnek, hogy a televízió mindenkinek megadja a maga családi moziját; hazulról nem is kell kimenni, hiszen egyetlen gombnyomással ott a családi mozi a szobában. A mozi elnyomta a színházat; nagy az az ijedelve, hogy a televíziós rádió ugyanígy fog vele is elbánni. Most májusban ment végbe Berlinben a nemzetközi filmkongresszus, melyen ez az igen elterjedt aggodalom is szóba került. A német birodalmi rádió vezetője maga tartott kimerítő előadást itt a televízió és film kapcsolatairól.

A filmesek félelmének a televízió három mai munkalehetősége között ad alapot. A televízió ugyanis a következő háromféle módon működhetik:

1. közvetlen televíziós felvétellel, azaz hangosképekből álló rádió-riporttal;

2. az úgynevezett közbevetett filmközvetítéssel;

3. rendes hangosfilmek átvitelével.

Az első eljárás lényegében az, amit a filmhíradókból ismerünk, de film nélkül. Tulajdonképpen ez lesz a televízió leggyakoribb és legkedveltebb műsora, az aktuális események közvetítése. A mozgóképszínházakat ez annyiban érdekli, hogy a heti filmhíradó, mely átlagban úgyis egy héttel sétikál az események után, elmarad. Az emberek a televíziós rádióban az esemény valóságos időpontjában látnak és hallanak mindent. Aki nem ér rá a valóságos időpontban televíziózni, annak a filmhíradó elteheti az eseményt, ahogy ma is elteszi a hangrádió az események hangjait viaszlemez-, acélzalag-, papírszalag- vagy rendes hanglemezfelvételekkel tetszőleges időpontra.

A második eljárás a riportok és más eseményközvetítések (például színházi átvitelek) adásánál segítségül veszi a filmet, de csak oly módon, hogy előbb hangosfilmet készít a közvetítendőkről, majd ezt a filmet televíziózza. Időben ez ma már mindössze 30 másodperces késést jelent, mert sikerült az egész «közbevetett filmeljárás» időtartamát (felvételt, kidolgozást, fixálást és televíziós átvitelre való beállítást) félpercre leszorítani. Az eseményt, vagy színdarabelőadást félperccel a megtörténte után látjuk és halljuk televíziós úton. A mozisoknak még ez sem árt.

A harmadik eljárás, mint mondtuk fentebb, a rendes hangosfilmek televíziós adása. Ez árthatna legtöbbit a mozinak és a színháznak. Az eddigi rádiótapasztalatok azonban nem támogatják ezt az aggodalmat. Moziban és színházban a közösségélmény az igazi főtényező, oda többórás művek élvezésére mennek az emberek és erre az időre semmi más teendőt nem tűznek ki maguk elé, ezt nem is tehetik. Elsötétített nézőtérén, sokadmagukkal csak a darabra ügyelnek. Ha ma még a rádió úgynevezett egészestés, tehát kétórahosszig tartó darabokat ad csupán a fülnek, azaz egyetlen érzéknek — rádiószertűlenül jár el és ezt csak azért teszi, mivel kezdeti idejében a színházból tudta csak venni műsoranyagát, embereit és műsor-szerkesztési szempontjait. Ma ez az egész eljárás már elavult, a rádió csak mint tehetetlenségi nyomatékot hordozza még magával. Azzal a gyakorlati

rádiózó tisztában van, hogy képtelenség a színházi- vagy mozilátogató áhítattal és figyelmével a hangszóró elé szegeződni két órán keresztül. A hallgatók túlnyomó többsége mást is csinál rádióhallgatás közben; a tipikus rádiózenehallgatás csaknem mindig valamely csendes munka (írás, férfi- vagy nőikézimunka stb.) közben történik. Vegyük mármost a televíziós műsort, elsötétített szobában, a szem és fül folytonos odafigyelésével! Ugyan ki fog órákhosszat ilyesmire vállalkozni? A rádiókban már ma is eluralkodnak az úgynevezett tarkaestek, melyeknek rövid számaiba bekapcsolódhatnak életrendjének különösebb korlátozása nélkül mindenki. A kismozik két slágerfilm előadása a televízióban leheletlen és szükségtelen is.

Még lehetetlenebb, hogy például a magyar rádió napi 18—19—20 óras Budapest I. és Budapest II. műsoradásában egész napon át televíziózzék. Időről-időre be lehet mutatni a zeneművészeket hangosképes rádión, de ezt állandóvá tenni a világ egyik legfelelősebb dolga. A mai hangrádió, ismételjük, hírközlő, felolvasó és zenetadó alakjában tehát a jövőben is megmarad. A televízió nem lesz egésznapos otthoni mozi már csak azért sem, mert az igen alacsony rádióelőfizetési árak mellett a temérdek pénzbe kerülő filmeket egyetlen rádió sem gyárthatja. A filmipar már ma is valóságos hajtóvadászatakat tart témákra, a szűzséhiány mindjobban érezhető. Tessék mindezt napi 18 óras fogyasztásra felfokozottan elgondolni!

A televízió képtelen a filmpróbák megszámlálhatatlan egymásutánjait és fototechnikai raffineriáit megcsinálni, színházi közvetítései tehát sohasem vetekedhetnek a filmek kidolgozottságával. A televíziós készülékek kis látótere nem hozhatja ki a színházi élmény teljességét, a színpadi játék egész fizikai és lelki terét. Végtelenül nagy és csodálatos dolog a televízió, de azért színház- és mozimegsemmisülés nem fog a nyomában járni. Gazdagodunk vele, régi értékeinkben azonban nem szegényedünk miatta.

Kilián Zoltán.

A „snob“ és a „jampec“.

Történelmünk új korszakában talán úgy is panaszkodhatnánk, hogy kiveszett a snob és elszaporodott a jampec. Mert a snob még az értékek megbecsülésével hivalkodott. Életszemléletében pontosan külön volt állítva, ami nem tartozott egybe, tehát a törvényes a törvénytelenről, a kiváltságos az osztályon kívül állótól, az úr a szolgától, egyáltalán a fent a lentől, az elől a hátultól. Ágálása ugyan nem volt igazi dísz, de a hamis csillogás csak annál inkább megbecsültette a valódit. A jampec már az inflációs idők spekulánsa, aki az értékek átértékelésében minden értéket devalvál.

A snob lézengésében volt valami még az igazi szenvedély föltétlen önátadásából. A jampec nyughatatlan vállalkozási készsége azonban már semmi egyéb, mint az izlésnek a hiánya. A snob éppen még a nagy, a halhatatlan körül ácsorgott, de a jampec már csak a siber szerencséjét tartja számon. A snob még olykor büszkélkedhetett polgári öntudatával. Hiszen a polgári ideológia sohasem állt messze a snobizmustól. De a siber szomszédságában ember az embertől csak annyiban különbözik egymástól, amennyiben az egyiknek sikerül valami, a másiknak meg nem. A snob idején még lehetett azt hinni, hogy a dolgos tevékenységben töltött élet nemesít. A szorgalom jutalma éppen abban látszott, hogy az izzadságos napok után az édes semmit-

tevés jöhet. A siber értékszemléletében már egy munka se szégyen, csak persze a haszon ne hiányozzék belőle. A snob világnézete még az aranyon és az ezüsten nyugodott. Mindenféleképpen. A jampec morálját már csak a siker szentesíti.

A snob szívesen beszélt a nagyokról, meg arról, ami nagy, még ha mindjárt a lelkesedése sohase lépte is át a gyűjtő szenvedélyét, és élete ezért inkább a páratlan, a ritka között telt el, mint a maga személyében is fölkenet, megáldva emlékezetes tettekkel. A snob, ha történetesen éppen nem volt lakáj, mint kiállításrendező vagy múzeumdirektor közvetített a tömeg és ama másik világ között, amely szüntelen ámulata tárgya volt. De már az az ötlet, hogy szívébe zárt melódiából «slágert» komponáljon valami drága lebuja publikuma számára, hogy a jól jövedelmező hahota kedvéért a fenségest rántsa a sárba, tartogatott gyöngyét keverje a moslékba, a snob számára egy pillanatig se lehetett tisztjéről alkotott felfogásával összeegyeztethető gondolat. Ilyen siberhuncutsággal már csak egy jampec segit magán a bajban.

Igaz, a snob a bajban eltűnt, megsemmisült, mint a lébe ejtett cukor. Olyasvalami, mint «snob a nyomorúságban», nem található emlékeink között. A biztosított ma és a nem kétséges holnap csak úgy hozzátartozott egzisztenciája kellékeihez, mint a többi, hogy ami egyszer érvényes, az máskor is elfogadható legyen. A snob élete felelőtlen élet volt, teljességgel az, ami sehol nem mérvadó. Megtűrt azért csak ott lehetett, ahol semmi nem ingadozott. De már a szerencse forgandó világában a szó nem állhat félre a tettől, vagy pedig — csak mint a jampec svindlije ámithatja a bámészködőkat.

Hegedüs Pál, az elhelyezkedését a bankvilágban oly szószaporító hozszadalmassággal beszéli el *Körmen di Ferenc: A boldog emberöltő* fanyalgó címe alatt, valami korábbi időben, hatalmas császárok és szilárd értékpapírok országában, minden bizonnyal az lett volna, ami a többi, akire nem vár kötelesség, snob, aki teleírt ívekkel bizonygatja fölöslegesen sok idejét és műkedvelő érdeklődését egy Rembrandt vagy egy Beethoven körül dülő vitában. De Hegedüs Pál már késői utód, aki egy nagy vagyonból csak elértéktelenedett adósleveleket örököl, aki a barátai között hiába keresi az egykori nagyot, a zsenit, társadalmában már csak egy obscurus zsidó siber-élelmessége reprezentálja a ritkát, a különöset. A nincstelenség és a siberpompva között elsorvad hát benne a snob, mielőtt még Rembrandt és Beethoven nevének túl jutott volna a nagy reménységek között vásárolt füzetében, és mint huncut vállalkozások cinkosa érdemli ki a vasalt nadrágot, meg azt, ami a vasalt nadrághoz tartozik a jampec jólétében, az autót, a színésznőt, a tengerifürdőt távoli, drága helyeken. ...

A régi snob udvaronc volt. Amint azonban kényeskedése idegen életformák erőszakolásává fajult, a benfentes neurotikus lett. A neurozis a snobismus utolsó formája. A jampec a psychoanalízis után él. Fesztelensége az analizált ember lármája egy szilárd norma nélküli világban. A snob életében természetesen sok volt a hazugság. De a prűderia helyett csupán-csak az «ordináré» jött szokásba azzal, hogy a jampec már csak egészséges akar lenni.

A snob gonddal ápolta magát, csakhogy szemet ne szúrjon, csakhogy ki ne ríjon, csakhogy az legyen, ami a többi, a társaság szabálya, a norma megnyilatkozása. A jampec keresettségé azonban már csak a «mázli» fitogtatása, a pech üldözöttjeinek az ingerlése. A snob még a kiváltságosak tekin-

tetét leste, a jampec azonban már csak a tömeg szeme előtt él, az arénák championja, az asszonyok viszálykodása. Azért a gigerlisége is, a tarkabarkasága, a kakas színpompája, magabizó hangossága járáskeelésében. A snob bolygó volt valami távolban tündöklő nap körül. Azért volt a kölcsönöztsége, azért volt a merevedettsége, terméketlen hidegsége. A jampec már csupán a gazdátlan ház szolgálója, a magára maradt cseléd, az uratjátszó csöcselék. Azért a falánksága, azért a pazarlása, gyors kiürülése, impotenciája.

A nő királynő vagy szolgáló, de sohase snob, sohase jampec. A nő mértéke a szeretet, azért a szerencséje egyszersmind sors is, azért a fortélyja egyszersmind kendőzés is, hazugsága háló, csapda, kelepce. Vagy mondhatjuk még úgy is: a nő helyet foglal a társaságban, de nem alkot társaságot. A társaság a szellem rendje, melyben a nő legfeljebb türelmes és békességes. A nő mindenk előtt a termő élet, mely csak burjánozni akar a burjánzásért. Azért a nő elsősorban az előnyeiért él s nem pedig valami látszatért mint a snob, mint a jampec.

Thackeray rendszeretével az elementáris élet fufangjában csak a hiúság vásári rábeszélését szimatolta. Tanulmányában a jóra való polgár ép úgy kitart életszemlélete és szokása mellett mint a római katona az őrhelyén a vulkán hamuzáporában. *Thackeray* végeredményben az idegent gyűlölte, a betolakodót lökte vissza, a rendbontót sujtotta. *Körmendi Ferenc* azonban már csak a pechest nézi le, az osztozkodásra jelentkező szerencsést szólja meg. A «*Budapesti kaland*» magasztalt «hőse» semmivel se különb, mint a többi nagy plánumu, de kis szerencsájü settenkedő. A haszonlesés az egyiknél is meg a másikkal is ugyanabból a leleményességéből merít. Mégis a higgadságot mímelő író mást akar elhitetni az egyikről, mint a másikkal. És a Hegedüs-fiúk élelmes nevelőnője se gonoszabb, mint a «boldog emberöltő» többi mostoha gondviselője. Hiszen «Klára mama» pocskolhatná a könnyen hulló pénzt, de beosztja zsíros polgári jólétre; megcsalhatná vénülő férjét, de mégis kiutasítja a tolakodó udvarlót; szeretője lehetne eszelős növendékének, de inkább törvényesíthető vonatkozásokat keres... Miért mégis a kétféle mérték? Miért a szüntelen orrfintorgatás *ennek* a «mázlija» miatt? Nem az éppen a jampec ideológiája: magasztalni, aki maga mellé ültet, de kinézni, aki a helyét kéri? A snob még csak nem kívánt elvegyülni, a snob még csak a tumultust kerülte, a lökdösődést, a bepiszkolódást. De már a jampec csak terpeszkedni akar egy becsapott és kifosztott világban, egymagában nehezülve el az asztalánál irigyek és éhesek bámész pillantása előtt.

A régi mémoires a különös emlékeiből volt összegyűjtve. A kitüntetett élet akkor regényes volt, tele csodás találkozásokkal. A mai visszagondolás leleplezés, értékétvesztette ismeretségek kipellengérezése. A snob még csak hiú volt, de a jampec már szemérmetlen, arcátlan. A snob élete végén boldog volt, boldog, mint egy *Cardanus*, aki előkelő barátokon kívül vénségére még tizenégy foggal is dicsekedhetett a szájában. A jampec már csak szerencsés, «mázlista» a hasztalanul erőlködők között. A snob világában az Isten malma lassan, de biztosan örül, izgalmas története végén a jó mégis csak diadalmaskodott a gonosz fölött. De már a jampec vállalkozásai zúrzavarában csak a leleményességében bízik, a szerencsés fordulatra les. A snob fölött az égben még egy Isten trónolt, a jampec már csak a vakszerencse karján botorkál a «happy end» felé. A snob meghatódottsága hála volt a bölcs világrendért, a jampec megkönnyebbült fellélekzése már csak a sikerült huncutság öröme kárvallottak között.

Slatinay Ernő.

Gróf Bethlen Margit: A nagy valami. Egyszerű lélek egyszerű története Gróf Bethlen Margit kis regénye, de egyszerűségében csupa megkapó bensőség, csupa tiszta költészet. Elgondolásában Flaubert mesteri novellájára, az *Un coeur simple*-re emlékeztet. Csak a nagy francia realista komor színeit itt halk, bársonyos tapintatú pasztell-tónusok váltják fel. Flaubert a keserű kiábrándultság megrázó drámaiságával írta meg az egyszerű anyaszív történetét, Bethlen Margitnál egy álom-anyaság fátyolos, hangfogós, bágyatag öröme ragyog utolsó őszi mosolyt egy magáraébredt egyszerű szívre. Mert a nagy Valami, amit a szerző könyvének címül adott, az életnek az a különös nagy csodája, amely feledhetetlenül belemarkol a lélekbe, amelytől a szív magára eszmél, az élet zengést, célt, tartalmat kap, amely örökéző, a késő kihült napokban is melengető tüzet gyújt a magánosság rideg odujában.

A regényben olyas valaki találkozik ezzel a nagy élménnyel, akinek talán legnagyobb szüksége van rá, akinek azonban úgyszólván halavány reménye is alig lehetett már erre a késő randevura. Egy vén leány, akit nemcsak tartós hajadonságának előítéletesen ellenszenves állapota kárhoytatott szomorú elszigeteltségre, hanem a nevelése, a természete is. Katinka nemcsak a saját lánykorától szakadt el, hanem a saját korától is. Egyhangú vidéki udvarházában úgy él, mintha biedermeier, levendulaillatos bútoraival együtt valami varázslat telepítette volna át egy új idegen világba. Félzségségei, tartózkodása, törékeny, szinte beteges fi-

nomlelkűsége, teljes járatlansága az élet minden realitásával szemben olyan mesterséges légkörben tartják, mint valami melegházi növényt, amelyet az igazi, az élet szellőjének sem szabad érni. Ebben a zártágban egyhangú közömbösséggel morzsolódnak az élet napjai, szükös, de zökkenéstelen bizonyosság ad ernyedtt nyugalmat a napoknak. Nincs bánat, de nincs igazi öröm sem. Az élet nem mutatja torz vigyorgását, de mosolyából is csak félválról vet oda valamit. A szív elrestül ebben az únott lemondásban, az akarat megszűnik rugalmas lenni. A vénleány szívében természetes félenkség fészkel meg. Nincs bátorsága, ereje sincs ellenmondani. Idegen akarat, az első nálánál csak csipetnyival határozottabb lélek kormányozza. Szemhatára alig néhány lépés és a közönynek, a rest bizonyosságnak, a változatlan egyhangúságnak ebben a kalitkájában némán, daltalan sorvad a sivár elmúlás felé a szív rabmadara.

De aztán váratlan változás jön. A sors megkeveri a kártyákat és Katinka húszezer pengőt nyer az osztálysorsjátékon. Mit kezdjen ezzel a váratlan ajándékkal. Magának nincs semmi vágya már. Valaki azt az ötletet adja neki, hogy tágítson szük horizontján, próbáljon ámulni ismeretlen világok csodáin. Katinka kap az idegen ötleten és elindul Olaszország felé. De nem jut túlságosan messze, mert alig néhány állomásnyira falujától minden tájképségnél és minden évezredes műemléknél nagyobb csodával találkozik: a halálnál is erősebb szerelem s a szerelemnél is hatalmasabb anyaság misztériumával.

A vasúti fülkében, amelyben Katinka elhelyezkedett, egy finom, megnyerő egyéniségű fiatal nő utazik. Szemmel látható rajta az anyaság. Katinka rokonszenvet és szánalmat, de valami tartózkodó félelmet is érez vele szemben. Ezt a félelmet azonban hamarosan, nála eddig ismeretlen vakmerőségre kell váltania. A fiatalasszonyt útközben elfogják a fájdalmak. Katinka kétségbeesett tehetetlenséggel áll szemtől-szembe ezzel a kényes és drámai helyzettel. Zavarában meghúzza a vészféket. A legközelebbi falunál leszállítja a fiatalasszonyt és mert felébredt szíve most már parancsol neki, nem hagyja magára a teljesen egyedülálló anyát, akinek akkor már félig-meddig szerencsétlen sorsát is ismeri, vele megy, lakást keres neki s a teljes elhagyatottság kényszerhelyzetében, amit soha álmodni nem mert volna, maga segít a kisgyermek világrajövetelénél s végig éli azt a néhány megrázó és bensőséges napot, amely a koraszülött leányka első nyöszörgésétől utolsó sóhajzásáig eltelik. Közben a nagy Valami felébreszti a szívet. Míg a fiatal anya szomorú életének és egyetlen nagy, boldogságot adó szerelmének történetét hallgatja, újra végig éli saját sívár gyermekségét és ifjúságát, hiába várt szerelmeit. A kis baba ápolása közben egy fiktívanyaságnak talán az igazinál is határtalanabb örömei, boldog szorongásai szakadnak rá. Odaadó rajongással csüng ezen a kis porontyon. Mintha csak a saját szíve magzatát szorongatná a karjában. Minden percét, minden mozdulatát, minden nyikkanását reszkető balsejtelemmel lesi és mikor rövidke életének végső éjszakáján a nehéz pillanat kopogtat már figyelmetlenül, ő maga kereszteli meg a saját nevére. És a fájdalmas anyaság első könnyeit is ő hullatja az utolsót pihegő kis lélek pólyájára.

Az örömnél és a gyöttrő fájdalom-

nak ez az egymásból fakadt kettős próbája étellel dobogja át a gyáva és tehetetlen vénleány alapjában bátor szívet. Tetterő ébred benne. Most már van elhatározása, tud és mer akarni is. Lemond olaszországi útjáról, húszezer pengőjét odaadja hozományul a fiatal nőnek s ezzel meglágyítja a kőszívű apát és összebörönálja a szerelmeseket. Azután hazamegy a falujába és a Baedekerből tanult leckét szajkózza el vendégeinek Olaszország csodáiról, de szívében mindenki számára láthatatlanul, ám annál gyönyörűbben és káprázatosabban ragyog és süt az elmulthatatlan csoda, a jóság, a szeretet, a boldogító adakozás csodája egy álomanyaság tündöklő gyémántkoporsójában.

Egy nagyszerű szívnek' együttérző meleg szívvel, egy egyszerű léleknek a legközvetlenebb egyszerűséggel megírt története ez, amelynek minden szépsége csak olvasás közben bontakozik ki igazán. K. M.

Szentségvivők. Berde Mária regénye.

Erdélyben a magyar regény az utóbbi években két világosan megkülönböztethető ágra szakadt. Egyik mederben fut a szigorúbb értelemben vett történelmi regény egyre hatalmasabb áradata. Másik mederben hullámszik a jelen idő, vagy a közelmúlt epikája, mely elindult a «vallani és vállalni» jelszavával. Ebből a jelszóból sok túlzás és meddő vita származott. Mégis termelt belőle fanyar vackoron kívül ízes, színes, érett gyümölcs is. A vita meddő volt. Hiszen a legtávolibb, legködösebb, szinte ezeréves mult is alkalmas arra, hogy izzó, gyötrelmes, vagy vigasztaló *mai* mondanivalók lobogjanak és perzseljenek belőle az író lelkiületén keresztül. Viszont, a legmaibb probléma is történelmi távlatot, végtelen kék ég-hátteret, vagy régi zord

idő felleg-hátterét kaphatja meg a művész eszmetársító, összehasonlító ereje által.

Berde Mária az utóbbi költői módszer hívője és gyakorlója. A mának, illetve a közelmúltnak, ennek a különös fél-történelemnek feldolgozója. Birkózik a zuhataggal, melynek sodrában még benne állunk, élők, de már van némi kitekintésünk a rajtunk átzúgott s alattunk megcsendesedett vizekre. Egy tizenötész-tendő óriásgyermekkel vívja művészi harcát az író. Alakját ennek az óriásgyermeknek felmérni nem tudjuk még megközelítően sem, csak azt tudjuk, hogy vastalpai eltiporták minden régi vetésünket s szomorú marokszedők gyanánt mentünk az Itélet nyomában, hátha mégis meghagyott ez az irgalmatlan idő valamit.

Pár évvel ezelőtt jelent meg Berde «Földindulás» című regénye. Az összeomlásra és az új uralom átvételére következő első évek nagyvonalú társadalomrajzát adta akkor ajándékba nekünk. Most megjelent új regénye, tudomásom szerint, *csirájában*, első megtervezettségében régibb az előzőnél is. Pedig igazán újat ad, témájánál fogva már izgatón érdekesebb, olyat, amit még senki közülünk meg nem írt, legalább is elbeszélő művészet formájában nem. Az *erdélyi magyar irodalom kialakulásának, zsenge szárbaszökkenésének története regény alakjában*. Erről van szó. Sokat írtak az erdélyi magyar irodalom részletjelenségeiről. Újságírói tollal, publicista tollal, a lírikus, a kritikus és az esztétikus tollával. Összefoglaló kísérlet aránylag kevés történt. Az elmúlt tizenöt esztendőnek irodalomtörténetírója még nincs, nem is lehet talán. Tabéry Géza közelítette meg leginkább ezt a célt, «Emlékkönyv»-ében, de hiányosan és egyoldalúan. Olyan műfajt választott, mely tárgyiasságra kötelezhe-

tett volna. Ő azonban e tárgyiasság vállalása helyett, nyíltan és őszintén kitért előle, bejelentve emlékiratának szubjektív felfogását és nem is igényelve azt, hogy másképen fogja fel más.

Annál érdekesebb, hogy valaki, kortárs, bajtárs, regényformában fog neki most az életcsirák kutatásának, a gyökerek kitapintásának, meg vissza élmények művészi átszínezésének útján, az Eredet felé. Már szándékánál fogva megérdemli, hogy megindultsággal és szeretettel nézzünk műve elé, hiszen rólunk van szó, azokról a tollforgató emberekről, akik azt mondták akkor, midőn minden elveszett: «Valamit mégis kellene csinálni!» A «mi irodalmunk» első éveiről van szó, gyermekcipőinkről, gyermekruháinkról, első határozott lépéseinkről, mikor magunk alig bírva még járni, már odakiáltottuk egy alélt, hazájavesztett nemzetörödének: «Kelj fel, és járd!» Örök romantika, a legmagasabbrendű romantika kell, hogy hevítse ezt a regényt: nosztalgia az «Incipitur», a *Kezdet* primitív varázsa után...

A regény címe tudtommal eredetileg ez volt: «Marokszedők». Megváltozott a cím és úgy került sajtó alá, az író csodálatos gyermekkori emlékének hatása alatt.

Havasalji község, tél, sűrű erdélyi éjszaka. A paplokban még sárga gyertyaláng virraszt. Kópognak az ablakon. Román ember, havasi ember áll az ajtóban. Haldoklik a felesége, aki magyar asszony. A református pap, a magyar pap kellene, utoljára. Alázatos az ember, nyomorult és rimánkodó. A pap nem sokat töpreng, egyedül lakik a kislányával, csak pillanatnyi gondja, hogy mitévő legyen a gyermekkel, azután felöltözteti, viszi magával. Viszi az úrvacsorai kenyeret és bort is üvegben, viszi a kelyhet és az arannyal hímzett terítőt. Lóháton nekivágnak a

vad éjszakának, sziklák alatt, örvények felett, keskeny pallókon át, gyér holdvilágnál, aztán ismét kavargó hóföretetben. Megérkeznek a Szentségvívők, s akkor veszik észre kétségbeesetten, hogy útközben elvesztett a kenyér és a bor. Uristen, mit adsz hát a Te szent vacsorához? Körültekint a pap. Nincs más itt a zord magasságban, irtó szegénységben, mint málé és tiszta víz. S a pap szent elhatározással fogja *azt, ami van*, s adja az asszonynak a málét és a vizet az Igével: «Éz az én testem és az én vérem.» Mert nem az anyag minőségében, hanem a szándék szentségében lakozik az Isten.

A kislány látta, *élte* ezt a jelenetet. Az író nő beleszötte regényébe.

Az egész regény legszebb epizódja lett belőle. Éber-álom, tündéri látomás, reménység-keltő, akaratot acélozó emlék. Ez a régi történet, mint roppant erdélyi szimbólum támad fel a nagy válság idején: Elvesztett a kenyér és a bor, elvesztek az istentisztelet régi formái, az új erdélyi irodalom elindul nemzetet építeni, lelket sugározni, eszményeket szolgál *azzal, ami van*. Máléval, tiszta vízzel, szent szándékkal, igaz bűnbánattal, szegényen, de egyre gazdagodva. És azzal a rendíthetetlen hitel, amelynek *akkor* régen a román ember adott kifejezést, mikor a hófúvás vándorait farkas kerülgette az éjszakában: «A *Szentségvívőket* még soha farkas meg nem támadta.»

A regény csúcspontja kétségtelenül ez a fejezet, általában egyike Berde Mária csúcs-teljesítményeinek. Legnagyobb verse, az «Erdélyi ballada» mellé állítnám ezt a szép prózába sűrített hatalmas lírát. Ettől az önmagában tökéletes novellától nyerte a regény végleges, szimbólikus címét.

Rögtön hozzátehetjük, kár, hogy ez a gyönyörű szimbólum csak epizód, illetve csak cím marad. Olyan, mint

egy vers-kötet egy-versről vett címe. Jellemző az íróra, megüti a kötet mondanivalójának alaphangját, nincs azonban szervesen beleépítve az egész műbe, nem vonul végig rajta, mint visszatérő motivum. Mennyivel hatalmasabb lehetett volna a kompozíció, ha teljességében erre a motívumra épül fel, mint a nagy szimbólikus írók némelyikénél, — vagy nagy zeneművek mintájára. Ebben a hiányban érzem én egyik okát annak, hogy a regény bizonyos mértékben széttöredező, hajlamos arra, hogy egyes, többé-kevésbé sikerült epizódok önálló életet éljenek benne, az egész nagy mű rovására.

Ezért áll az, hogy a Szentségvívők egyik-másik részlet-szépsége felülmúlja a Földindulás ilyen szépségeit is, de az egész mű nívója a Földindulás alatt marad.

Problematikája pedig nagyon rokon a Földindulásával. Ott arról van szó, miképen találja meg az új helyzetbe került magyarság *élete* minden vonatkozásában, végletek közt az egyedül lehetséges és egyedül igaz utat: a magyar transzilvánizmus útját. Itt arról esik beszéd, hogy ezt az új életet, hogyan tükrözi és hogyan *irányítja* az új irodalom. Az erdélyi magyar író küzdelme önmagával, író társaival, kiadóival, közönségével, a csonka haza rászegzett szemével és az új impérium nyomásával. Hogyan támadnak az első szerkesztők, az első szervezők, az első folyóiratok, az első könyvek. Miképen ütköznek össze a politikai, etikai, vallási, esztétikai gyökerekből, szentelt hagyományokból és új szükségességből táplálkozó «világnézetek.» Hogyan válnak egyetlen, egységes «erdélyi világnézeté.»

Önmagára és küzdelmeire ismer-e az erdélyi magyar író ebben a regényben? És a mai olvasó vajjon mit olvas ki belőle, mennyire értheti meg, érezheti át határokon innen és túl?

A művet az úgynevezett kulcsregények közé lehet számítani. Beavatottaknak, ismerősöknek, emlékezőknek kezében van ez a kulcs, sőt nagyon is könnyen nyílik a zár. Csupa ismerős figura, mozdulásig, szemhunyorításig, lélekrebbenésig igaz. Valami olyan intimitás és leplező erő hozza közelbe az alakokat és eseményeket, hogy a szemérme-sebb szem szinte be szeretne csukódni, s tiltakoznék: nem, ezeknek az élő, részben szétszóródott, részben ma is összetartozó embereknek a legbensőbb dolgait, erényeit, fogyatkozásait egyképen, nem volna szabad ennyire nyilvánvalóan ország-világ elé állítani. Sokan talán kaján gyönyörűséggel, nem az «esz-mévé finomult» valóságnak kijáró távoli tisztelettel, sőt nem a művészet szemüvegén keresztül néznék őket. Sokan, mások, be nem avatottak pedig olyan idegenül, ahogyan Mars-lakókat, holdbeli képzelt embereket néz a földlakó. A be nem avatottak szempontját csak elgondolom. A beavatottakét át tudom érezni. Kicsit engem is feszélyez író társaimat ilyen pongyolában is látni.

Az erdélyi író tehát magára ismerhet ebben a regényben. De vajjon magára ismerhet-e az *erdélyi irodalom*, az a valami, ami bennünk van, de fölöttünk is, és több nálunk?

Berde Mária regényben körülbelül ugyanazt követi el, amit Tabéry Géza «Emlékkönyv»-e. Megszűkíti akaratlanul is érdeklődésének körét, embereket és eseményeket egyetlen város, nyilvánvalóan Marosvásárhely köré csoportosít. Az erdélyi irodalom Marosvásárhelyről indul, az ottani jelenségek tipikus erdélyi irodalmi jelenségeknek tűnnek fel. Az ottani írók az erdélyi írók, az ottani folyóirat az erdélyi folyóirat. Nem szándékos mellőzése ez a többinek, csak tipizálása. Az erdélyi magyar irodalom első hullámverései pedig

sokfelől támadtak, szinte egy időben, és nem lehet ezt a szélesen gyűrűző hullámzást egy izolált tóba gyűjteni, nem is lehet mindenben egy típusúnak felfogni, bár tipikus jelenségei és egységes tünetei is voltak.

Néhéz erről írni kortársnak, író társnak, kolozsvári írónak — a hazabeszélés vádjá nélkül. Mégis kell. Meg kell említeni, hogy Kolozsvár irodalmi élete már az első esztendőkből sok tekintetben más volt. Nem említek egyebet, csak azt, hogy melegebb volt például a viszony író és közönség között. Az írók nálunk nem voltak kénytelenek a meg nem értett próféták külön kasztjába tömörülni. Harcoltak voltak, heves polémikiak voltak, de általában kevesebb törődés az írók magán-életével, kevesebb «irodalmi botrány», kevesebb pletykaság az irodalom berkeiben, kevesebb nyárspolgár-borzoló szenzáció. A «Meszelt padka» borozó és flekkenező, írók ellen intrikáló hősei helyett a református theologia, vagy a katolikus líceum áhítatos és lelkes közönsége. Nemcsak az ifjúság, nemcsak a kicsinyek és szegények érdeklődése volt ez, mert kicsinek és szegénynek érezte akkor magát szinte minden magyar. Bizonyos, hogy ez a közönség akkor egyetlenegy sajtó sebre keresett orvosságot mindenben. Kiszolgáltuk ezt a közönséget? Szolgáltunk neki. Amit adtunk, úgy vette, mint Paniti Anna az úrvacsorát, bár málé lett legyen az és tiszta víz csupán...

Nem tudom eldönteni, csak felvetem a kérdést: tudta volna-e Berde Mária ezt a korrajz és regény közt sajtáságosan lebegő művet, félig irodalomtörténetet, félig költészetet másképpen megírni, mint akkori legszűkebb pátriájának, Marosvásárhelynek viszonyaiból kiindulva? Vajjon szükségképeni dolog volt ez? Vajjon kolozsvári író hasonló esetben másképp írta volna meg? Vajjon

abban a rajzban nem Kolozsvár lett volna uralkodó és tipikusan erdélyi miljő? Nem tudom, de hiányt érzek ezen a ponton is.

Vannak szerintem fölösleges és kicsinyeskedő részei ennek a műnek. «Az erdélyi csetepaték felemlegetésénél Ernő csak elnézően figyelt. Nagyon kicsinyes dolgoknak találta.» Ezt mondhatja az író regényének egyik háttérben álló s mégis igen jelentős hőseivel. Igaza van.

Vannak aztán a regénynek a «Szentségvívők» jelenetéhez hasonló, felejthetetlen magaslati pontjai. Ilyen a hősnő Anna drága-szép szerelmének egy-egy lehellestzerű pasztellképe. Az idősebb lány szerelme a kis szász diák iránt — nem is szerelem, valami csodálatos keveréke a szerelemnek, anyai, testvéri, baráti érzésnek, szinte szavakba nem fogható, aranyfüstként elillanó, tündöklő tiszta álom.

Az író ilyen szavakat talál hozzá: «Köszönöm Istenem, hogy égi szerelmet adott *Erdélyhez*».

Megrendítő jelenet a maroszentimrei ősi templom magányos pap-hősnének prédikációja. Nincs már híve, félig-őrülten prédikál az üres templomban Istennek, önmagának és egy leánynak, akit szeret, s akit odavizionál az egyik padosra, mint egyetlen hívét, akiért érdemes beszélni. A tető beszakadt, a szószék peremét hó borítja, de ő csak beszél. «Brigadéros brigáda nélkül» — idézte egy költőtársam ennek a papnak, a regényalak élő mintájának fejére.

Megrázó kicsi kép: az első előfizető jelentkezése az első erdélyi folyóiratra. Péter Sarolta, pénztárosnő, amint havi százötven koronájából husz koronát félénken és szemérmesen és lelkesen letesz a «haza ol-tárára.»

És így tovább, sokat sorolhatnék még fel.

Ha azonban meg kellene csinál-

nom ennek a könyvnek szellemi mérlegét, mindent összefoglalva, — mégis visszájára kellene fordítanom azt a mondást, amelyet Berde Mária könyve élére mottónak írt.

Azt írta: «Nem ez történt. *Igy történt.*» Azt kívánta ezáltal jelezni, hogy csupán lényegyet ragadott meg. Bizony sok esetlegességet, sok fölöslegest is sodor magával ez a könyv és sokat nem ad, talán nem is adhat, ami lényeg szerinti igazság és lélek szerinti erdélyi irodalomtörténet.

Azért azt mondanám: Mindez *megettörtént. Nem csak ez történt, és nem csak így történt.*

Reményik Sándor.

Mohácsi Jenő: Lidéreke. — Budapest, Nyugat kiadás.

Nem lehet véletlen, hogy az életrajzi regény éppen Franciaországban virágzott ki legjobban; ott, ahol a történelmi hősök, a nemzet nagyjai, szerves részei a kultúrember minden napjának. Ahol a színházi közönség indulatosan kiált közbe, ha a színész nem tudja szerepét és hamisan deklamálja Corneille-t. Ahol Napoleon, Molière, Rousseau majdnem olyan beszédtema, mint a kortársak, az irodalmi és politikai aktualitás élő részesei. Ezzel szemben nálunk — ahol a klasszikusok, a történelmi nagyok korántsem élnek olyan szerves hatóerővel — ez a hatásában szinte kultúrmissziós műfaj, az életrajzi regény, a művészi arisztokratizmus állandó lebecsülésének tárgya. Pedig, ha életrajzi regényeink legtöbbje nem is emelkedik a nagy művészi értékek rangjára, hasznos munkát végezhet. Az irodalom nagy műremekei mellett, itt még a gyengébb alkotások is fontosabb szerepet töltenek be nálunk, mint másutt. A nemzeti öntudat ápolói ezek, a történelmi érzék ébrentartói.

Mohácsi Jenő munkája *Madách Imréné Fráter Erzsébet életének és ha-*

lálának regénye. Nem történelmi hősről szól ugyan, de a történelmi hős, a nagy klasszikus ott él a regény hátterében. Miatta van az írás és az életsorsába is bevilágít a regény, ha Fráter Erzsi tragédiáját rajzolja is. Együtt magyarázta *Az embetragédiája* Kepler-Borbála élményéhez, Madách életének legdöntőbb fordulójához.

Az ember tragédiája megjelenésének nagy sikere után vagyunk. A költő már rég nem él együtt Fráter Erzsivel. Egyetlen egyszer találkozunk csak Madách-csal a regény folyamán, midőn Jolánka lányát is elviszi Nagyváradon élő feleségétől, hogy őt is Majthényi Anna, a nagymama nevelje a másik két Madách gyerekkel együtt. Ezen az utolsó találkozón Madách megbocsájt feleségének. A kissé nehezen induló regény a találkozási jelenet után kap lendületre. A regényíró Mohácsi kezdetben nem tud a Madách ismerő irodalmi élménye fölé emelkedni. De innentől, végig meg nem álló lendülete van a történetnek. Madáchné zuhanását művészi sodrású lélekrajzzal bontja ki előttünk. Az öregedő asszony gyermekeihez szeretne közeledni. De Majthényi Anna még Jolánt is elidegenítette tőle, akit egy ideig maga Fráter Erzsi nevelt. Pénz nélkül él. Nyomorog. Egyetlen vágya van már csak, hogy Aladár fia birtokára kerülhessen; akár a kastélytól távol, egy cselédlakásba. Aladár azonban nem hajlik, nem enged családjá közelébe. A spiritiszta Madách Aladárnak megjelent apja szelleme és azt mondotta, hogy nem bocsájtott meg feleségének. S most már Aladár sem bocsájt meg anyjának soha. Nyomorban, útszéli kocsmák padjain éli utolsó napjait és megőrülve hal meg egy nagyváradiszegény-kórházban.

A lezúlló asszony regényének témája adta s nehezen elkerülhető jeletereit Mohácsi kitűnő érzékkel hidalja át. Főlényesen távoltarja ma-

gát a naturalista ábrázolástól; az asszony lelki képe érdekli, amelyet lüktető elevenséggel ábrázol. Ismeri a történetre vonatkozó irodalmi hagyatékot, de ugyanolyan jól tájékozódik a régi Pesten, Nagyváradon; mindazokon a helyeken, ahol regénye szála vezetnek. A nagy anyag azonban egy percig sem nyűg, de ugyanakkor szabadon kezelhető téma sem számára. Teljes tárgyhűséggel, a történelmi tényekre támaszkodva; Fráter Erzsi tragédiáját örök emberi szimbólummá tudja szélesíteni.

Tolnai Gábor.

Jászai Mari regénye.

Rédey Mária könyve.

Kassainé ifjasszony címet viseli az a, kiadatlan levelek és naplók alapján készült biographie romancée, mely a legnagyobb magyar színművésznő első «szerelméről» készült. Ezt az izléses kiállítású, szebbnél-szebb fényképpel diszes regényt teljes «filológiai» apparátussal készítette (a rendkívül jellemző *Jegyzetek* is erre vallanak) s mégis olyan művészettel van írva, hogy regényíró tanulhatna tőle. A munka minden adatát ellenőrizni lehet, mert azok pszichológiai következetességgel, logikával felelnek meg a valóságnak és még sincsenek a «mű» esztétikai rovására. A regény megírásához a véletlen adott impulzust: előkerültek Jászai szerelmes levelei és férjének töredékes naplója. A valóság, ami a levelek reálításában jobban koncentrálhatóvá lett: más Jászait mutat, mint a naplóíró Jászaija. És csodálatos ritkaság folytán: a levélíró rokonszenvesebb, mint az öregkori visszaemlékező. Leveleiből megcsap az élet szellője, a valóság illatát érezzük belőlük, míg *Naplója*-ban a rekonstrukció erőfeszítése fásaszt. Nagyon finoman mutat rá Rédey Mária erre a kettősségre: «nem kegyelet-

sértés ez a cáfolat, nem meghazudtolása az igazat valló és oly eszményien igazatkereső Jászainak, hanem jámbor kiegészítése csupán, helyesebbé tétele az igazságnak». Egy a maga nemében páratlanul álló szerelmi «kapcsolat» tanui vagyunk e könyvet olvasva: előttünk áll a nagy tragika az első «igazi lánggal» szívében. Megszereti egyik színésztársát, Kassai Vidort, mert «a legműveltebb ember» s «szobája tele van könyvekkel». Romantikus attitűd, a nagy naturalista ábrázoló-művész «kel-léktárában». De «ő nem okoskodott, hanem ábrándozott; nem számító, hanem szerelmes, nem józan, hanem rajongó. Tizenkilencéves». Kassai azonban «a becsületére oly kényes és tisztalelkű férfi» lenézte, megvetette őt, «mint amolyan nagyúr szeretőjét», aki már előzőleg is kapott a budai Népszínház intendánsától «könyveket». Jászai bár később kijelenti, hogy Kassait «sohasem szerette», mégis ez a megvetettség hajtja mellé, «csak ő melléje!...» Természetesen a katasztrófális összeütközés minden feltétele meg volt ebben a szerelemben s végül házasságban. És talán éppen ennek a ferde groteskségét «élvezte» ki, ebbe élte bele magát Jászai minden hétköznapi lelkétől mindig távoltartó természete. Ellentétes harcokkal van tele ez a kedély: hiúsággal, mely igazságérzéssel párosul, becsvágygal, mely a becsület monomaniákus sóvárgásával váltakozik. Szerelmi élete is ilyen ellentétes pólusokon ingadozik. Nagyon természetes, ha ez a tudásra szomjazó lélek mindenben, még szerelmi érzésében is ezen a vágyán át keres kibontakozást. Ez látszik még mennyasszonyi leveleiben is, «mert minden kapocsnál erősebb kötük a művészet». Kassai, amikor később megszereti «partnerét», akkor is józanabb, hűvösebb s Jászait folyton analizálja vőlegénye, «delki ro-

kona» és önmaga érzéseit: «te úgy veszed azt, ha én neked írom, hogy mennyire szeretlek, mintha én azt csak a nyelvemen hordanám és nem érezném irántad. Mi kötne hozzád, ha nem a szerelem, mondd?! S valahányszor én szerelemről írok neked, mindig úgy válaszolsz rá, mintha haragudnál érte». Milyen remek lélekrajzzal mutat rá ennek az önmagával való vívódásnak ellentéteségére, harmóniatlanságára. Belülről a dac és az elégtelenség szobra s az örökké harcbanállásé (*Előjáték*), aki nem tudja megtalálni igazi énjét s ezért is hányszor kiált fel «zabolátlan» szívével és önmaga fölött féket nem ismerő természetével: «Milyen egyedül vagyok!» Ezek a tragikus sóhajok a polgári örömök utáni sóvár vágyakozás eredményei. Kívánczik alárendelni magát a férfi felsőbbrendűségének, a nőt, az örök Évát hallja fölcsendülni szívében s ezért olyan Vidorja előtt is, «mintha egy láthatatlan Petrucchio hajlitaná derekát nekitetsző ívben». Ez a polgári vágyakozás, ez a popularis alázat azonban nála csak látszólagos. A sexualitás belső kényszere keres kibetető utat magának. Hogy hol és miben sikerül ezt az óriási energiátöbbletet kirobbantani: életének legnagyobb kérdőjele. Kassai is egy médium-pólus, az első igazi vágy a végtelen felé: «a szexualis alázat mélyén bennegyökerezett ösztön nála. Ösztönön alapuló számítás. A szexualis alázat: szexualis vágyódás. Hasonló a szerénységhez. Minél mélyebben alázódik a szerény, annál magasabba kívánja emeltetését. Báránya maskkjába éhes farkas; le-sütött pillák mögött sóvároan villogó szem. Csak a bőr feszültsége árulja el a várakozás attitűdjét. A szenvedélyben Jászai alázata oly paroxizmusig emelkedik, — különösen, ha ez bűnbánattal vegyül, — hogy Proust szavait juttatja eszünkbe:

«Mais vous êtes fou... Tout cela n'est pas la vie réelle». Kitűnő pszichológiai érzékel Rédey Mária a regény össze nem függő kereteit, naplót vagy leveleket, egy-egy rövid, de megvilágító mondattal hidalja át. Az író úgy dolgozik, mint az éjszakában rohanó autó ide-oda fénylő reflektora, csak a kritikus pontokra, az anorganikusnak látszó részletekre vetíti éles pszichológiájának sugarait. Ilyen sikerült rész a bevezetés meseteri lélekrajza, ez a pillanatfelvétellel sűrített remekmű, mely még egyszer, Kassai és Jászai negatív passzivitásának kiemelésénél, felejthetetlen. Vagy Jászai szenvedélyességét milyen találóan állítja élénk s rajzolja ezt a memória-túltengésben szenvedő szerelmi titánt: «Mértéken túli rajongásai s mértéken túli csalódásai. S hogyne csalódnék, ki a «legmagasabb»-at követeli, — alkú nélkül, — s hogyne élne «örökös perlekedésben» magával és a világgal, hogyha az alkú kényszere felbőszíti. Emlékező-képessége lesorvasztja szerelmesiról a húst, vért, idegeket, hogy a szerelem «rettenetes gyönyörűségei»-nek s leggazdagabb óráinak is csak kiábrándult emlékeit őrzi. Csontváz-memória. Csak az a kérdés, higyjünk-e ennyi sivárságnak? Vagy nem cáfol-e rá önmagára s nem önmagát tagadja-e meg, mikor érzelmeit így lecsontkítja, melyeknek belső és tisztító lángolásai mégis fölemelték?» Ez a lélektani megokolás választja el a még mindig «szerelmes» Jászait a már «csípőssé váló» kritika szemüvegén látott «Vidorom» helyett «fiam»-má degradált szerelmi hóstól: Kassaitól. És később a helyzet teljesen megváltozik: Jászai kerül fölébe Kassainak. Bár még mindig «egyetlen vágya, hogy visszaszeresse férje becsülését», a szerelem feszültsége kezd mindjobban lazulni, enerválódni. Ez a metamorfózis még Jászai e korabeli fotográfiáin is meglátszik: egy 1872-

ben, tehát a «viharak» idején készült fényképén (112. l.) arcának határozottsága, szemének céltudatos kifejezése, ajkának biztos karakterisztikuma lep meg. Nincs még 23 éves: mögötte egy tragikomikus házasság keserű szájíze és egy biztos ívelésű karrier tudata. Sikere és tehetsége egy-tőről fakad: élete egyenesbe jutott s mégis keserű mosoly játszadzik lefelé ívelő szája szögletén. Jellemző vonás egész szerelmi és házasi életében: a legexztatikusabb leveleiben is ez kísért. És ezeket olvasva úgy érezzük, mintha egy lezárt pör aktái között lapozgatnánk. Tanuk és valóságok vonulnak fel, elvek és szenvedélyek csapnak össze s a harcból, melyet két homlokegyenest ellenkező világnézet vív egymással, diadalmasan kerül ki: az Igazság. Maga Kassainé is ezt óhajtotta, bár ránézve nem volt a legkedvezőbb ennek kiderülése, mégis fanatikus hittel fogadta el ezt mindenkor magára nézve is kötelezőnek. A nagy tragika «nagy érzésének» ez a korhú fotográfiája a *Viharok* útvesztőjétől kezd hanyatlani: regényhős és szerelmi élete kopik, halványul. Színei lassanként kezdenek leválni róla s mindinkább a nagyság sodrába kerül. Individum, líra, szerelem, fellobbanások, tiszavirágéletű műfajjá lesznek a lélek repertoárjában s mindjobban eltávolodik attól, amit «regényesnek» nevezünk. Rédey Mária ennek a nagystílusú lelki átváltozásnak első, a költészet jegyében fogant állomását mutatta be, páratlan intuícióval rekonstruálva egy már multtá lett élet széthulló tükördarabkait. Fény volt ez a lélek, egy önmagában lobogó és elégő fény, kinek melegében nemzedékek művészet-tudata nyert kiteljesedést és talált tökéletes megoldást: «mert a szándék az, ami belső, az egésznek rugója, az ideális feszültség, a vágy fölfelé, a sötétségből a fény felé!»

Kozocsa Sándor.

Zeneirodalom. 1934 jún.—1935 jún.

Az idén a magyar nyelvű zene-tudományi könyvek meglepő szaporulatáról számolhatunk be. A magyar zenetörténet, az összehasonlító zene-tudomány, a zeneesztétika és zenepszichológia köréből egyaránt jelentek meg kisebb-nagyobb tanulmányok, amelyekről itt rövid áttekintést nyújtunk:

Isoz Kálmán: *A Pest-Budai Hangszegyesület és nyilvános hangverse-nyei.* Budapest, 1934. 15. l.

A városi magyar zenekultúra mult-jának nagyérdemű, tudós kutatója kis tanulmányban mutatja be a főváros régi zeneéletének egy igen jellegzetes szakaszát, amely a Hangszegyesület működéséhez fűződik. Nagy munkával összegyűjtött, pontos adatok mutatják ki az Egyesület törekvéseit, működését, amely 1830-tól egészen 1851-ig valóban meglepő mértékben emelte a főváros klasszikus zenekultúráját. Haydn, Mozart, Beethoven nagy szimfonikus műveit kitűnő, gondos előadásban adták, amellet a hazai zeneszerzőknek is alkalmat nyújtottak képességeik bemutatására. Volkmann, Mosonyi, Erkel, Doppler a Hangszegyesület hangversenyein bontogatják először szárnyaikat. Isoz találóan mutat rá az egyesület beléletére, mint olyanra, ami rendkívül jellemző az akkori főváros társadalmi életére is. Hogy mikép kerül itt szembe egymással a társadalom zömét alkotó német műveltségű, magyar érzelmű, középkorú nemzedék a harcos, magyar polgárságot képviselő fiatal nemzedékkel. Utóbbi egyik lelkes képviselője, Frankenburg egyleti titkár, már keményen kritizálja az egyesület német fiziognómiáját, főkép a német nyelvű előadásokat. Az akkor annyira aktuális nyelvkérdés ezzel a színpadon és a hangversenyteremben is előtérbe lép.

A szabadságharc leveretése után

a Hangszegyesület is elvesztette lét-alapjait, így 1851-ben a vele kapcsolatos énekiskolával egyesítették, utóbbit hangszerek tanításával egészítették ki. Így alakult meg a Pest-Budai Hangszegyleti Zenede címen a mai Nemzeti Zenede előde, az első pesti rendszeres zeneiskola.

*

Dr. Major Ervin: *Fáy András és a magyar zenetörténet.* Budapest, 1934. 11. l.

Fáy Andrásnak a magyar zene iránt tanúsított érdeklődése méltán megérdemli, hogy a magyar zenetörténet Verseghy Ferenc, Kisfaludy Sándor és Arany János után az ő nevét sem hagyja megemlítés nélkül. Major doktor ennek a szempontnak tesz eleget, midőn kis füzetében közli Fáy András két dalszerzeményét és érdekesen vázolja azt az intenzív kapcsolatot, amelyet Fáy a XIX. század magyar zenéjének és irodalmának története között terem-tett.

*

Haraszi Emil: *II. Rákóczy Ferenc a zenében.* Rákóczi Emlékkönyv. Szerk.: Lukinich Imre. II. köt. 171—268. l.

A nagy stílusművészettel és igen érdekesen megírt tanulmány gerincét a Rákóczi-induló története alkotja. Részletesen ismerteti keletkezését, nagy szerepét Pest hétköznapi életében, a hangversenyteremben, a szabadságharc és az abszolutizmus idején stb. Rákóczi és korának művészete viszont rövidebb méltatásban részesül. (Ezt a témát érinti szerzőnek «Barokk-zene és kuruc-nóta» (Századok 1934. évi pótfüzet) című külön tanulmánya.) Végül az idegen zenés színpadon mutatja be Rákóczi alakjának szerepeltetését a XIX. század elején. Így Dalayrac francia operaszerző «Léhéman ou la Tour de Neustadt» című művének főhőse Rá-

kóczi és a kuruc szabadságharc. Szövegét Marsollier írta és 1801-ben mutatták be Párisban, az Opera Comique színpadán.

*

Dömötör Sándor: *Mióta muzsikuskok Magyarországon a cigányok?* Budapest, 1935. 24. l.

A tanulmány főcélja, hogy a néprajz módszereivel mutassa ki, hogy a cigány a magyar zene művelésében intenzív szerepet már 200 éve tölt be s mint időnkénti divatos áramlat, bizonyos korszakokhoz fűződött.

Ezek után fontos feladat volna végre magának a cigányzene mibenlétének tisztázása, amely a cigányzene-szakértők részéről még mindig várat magára.

*

Kodály Zoltán: *Sajátságos dallam-szerkezet a cseremis z népzeneben.* Budapest, 1934. Különlenyomat a Balassa emlékkönyvből. 16 l.

Az összehasonlító dallamkutatásnak legelső feltétele, hogy tudományos igényeket kielégítő és megfelelő számú dallamgyűjtemények, főképp fonográf-lemezek álljanak a kutató rendelkezésére. Sajnos, ma éppen a magyar zene ősforrásainak területein, a keleti területeken mind a közvetlen, mind a közvetett kutatás a legnagyobb nehézségekbe ütközik. Bartók 1924-ben megjelent könyvében (A magyar népdal) három itt közölt cseremis dallam alapján már utalt a régi magyar és cseremis dallam-típus egyezésére. Ezt a vizsgálatot mélyíti el Kodály, midőn az eddig hozzáférhető 400 cseremis dallamot veszi kritikai boncolás alá, hogy felfedje sajátos ismertető jegyeit. Mindaz, amit az ebből még tökéletlen és hiányos anyagból ki tudott olvasni, megerősítették Bartók korábbi feltevéseit s így igen valószínű, hogy minél inkább alkalmunk lesz meg-

ismerni a keleti rokonnépek zenéjét, annál több kapcsolatot fogunk találni benne a magunkéhoz.

*

Szabolcsi Bence: *Népvándorlaskori elemek a magyar népzeneben.* Budapest, 1935. 21 l.

A jövő magyar néprajzi kutatásoknak hatalmas és nagyjelentőségű feladata lesz a magyarsággal rokon keleti népek zenéjének az ősi magyar népdalstílussal való megegyezését részletekben is feldolgozni. Évezredes távlatok nyílnak meg itt a kutatók előtt az Ural vidéki őshazáig, sőt azon túl is, ama nagy középzásiai fensík kohójáig, melynek az európai és ázsiai emberiség történetében olyan elhatározó szerep jutott. Szabolcsi Bence érdekes tanulmánya, hacsak halvány körvonalakban is, de szemünk elé állítja ezeket a távlatokat, pozitív adatokkal támogatva feltevéseit.

Ezek szerint a magyar ősi, úgynevezett ritusdalok (regősénekek, halottsiratók, gyermekdalok) Kelet-európa és Nyugatázsia minden finnugor népénél feltalálhatók, míg általában a régi népdalstílus a legnagyobb virágzásban él ma is a Volgacseremiszek között. Ennek a stílusnak fővonásai megtalálhatók a mongoloknál, északi török néptörzseknél és a legrégebbs, többféle pentatonikombinációkat mutató kínai melódiákban is. Ezekben a dalokban tehát a magyarság népvándorlaskori örökséget hordoz. Az ismert, bár eddig igen hiányos és sporadikus mongol-kínai népzene anyag alapján el lehet képzelni, hogy ezen a középzásiai fensíkon valaha egy testvérként születtek meg a különféle pentaton alakzatok s a népvándorlással innen sugárzottak ki a világ minden tája felé. Szabolcsi rámutat arra, hogy maga a pentatonia még nem a rokonság főjegye, — mert hiszen ez a régi nép-

zenék közös sajátága — de a melódia bizonyos szerkezeti elveivel kapcsolatban már egyértelmű jellemző tulajdonság lehet az egyes kultúrkörök elhatárolásában.

A magyar-cseremisztatár-mongol ötfokúság útja fejlődéstörténetében ma még csak vázlatosan szemlélhető. Csakis a keleti népzene gyűjtések nagyobbarányú megindulása és hozzáférhetősége teszi majd idővel lehetővé a magyar műveltség nagy távlatának pontos megrajzolását.

*

Bartha Dénes: *A jánoshidai avarkori kettőssíp*. Budapest, 1934. Magy. Tört. Múzeum. 107 l. + 13 tábla.

A mű legfőbb jelentősége, hogy ezzel a magyar zenetudományba bevonult a zenei néprajznak az összehasonlító dallamkutatás mellett másik fontos ága: az összehasonlító hangszerkutatás. Ezen a téren is érvényesül a néprajzi kutatások alapvető tétele, mely szerint a néprajzi anyag — ebben az esetben a hangszer — rétegződésében, földrajzi elosztásában olyan zenetörténeti folyamatok visszénye tükröződik, amelyekről történelmi adat egyáltalán nem, vagy csak csekély mértékben maradt ránk.

A jánoshidai népvándorláskori temetőben eszközölt ásások hoztak felszínre egy avar kettőssípöt, ami érdekes alkalmat nyújtott Bartha Dénesnek arra, hogy ezt a hangszer-történetben kevésbé ismert hangszer-típust a modern összehasonlító hangszerkutatás módszere szerint elemezze. Előbb a hangszer pontos leírását nyújtja, majd a talált síp példányához közel álló hangszer típusokat ismerteti, amelyek Ázsiában, Oroszországban, a Balkánon, Magyarországon (duda), Nyugateurópában, Északafrikában, Színiában és Arábiában, Indiában, Indonéziában és Kínában található. Így jut Bartha a hang-

szertípus ismertetőjegyeinek mind szűkebb körre való megszorításával az avar síp hangszer-típológiai meghatározásához s ezzel együtt az avar zenekultúra eredetének, kultúrális hovátartozásának felderítéséhez. Természetes, hogy mint úttörő munka, a végső következtetéseket még a jövő kutatások számára tartja fenn.

A gyönyörű kiállítású, párhuzamos német szöveggel is ellátott kiadványt kitűnő hangszer-történeti bibliográfia és hangszerábrák egészítik ki.

*

Bartha Dénes: *Szalkai érsek zenei jegyzetei monostoriskolai diákkorból*. (1490.) Musicologia Hungarica I. Bp. Orsz. Széchenyi könyvtár 1934. 128 + IX l.

A magyar középkor művelődéstörténetének gyakorlati emlékei a török háborúk küzdelmes korszakában nyom nélkül elpusztultak. Ezért különösen becses ráknézve az a kézirat, mely Szalkai Lászlónak, a Mohácsnál elesett primásnak iskolai jegyzeteit tartalmazza. A jegyzetekből képet alkothatunk magunknak arról, mit tanítottak zenéről a XV. század végén a magyar szerzetesi iskolákban, pontosabban az Ágostonrendiek sárospataki iskolájában. Bartha a kéziratban tekintélyes helyet elfoglaló zeneelméleti jegyzetek anyagának és forrásainak ismertetésében alapos, széleskörű zenetudományi és filológiai készültségéről tesz tanubizonyosságot. Megállapításainak lényege, hogy Szalkai feljegyzéseinek csak egy része lehet felkülönféle XIV—XV. századi zeneelméleti írók traktátusaiban, azoknak körülbelül egynegyede az eddig ismert összes középkori teoretikusok műveiből hiányzik s így joggal tekinthető a pataki zeneoktató önálló anyagának. Érdekes, hogy az átvételek nagy része nem közeli, német, vagy cseh-

morva, hanem nyugati forrásokból való, bizonyosságul annak, hogy magasabb zenei oktatásunk, de alkalmasint egyéb tárgyú oktatásunk sem lehetett már e korban a német oktatás szolgái másolata, hanem bizonyos önállóságot mutatott. — A külföld érdeklődésére is számot tartó kitűnő kiadványt németnyelvű magyarázószöveg, Gerbert és Coussemaker kiadványaiból való párhuzamos szövegrészletek, az eredeti latin kézirat közlése, hangjegypéldák és fényképmásolatok egészítik ki.

*

Molnár Antal: Zeneesztétika és szellemtudomány. Budapest, 1935. Szerző kiadás, a 21 l.

A kis füzet szerzőnek a Magyar Pszichológiai Társaság Esztétikai szakosztályán tartott előadását tartalmazza, amely arra a kérdésre ad választ, hogy milyen mértékben érvényesültek idáig tudományos módszerességgel és öntudatossággal a zeneesztétikai elvek a zenetörténelemben és a műkritikában. Molnár Antal találóan mutat rá, hogy tudományos zeneesztétika keletkezéséhez olyan esztétikusokra van szükség, akik megértik az alkotás mesterségbeli részét is és amellet a bölcsészetben is járatosak olyannyira, hogy rendszert alkothassanak. Ennek a szintézisnek ritkaságában látja az okát annak, hogy a zeneesztétika tudományos kiépítése mind mai napig késett. Igen érdekes és tanulságos történeti áttekintésben mutatja be a műalkotások magyarázatának az idők folyamán felmerülő különféle módjait. Szerinte a zeneesztétika virágkora mindig azokra az időkre esik, midőn magyarázó és művész egy személy volt. Feltűnő, hogy ezekben a korokban a zene mintegy céhbéli művészet volt, szakemberek privilégiuma, sőt tudomány, mintahogy ezt éppen a példának felhozott ó-görög korszak-

ban és a keresztény középkorban tapasztalhatjuk. Mihelyt a zene tágabb körre szélesül s az emberiség lelki-szelleme közkinccse lesz, a zeneesztétika sem marad meg a szakzénészek kezében, hanem túlnyomóan irodalmárok, filozófusok lesznek a művelői. Ezek nem a zenei építkezés belső törvényei iránt érdeklődnek, — ez technikai probléma, ami nem az esztétikusra, hanem a zeneszerzés iskolájára tartozik — hanem a műből kiáradó érzelm, karakter vizsgálatauk főtárgya. A XVIII—XIX. században megtanultak szépen írni a zenéről, «nem mozdultak a lelki tartalom balítélete mellől» s csak kevesen akadnak, akik a zenei élvezet lényegét a tisztán zeneiben, a formában keresik. (Hanslick.) Ezek készítik elő az utat a mi századunk törekvéseihez, amelyek szerint a zeneesztétika ismét céhen belülivé alakul át, lemond a népszerűsítés szempontjáról «és a zenei építkezés autonóm törvénykezését állapítja meg, amelyek függetlenek mind az alkotó, mind az élvező lélektanától, az esztétikai szép pedig független a művész személyétől és a művészetkeltette hatástól. A művészetnek vannak örök törvényei s nem ezek alkalmazkodnak az emberhez, hanem az ember alkalmazkodik ezekhez.»

Molnár Antal, a nagyműveltségű, kitűnő muzsikusként méltán figyelmeztet a népszerű essay irodalom, a zenébe irodalmat magyarázó, dilettáns esztétika veszedelmeire, de a zeneesztétika, mint tiszta tudomány végeredményben csak a formai elemekre szorítkozhatik. Itt a mai stíluskutatás racionális szelleme tényleg szép eredményeket is tud felmutatni. A zenei kifejezés területén azonban — és ki tagadhatja, hogy a zene nemcsak formából, hanem tartalomból is áll — lehetetlen az esztétikát tisztán racionális keretek közé szorítani. A zenei kifejezés problémáiban

csődöt mond a tisztán tudományos, fogalmi megismerés, ha nem társul a lélek irracionális megismerő eszközeivel. Ha abból a tényből indulunk ki, hogy a zene, mint a legegységesebb művészet, az egész emberiség és nemcsak a szakemberek szemléli kincse, akkor nem sok értelme van egy olyan tisztán tudományos esztétikának, amely nem általánosságban akarja előmozdítani a zene megértését, hanem csupán zeneelméletet és formatant nyújt a szakzenészeknek. És ha a zene kifejezés is, akkor hogyan lehet kiküszöbölni az esztétikából a lélektani kérdéseket? Az esztétika csak légüres térben mozog, ha a formai alapvetés mellett nem tartja szeme előtt azt a mélységes *megegyezést*, ami az emberi lélek és a zene törvényei között fennáll.

*

Mosonyi Dezső : A zene lélektana új utakon. Budapest, 1934. Somló 135. l.

Az «új utakat» a szerző Freud pszichoanalitikus módszerének a zenére való alkalmazásában keresi. Meggyőződése, hogy a lélekelemzés tana és módszerei, amelyek az érzelmek rejtett és ősi gyökereit kutatják, az érzelem világának megnyilvánulásának legtitkosabb művészetéről, a zenéről is újat adhatnak. Előbb általánosságban törekszik kimutatni, hogy miképp szerepelnek a zenében és a táncban az ösztönök, mint energia-forrás és mint örömet teremtő erő. Majd a zene elemeinek vizsgálatára tér át. A ritmusban és dallamban az egyén extázisának, a összhangban a tömeglélek ősi, ösztönös, az együttérzésben felfokozott örömeinek kifejezését látja. — Freud elméletét érvényesíti a tanulmány a zene és az álom közös tulajdonságainak (irracionális jelleg, gáttalanság és aránytalanság, emlékképek sűrítése,

asszociációjuk módja stb.) megállapításában is.

Ma, midőn a tudás és a technika fontosságát a végletekig hangsúlyozzák, jó ha akad valaki, aki rámutat az irracionális, tudatalatti elemeknek a zenében való fontos szerepére. De a pszichoanalitikus módszer egyoldalúsága, következtetései abszurd volta, mint ez már régebben az általános lélektanban, most a zenében is bebizonyosodott. Elfogadhatjuk-e mindent megmagyarázó, egyetlen elvnek az ösztönöket abban a művészetben, amelyben az emberi *szellem* felfelétörékvése, az anyagot teljesen leküzdni vágyó és leküzdő szárnyalása lényegszerűen jut kifejezésre?

*

Magyar Muzsika címen új zenei folyóirat indult meg az idén *Koudela Géza dr.* és *Major Ervin dr.* szerkesztésében. Az első szám után, — amely igen változatos és gazdag tartalmú — még lehetetlen a lap irányzatáról képet kapnunk, de megindulását örömmel üdvözljük abban a reményben, hogy komolyan és pártatlanul fogja szolgálni zenei közművelődésünk minden ágát s összefogó szerve lesz a magyar zenei életnek.

Prahács Margit.

Merényi Oszkár : Irodalomtanítás a középiskolákban és a felső kereskedelmi iskolákban. A Tanítás Problémái. Szerkeszti Vajthó László. 32 l.

Kemény Zsigmond, társadalmi regényében jellemez egy vitatkozást. Elmondja, hogy néhány szakember és egy újságíró vitatkozik. Akármiről van szó, mindig az újságíró hozzászólását helyeslik valamennyien, az egyik vitatkozó kivételével. Ez az egyik mindig az a szakember, akinek köré vág a vitatkozás tárgya. A nem szakemberek, a tetszetős, tartalom nélkül való formulát helyeslik, mert ezt nem kell megérteni.

A magyar közoktatás kérdéseiben is sokkal kisebb jelentőség jut a komoly szakértelemnek, mint a kifelé tetszetős formulának. Nagy baj, hogy a szakjukban alaposan képzett és iskolai tapasztalattal rendelkező tanárok széles rétegei nem hordhadják be állandóan a magyar közoktatás kaptárába életük mézét. Nem alakult ki a rendszer, mely ebbe az irányba fejlesztené és értékelné a tanárság munkáját és köztudattá tenné a magyar iskola fejlesztésének szakértelem és tapasztalat alapján való fejlesztését.

Ezeket a gondolatokat nem lehetett elhallgatni Merényi Oszkár könyvének ismertetése közben, mert ennek a könyvnek világos szakszerűsége, tapasztalatból és gondos munkából kiértelt mondanivalója különös értéket ad a Vajthó László szerkesztésében megindult, tanítást irányító gyűjteménynek.

Az irodalomtanítás a középfokú oktatás legszebb és legnehezebb munkája. Szép, mert a tárgya a szépség, nehéz, mert az írói egyéniségekbe való elmélyedés nemcsak tárgyi tudást, hanem az egyéniségek iránt való elfogulatlan érzékenységet is kíván.

Merényi, bevezető kikezdésében, magas szempontból indul el. Néhány megkapó sorban tömören jellemzi az irodalmi oktatás legfontosabb tényezőjét: a tanári egyéniséget. Mert a tanár lelki dispoziójától függ sok minden egyéb. Az egyik tanár lírai hajlandóságú, csupa tűz és lelkesezés. A másik elbeszélő természetű, aki apró történetek részleteivel ismergeti tárgyát. A harmadik drámai, aki a tanulókat öntevékenységre tudja serkenteni. A negyedik filozófikus természet, akinél az erkölcsi, nevelői és intellektuális érték a túlnyomó.

Azután főleg a kereskedelmi iskola szempontjából foglalkozik az irodalom tanításával. Ezért az irodalom

gazdasági vonatkozásait figyeli meg. De tekintettel arra, hogy a gazdasági kérdések előtt ma a legelvontabb humanisztikus tanítás se zárkozhatik el, minden középiskolai irodalomtanítás okulhat ebből az elmélkedésből, mely épen szűkebbre vont körénél fogva tartalmasabb, mint az általánosságok.

Ezért rendkívül érdekes és eredeti az a gondolatmenete, mely végigköveti a magyar irodalom fejlődését abból a szempontból, hogy mennyiben foglalkoztatták íróinkat gazdasági kérdések és milyen gazdasági elméletek hatása alatt éltek az egyes írói egyéniségek.

Megdöbbenő azoknak a szükséges könyveknek ismertetése: amik nincsenek. Ifjúsági irodalmunknak olyan fogyatékoságát tárja föl, amelynek pótlására egy egész tanárnemzedék munkáját le lehetne kötni.

Amit a házi olvasmányról mond, nem helyeslem mindenben. Szerinte a tanulónak előbb otthon el kellene olvasni az iskolában tárgyalásra kerülő házi olvasmányt. Az volt a tapasztalatom, hogy a tanulónak még nincsen kifejlett érzéke ahhoz, hogy valamely irodalmi műből maga tudjon kivonni a maga számára valamely lényeges tulajdonságot. Hiába van előtte a szépség, ha látása nem elég fejlett a szépség észrevezésére. A tanárnak fel kell az író szépségei iránt ébreszteni a figyelmet. Meg kell mutatni mit keressen benne a fiatal olvasó. Például Jókainál a népmese szépségeivel való rokonságot: az álmélkodtatást, Mikszáthban a második magyar reformkor költőjét, Gárdonyiban a falu bölcsét, Rákosi Viktor és Sipulusz kettős írói jellemét és így tovább.

A házi olvasmány beszámolójához mintául adott kérdések igen nagy segítségére lesznek az oktatásnak.

Az irodalom társadalmi és gazda-

sági szempontjaihoz fűzött megjegyzései gazdag és eredeti gondolatok. Adyt például pompásan világítja meg, mikor azt mondja róla, hogy a magyar élet elvárosiasodásának, el-differenciálódásának jellemző alakja. Ez a meghatározása rögtön megmagyarázza, hogy mért lettek a népies költés hívei Adynak elkeseredett el-lenségei.

A szellemtörténeti elemről szóló részletben emelkedik munkája a legmagasabb szempontokig. Itt a Zrínyiről szóló rész elsőrangú pedagógiai munka.

Amit az írók olvasásához való bevezetésről mond, ebben állásfoglalását maga jellemzi: A tanulót sem magára hagyni, sem elnyomni nem szabad. Újszerű, de túlmerész, hogy valamely «kongeniális» írón keresztül akarja az írot megismertetni. Például Garayt Kozma Andoron át, Balassit Babitson át, Zrínyit Andrassy Gyulán át, holott ezt az utóbbit ép úgy lehetne Kossuthon át is vezetni, mert az Áfium gondolatmenete nagyon is rokon Kossuthnak a had-erő megajánlása ügyében mondott beszédével.

Ezek a gondolatok ennek a gazdag és üres elméletektől ment könyvnek csak izlettetőül adott részletei. A tanári munka megbecsülését hirdeti ez a tömör, eredeti könyv és ahol van irodalomtörténet tanára, aki törődik a maga fejlődésével, annak el kell olvasni.

Hamvas József.

Falu Tamás: A délutánból este lesz. (Versek.) Az *Évek illata* (1928) óta, melyben verseit először válogatta össze, ez a következő újabb gyűjteménye. Az egyes darabok nagyobb része folyóiratunkban látott először napvilágot s olvasóink azokat egy rendkívül izléses kiállítású, antilop bőrbe kötött csinos könyvbe összegyűjtve láthatják viszont. Falu Tamás költészetének van valami ódon

zamata, illatos patinája. Ha nem is érzel vele, ha nem is akarod, akkor is megfog és hatalmába kerít. Van ennek a poézisnek egy csodálatos varázsa, az, hogy csupa emlékből van összeszöve; a reflexiók lírája s mégis olyan, mintha mai énedből kiszakadt gondolatod lenne. Tudatosan nem is lehet megmagyarázni, valami belső kényszer hajt feléje. Új hang, bár minden színárnyalatát valahol már hallottad fölcsegni: egy mélabús szimfónia, amelyben Chopin és Beethoven, Mozart és Bach egyforma összhangban ömlik feléd. Csupa finomságokra van felépítve, csupa sejtelmes és sejtető hangulatosságra: emlékezni a multa, amely ha kegyetlen is volt, de a «ma» prizmáján átszűrve, szép. Van ebben a lírában valami «tudatalatti», amely olyan subtilissá teszi rövidre cizellált strófáit. Éz az emlékekben élő irrealitás az a plusz bennük, amely nemcsak megkapó, de eredeti is. Kosztolányi józanabb emlék-pepecselésével szemben inkább a hangulatkeltés oldaláról mutatja be a reflexív multba-élést. Költészetének nincsenek «szerepjátszó» hagyományai, nem jár sehova iskolába, nem izmusok híve, azért is olyan rokon-szenven, csak azt dalolja, amit szeizmográfra emlékeztető szíve diktál és úgy, olyan spontánul, ahogy az éppen a dalszerűség pillanatában a tudat síkján megjelenik. Ezt így fejezi ki konkrétan:

*«Mint ahogy egész bizton
Én itt ahelyett élek,
Kit elsodort a halál,
Vagy elsodort az élet.
Mert így folyik itt minden,
Születéstől halálig:
Aki vagy, sosem az vagy,
Hanem mindig egy másik».*

(Semmi sem lenne másként.)

A lélekvándorlás gondolata van benne, mely Goethétől, Aranyon és

Adyn keresztül ebbe az egyszerűségében kitűnő strófaig eljutott. Nincs lázadó hangja, csak néha tör föl egy-egy rezignált sóhaj, hogy nem találja helyét az életben s az elrohanó vonatok, a végtelenbe szálló élet után küldi sóvár tekintetét. Minden kis apróság, nőánsz érdeklí, megfogja és dalra ihleti: a falusi holdfény épp olyan melódiákat csal ki lelkéből, mint a kiperdülő búzaszem vagy a déli harangszó fölcsendülő hangjai, sőt még egy idegen asszony elmúlása is. Nem vindikál magának előjogokat, nem akar a nagyság palástjába burkolózni, érzi, hogy költészete tiszta kristály, mely csak a szívárvány színeit engedi át. Nem kellene neki a nagy pillanatok; az «örökreszóló» érzéseket nem tartja öröknek s bár a poézis «szelíd játék», mégis van jelentősége, mert egy lélek modulációit variálja, csalja ki:

*«Felejtve száll, röpi, libeg,
Egy lélekzet csak, egy pihe,
S azt jelenti, mikor a Kéz
Belehimzi a Semmibe:
Ez a Semmi a Senkié,
Ez a Senki a Semmié».*

K. S.

Papp István: A magyar nyelvten nevelőereje. A Tanítás Problémái. Szerkeszti Vajthó László. 50 l.

Ez a Vajthó László gondos szerkesztésében megjelenő tanulmány-sorozat közoktatásunk értékes tényezőjévé emelkedik és ebben a sorozatban Papp István könyve igen figyelemre méltó helyet foglal el.

A magyar nyelvten tanításának kérdésével foglalkozva szerencsésen szabadul az élettelen hagyománytól és helyébe egészséges, művelt, gondolkodó magyar embert nevelő módszert épít ki.

A latin grammatikai hagyomány béklyóba veri még ma is a magyar nyelvten oktatást. Mondja Papp.

Távol tartja tőle a nyelvtudomány újabb vívmányait és így mesterségesen idézi elő azt az űrt, mely a nyelvten régimódi módszere és didaktikai feltagolása meg a mai ember lelki-világa és a modern élet követelményei között tátong.

Hosszú és sokszor értelem nélküli való beszédek felsorolásával rémíti a régi nyelvten a tanulót. Nem veszi figyelembe az analógia természetes módszerét. A nyelvjelenségek felsoroló leírásai szórszálhasogatásokkal váltakoznak a régi nyelvtanban.

A megemésztetlen meghatározások felelősek a mai szókultúráért. A definíciókon felnövekedett nemzedék nagyszerűen körül tudja írni a fogalmakat, de szeme előtt nem a valóság áll, hanem csak a szó, a fogalomnak szavak árjába burkolt képe. A világ pedig a díszes szónoklatok és javaslatok közben tönkre megy.

A régi nyelvten meghatározásai: vagy felületen mozgó szóismétlések, vagy a tényekkel ellenkező képzelgések. Csak egyetlen értelmi képességet gyakorol: az emlékezetet.

Az új nyelvten oktatásnak szentinté, ismernie kell a nyelvtudományi idealizmust, ebben a nyelvszétkítát, a nyelvlogikát és az etikai nyelv-szemléletet és arra tanít, hogy az erkölcsi életre tanító próféta, az igazság útjára vezető tanítómester és az élet szépségeit mutogató költő szava lebegjen előttünk, követendő példaképen, valahányszor beszédre nyitjuk ajkunkat.

Ezzel párhuzamosan a lélektani és fiziológiai nyelv-szemlélet a beszéd lelki és szervezeti okát keresi. Hozzá csatlakozik a nyelvhasználat és nyelv-történet, mely ugyanannak a történeti nyelv-szemléletnek két különböző irányban való megvalósulása.

Papp István szempontjai a száraz, unalmas és kínzó, hatásában teljesen terméketlen nyelvtenítéskől nevelő

hatású, érdekes és valóságos értékeket nyújtó tanítást akarnak formálni.

Kívánom, hogy minél több fogékony lelkű tanár gondolkozzék könyve fölött és a magyar nyelvtan nevelő erejével minél több öntudatos magyart tudjunk nevelni és meg lehetesen menteni ezt a világot, mely «a díszes szónoklatok és javaslatok közben tönkre megy.»

Hamvas József.

Madarassy László: Művészkedő magyar pásztorok. Budapest, 1935. Kir. Magy. Egyetemi Nyomda, Könyvbarátok Kis Könyvei.

Az a határozott és egyre jobban mélyülő könyvkiadási program, amellyel az Egyetemi Nyomda a hungarológia komoly gondolatának a szolgálatába állott, Madarassy László könyvében ismét igaz és megbecsülendő eredményhez jutott. A magyar néphagyományok feldolgozói, a magyar népi kultúra fejlődését, mai sorsát vizsgálók mindjobban érzik, hogy az eddigi kutató, felgyűjtő munka nagyon is foghíjjas, szegényes. A parasztság «divatba» jöttének idején, amikor riportok, népszerű cikkek, komoly szakmunkák foglalkoznak a magyar falu, tanya kulturális és társadalmi problémáival, szinte frivolan hangzik ez a panasz. Holott minél inkább ismerünk egy-egy részletproblémát, annál inkább érdekel az ismeretlen összefüggések, analógiák, párhuzamok világa. A nagy publikációs anyag ellenére is most jutott el a magyar néprajztudomány oda, hogy kellő önismeretvizsgálás után *újra átgondolja* feladatait és az utolsó pillanatban pótolja a tán pótolhatatlan mulasztásokat. Mert sokat mulasztottunk. Nemcsak a «tárgyi» néprajz területén, de még jóval inkább a nép szellemi javainak összegyűjtése terén. Persze nem egyszerű népdal-, dallamlejegyzésekre gondolunk (bár ezen a

területen is hivatkozhatnánk hatalmas hiányokra: senkit se tévesszen meg az a tíz-húsz kötetnyi, valóban használható népköltési gyűjtemény!), hanem a népköltészet, mese, népi művészkedések, az egész szellemi élet problematikájának újragondolása és felgyűjtése, végre alapos etnológiai és szociológiai felkészültséggel és szempontalkalmazással.

Mind e sürgető tennivalók ismeretében örömmel és szeretettel kell kézbe vennünk Madarassynak ízes magyarsággal és lélekkel írott könyvét a magyar pásztorság faragóművészetéről. Már csak azért is különös figyelemre érdemes ez a kis könyv, mert akaratlanul is dokumentálja a népi alkotásokban rejlő benső egyértelműséget: egytörvényűséget. (S bizonyítja, hogy mily önkényes és tudománytalan a tárgyi és szellemi néprajzra való szétbontása a néprajztudománynak.) Madarassy a magyar népi díszítőművészkedéseknek egy eléggé elhanyagolt csoportjával, a magyar pásztorság faragóművészetével foglalkozik. Végigjárta országszerte a még élő magyar pásztorokat, kiknek faragóművésze valóban megérdemli a megörökítést, s kifaggatta őket munkamódjuk, anyaguk, eszközeik, hagyományaik felől. Emellett szemléletesen ismerteti a pásztorfaragások különböző stílusait, az egyes pásztorok kedvesebb, meg-megismételt témáit, végül pedig a pásztorfaragások történetét és fölötte sovány irodalmát. Munkája, mint jeleztük, már azért is különleges figyelemre tarthat számot, mert a faragóművészet (mint pl. a cserépedénykészítés, szöttesek, a paraszti háziipar művészkedései) egyszerre és szervesen tartozik bele a nép szellemi világába s tárgyi javai, használati, mindennapi életéhez tartozó javai közé. Aki a népi kultúra által kínált problémákat az etnológus szemével nézi, több lényeges kérdésre találhat itt eligazító anyagot. Így

elsősorban az egyéniségnek és a közösségnek az alkotásban való viszonyát világíthatják meg a pásztori faragások: e valóban egy ember által faragott «tárgyak» mindennél jobban bizonyíthatják, hogy a paraszti kultúrákban az egyéni alkotókedv és szándék mily akadálytalanul alkalmazkodik a közösségi (s ez vidékenként más és más lehet) stílus, a közösségi szemlélet diktálta kifejezésformákhoz. Ennek az érzékeny viszonynak a tisztázására igen hasznos anyagot találhatunk Madarassy könyvében. De ugyancsak megismerjük a külön egyént, életsorsát, sajátos emberségét is. A paraszti alkotók egyéniségével még a néprajzkutatók alig foglalkoztak, pedig e részben is sok az ingerlő kérdés. Még tán az orosz mesekutatók egynémelyike foglalkozott a mesemondó egyéni vonásaival. Madarassy könyve ezért is példamutató.

Mindez azt bizonyítja, hogy Madarassy munkája megkívánja a továbbépítést. Kívánatos lenne, ha kutatómunkájának további eredményeit is mielőbb publikálná. Ily módon minden bizonnyal sok, eddig még nem ismert adat és tény birtokába juthatnánk, nem említett nevek (pl. a hódmezővásárhelyi Markovits, a Madarassy által már röviden földolgozott palóc Barna János s mások), «műfajok» életével, történetével ismerkedhetnénk meg. Reméljük, hogy Madarassy ezt a feladatot mielőbb el is végzi a magyar néprajztudomány hasznára.

Ortutay Gyula.

Harsányi Zsolt: A tündérkirálynő. Regény. Budapest, 1934. Singer és Wolfner. 229 l. 8°.

A józan kiegyensúlyozott, biztos törvényekkel rendelkező és a határozatlan, soha előre nem tudott, rendszertelen napokat ígérő életforma küzdelme régi, mondhatnánk örök problémája az irodalomnak. Harsányi regénye is e küzdelem körül forog.

A tündérkirálynő egy vidéki városkába tévedt kalandoséletű nagyvilági dáma, aki lázba hozza, szinte felforgatja új környezetét, melynek számára ő valóban messzi idegen: tündér. Rendhez szokott emberek között rendkívüli jelenség, szimbóluma a nem mindennapi életnek s valóban alkalmas arra, hogy abban a bizonyos fokig zárt világban, melyet a regény rajzol, a titokzatos, széles lehetőségeket ígérő messzeség utáni vágy az ő alakjához kapcsolódva váltódjék ki. A «tündérkirálynő» megjelenése által felvetődött «ábránd-valóság» konfliktust, melyből azonban itt egy pillanatig sem lesz tragédia, Harsányi két oldalról is bemutatja. A messziről jött kalandornő egyrészt egy fiatal fiú (Szepezdy Pál) harmonikus életét kavarja fel, másrészt pedig, legalább egy időre, a kisvárosi társadalmat zökkenti ki zavartalan napjaiból. A probléma kétirányú meglátása természetesen kétirányú ábrázolási módot követel: bemutatását annak, hogy ugyanaz a jelenség milyen változást idéz elő egy egyén életében s mily módon tükröződik az adott közösségben, a kisvárosban. Magától adódnék s az író feladatát megkönnyítené, ha a főhős egyúttal környezetének reprezentánsa is lenne. Ezt a könnyítő lehetőséget azonban Harsányi nem használja ki. Szepezdy Pál távolról sem tipikus kisvárosi alak, jóval fölötte áll környezetének és a tündérkirálynő megjelenésére is mélyebben, emberiebben reagál, mint a többiek, a kisvárosi társaság. Ezt a kisvárosi társaságot Harsányi helyenkint csendes iróniával, alapjában véve azonban mindvégig rokonérzéssel mutatja be, jórészt, egy-egy a cselekményen vendégként átfutó alakon keresztül. De ezek a megértéssel rajzolt biedermeier mellékalakok is közről érdekelné látszanak az író, sőt úgy érezzük, hogy a regény egyik, elsősorban nem is tartalmi, hanem

hangulati mondanivalója ép a kisváros levegőjének érzékeltetése. Harsányi szereti ezt a levegőt s vigyáz rá, hogy ennek tisztaságát ne zavarja semmi. Ezért nem engedi, hogy a messziről jött idegen nő győzedelmeskedjék, de talán ezért ejti el az olyan problémák feszegetését, melyek az idillikus alaphangtól eltérő, nyersebb színeket vagy éppenséggel tragikus megoldást követeltek volna. A távoli titkos világ és meglevő, bár kevésbé színes mindennap harcában Harsányi ez utóbbinak látszik igazat adni, a békének, a csendes nyugalomnak és a szerény, de etikus életörömöknek.

A szerelmes Szepezdy Pál vívódásai is végül, egy kegyetlen család után ebben az irányban oldódnak fel. Az érettségiző fiú szerelmének rajza különben pszichológiai érdeklődésünket is lekötötte. Az író békességet kereső diszpozíciója itt igen szerencsésen került el a különben nagyon kísértő diákttragédia kínálózó alakítását s ezzel a regény hangulati egységét óvta meg. Ugyanígy járt el az apa és fiú viszonyának rajzolásában, ahol kétségtelenül a fiú kedvesebb neki, de a két generáció sikerült szembeállítására egy pillanatra sem lesz «generációs harc». És talán jól is esett, hogy a regény nyugalmat szuggerált, nyugalmat, melyre annyira vágyunk. Harsányi írói képességeire pedig jellemző, hogy mindezt úgy tudta elmondani, hogy semmit sem adott fel eddig elért eredményeiből.

b . . . ót.

Capitaine Conan. *Roger Verce*l regénye, Albin Michel, Paris, az 1935. évi Goncourt-díj nyertese.

A háborút nagyobbára olyan írók hódították meg az olvasóközönség számára, akik nem voltak írók; kiszedtek belőle egy vagy két regényre való táplálékot, elárasztották a könyvpiacot, aztán végleg letűntek s velük

együtt a háborús-regény is, amely a különböző nemzetiségű Remarqueok és Markovicsok erőfeszítéseinek eredményeképpen, körülbelül a detektív-regények színvonaláig emelkedett föl s ott meg is maradt. Megszületett a «kollektív-riport-regény», amelyben a riport jellegét az irrimemtudás, a pongyolaság és a közhelyek, a kollektivumot pedig az emberábrázolás hiánya jelentette. Roger Verce l regénye a fegyverszünet napjával kezdődik, hőse nem a tömeg, hanem egyetlen ember, akit erős, határozott jellemvonások különböztetnek meg a sokaságtól, háborús szemlélete nem a pacifistáé és nem a militaristáé, hanem a művészé, egyszóval semmi köze nincs az úgynevezett háborús regényekhez.

Conan kapitány szerint körülbelül háromezerre tehető azoknak a katonáknak a száma, akik nem kényszerből, hanem hivatásból harcolták végig a háborút. Conan egy eközül a háromezer közül. Ő is, mint többi sorstársai, igazi természetét, az egyedül elképzelhető életformát találta meg a háborúban s a béke polgári, törvények igazgatta, rendezett és szabályozott világa olyan idegen számára, mint a hálnak a szárazföld, nem tud élni benne, elpusztul. A fegyverszünet milliőknak megkönnyebbülést, új, boldogabb élet kezdetét jelentette, Conan kapitánynak a könyörtelen megsemmisülés kezdetét. Verce l regénye ezt az eddig nem sejtett, különös tragédiát mutatja be.

Conan a tett embere, született verekedő, «harcos», ahogy a szerző meghatározza. Nem példás katona, ellenkezőleg szüntelenül összeütközésbe kerül felettes hatóságaival, fegyelmezetlen, nem engedelmességre, hanem önálló cselekvésre teremtett ember, erőszakos, józan, néha föllobbanó, bátor, akiben sok jóság is van. Érzelmait ritkán önti szavakba, gondolatai pedig néhány köznapi, néhány egyszerű véleményre korláto-

zódnak. Akarata és cselekvőképessége teszük rendkívüli emberré.

A tett embere, ha balsorsa regényhőssé süllyeszti, kalandorrá, detektív, boxbajnokká vagy legjobb esetben mérnöké válik s a regény, amely életét megismerteti az olvasókkal, eltűnik a kaland, detektív, sportregények bebarangolhatatlan rengetegében. Vercel ezt a veszélyt azzal kerüli ki, hogy elsőszemélyben mondja el történetét, de ez az elsőszemély nem a hős, hanem ennek egyik barátja, Norbert hadnagy. A regény voltaképpen övele történik, Conan csak időnként jelenik meg, mint valami mellékszereplő. Ilyenmódon a szerző nem kénytelen kalandot kalandra halmozni, hanem a legjellemzőbbeket összeválogatva s egymástól kellő távolságra elhelyezve, lassan, fokozatosan ismerteti meg igazi hősével, Conan kapitánnyal. Norbert története egyrészt háttérrel ad Conan személyiségének, másrészt szorosan összefügg Conan élettörténetével, a regény szerkezetét tehát nem bontja meg semmi idegen vagy fölösleges elem. Miután a szerző megismertetett Conannal, miután lezajlott az a néhány erősen törvénybe ütköző kaland, amely Conant kis híján kivégzésre juttatta, egyidőre nyoma vész. Az utolsó fejezetben bukkan fel ismét. A béke befejezte bomlasztó munkáját, Conan felismerhetetlenné vált: elhízott, lógó hasú, puffadt arcú, duzzadt szemű alak; súlyos beteg.

A végeredmény paradoxonnak hat: egy ember, aki visszasírja a háborút s nyomorultul elpusztul, mert nem ragadhat puskát a kezébe s nem térhet vissza a lövészárokba. Conan civilben rövidárú kereskedő volt, nem tudjuk, miként élt életének ebben a régebbi szakában, de világosan látjuk, hogy a háború kinyilatkoztatás volt számára. A háború lehetőségei csodálatosan egybeestek azokkal a határokkal,

amelyek között egyénisége kifejlődött. Tragédiája nem külső körülményekből, hanem egyéniségéből magából következik.

Vercel durva, darabos, de erős és kifejező francia nyelven ír. Az olcsó, a színpadi hatásokat, a csattanókat, a kihegyezett jeleneteket mellőzi, minden erejével azon dolgozik, hogy a szerkezet élességét letompítsa, ami teljes mértékben sikerül neki. Az igazi művész szemérmességével bújik meg munkája mögött, úgyhogy ennek értékéről csak az iskolázott olvasó győződhetik meg.

Kolozsvári G. Emil.

Julien Green: Az álmodó. (Franklin Társulat.)

Vajjon a kislelkek életének bizonyos körülmények között nem az az álom ad-e erőt és tartalmat, amelyet mindennapos tevé-vevésük mögött szinte tervszerűen álmodnak? A rájuk kényszerített fegyelem kietlen és megalázó nyűgéből tudnak-e máshová menekülni, mint az álomba? Erre ad feleletet *Az álmodó* című regényében Julien Green, akit már *Adrienne* című megragadóan mélyszántású könyve megjelenésekor — amikor a legelőkelőbb angol díjak egyikével tüntették ki — szívünkbe zártuk.

Az álmodó méltó testvére az *Adrienne*-nek. Konstruktívában és témavezetésében is teljesen zárt egész. Mindennapos, kis emberekről szól, akik semmiféle jeles tulajdonsággal nem válnak ki embertársaik közül, a szürke átlaghoz tartoznak, jelentéktelenek, de akár a dió, a burok mögött lelket rejtegetnek, amely boldoggá vagy boldogtalanná teszi őket, megtartja a jövőnek vagy pedig elveszíti életüket.

Green megvesztegető egyszerűséggel hámozza ki ezeket a lelkeket. És simán, kiáltó szavak nélkül, a naplók minden patetikusságot nélkülöző

őszinteségével fejlík ki előttünk a háromszemélyes dráma és a könyv ebben is rokona az *Adrienne*-nek, ahol szintén három főszemély áll a történések előterében. De amíg az előbbeni regény harmadik személyben íródott, Az *álmódó*-ban az első személy közvetlenségével szól hozzánk a szerző és Marie Therése, majd Manuel naplójából kerekíti elének az anyának, a leányának és az unokaöccsnek, ennek a vidéki kis könyvkereskedősegédnek lefojtott és megalázott életét, amely hogy fenntarthassa magát, úgy kúszik a közeli kastély falai mögé, mint az őserdei orchidea az óriásfa csúcsára.

Manuel csúnya, jelentéktelen, műveletlen, de finom érzésű és gyöngéd. Hajnaltól napestig ott tesped a nyomorúságos kis könyvesboltban, takarít, könyvel, feleket szolgál ki, hallgatja olvasni sem tudó gazdájának szemrehányásait és betegesen vágyik valamire, ami kiemelné innen, ami élet lenne s akár napfény, akár villámcsapás, de nem tespedés. Nagynénje időnkint elviszi kocscikázni s olyankor feltűnnek útközben a kastély szürke kőtornyai. Manuel és Marie Therése mind gyakrabban beszélnek a kastélyról s jobb szórakozás híjján, bebútorozzák, benépesítik, fantáziájuk teljesen birtokba veszi és végül Manuel már alkalmaztatást is kap a bárónőtől: haldokló apjának felolvasója lesz.

Álom az egész, a fantázia játékos álma, de ahogy Manuel lelkében elszélesül, a valóság erejével hat ránek, igazi léletté lesz, egy vággyal teli, beteges lélek igazi életévé, amely — ha más, álmódott cselekmények köré fonódik is — éppen annyi zavart, gátolást és erőtlenséget árul el, mint a másik.

Hasonlóan kettős életet él az anya, de Marie Therése is, természetesen mindegyikük más-más irányút. Green nem analizálja, nem magyarázza a

jelenségeket, de feltárja alakjait a lelkük legmélyéig és embervoltuknak olyan titkairól számol be nekünk, amelyeket magunk is rejtegetünk néhányat, persze, leginkább környezetünk elől, mert hiszen éppen innen várhatjuk gyengéink méltánylását, holott akárhányszor gyengéink teszik elviselhetővé életünket, gyengéink, amelyekkel a felelősség, a fegyelem, a tiszta tudat elől menekülünk olyan káprázatokba, amelyek különbnek mutatnak a valóságnál.

Green mesteri biztonsággal jár a lelkek útvesztőiben és a legjelentéktelenebbnek látszó helyekről is kincseket hoz fel, mert igaz művész kezében válik kincssé az is, amit más sárnak tart.

Majthényi György.

Gyergyai Albert: Mai francia de- kameron. (Nyugat-kiadás.)

Talán Wells írta népszerű világ-történetében, hogy 1914-ben kitört a világháború és ezzel kihalt a halk és finom modor Európában. A modor valóban kihalt, de maradtak emberek, akik ahhoz a típushoz tartoznak, amely ezt a modort megteremtette. Akik nemcsak halkak és finomak, hanem érékenyek is, idegeik állandó rezgésben élnek és a legkisebb hatásokra is erősen reagálnak. Akik egy kicsit mindig szkeptikusok, nem tudnak egészen hinni semmiben. A háború előtt az európai szellem legjobbjai tartoztak ehhez a típushoz. Világfelfogásuk, modoruk a művelt emberiség sajátja lett. Ennek a típusnak egyik elkésett, de annál jellemzőbb képviselője *Gyergyai Albert*. Megvan benne a típus érzékenysége, halk szkepszise, az irodalmat elismerő alázata. E tipikus tulajdonságok mellett különleges szint ad egyéniségének az, hogy szkepszise önmaga ellen is fordul: önkritikája erős, lelkiismerete elmélyülő munkára készíti.

Ezek a tulajdonságok sok mindenre teszik képtelenné az embert, más irányú munkára különösen alkalmatlanok, de szinte nélkülözhetetlenek anthológia-szerkesztőnél és műfordítónál. Képességein kívül az is ajánlja Gyergyait erre a munkára, hogy ma nálunk a modern francia irodalomnak egyik legalaposabb ismerője.

Amikor anthológiát bírálják a kritikusok, legtöbbször nehezen állnak ellen a kínálóknak, hogy ne ragadják meg az alkalmat annak bebizonyítására: ők még jobban ismerik az illető irodalmat, mint az anthológia szerkesztője. Az egyik író felvették volna, a másikat ki kellett volna hagyni, a harmadiktól más novellát kellett volna kiválasztani stb. Az ízlések természetesen különbözőek, de be kell látnom, hogy Gyergyainak válogatás közben elég magas színvonalat sikerült megőriznie és igyekezett tárgyilagos maradni. A francia katolicizmus képviselőit épügy megtaláljuk, mint a *Nouvelle Revue Française* munkatársait. Legfeljebb azt kifogásolhatjuk, hogy a tervezett dekameron sorozatban a franciák két kötetet kapnak az angolokkal és az amerikaiakkal szemben, noha ma a regényirodalomban határozottan a két nép termése vezet a franciáké fölé.

Ami a kiválasztott anyag tartalmát illeti, elsősorban az tűnik föl az embernek, hogy a «szemérmes» Gyergyai ügyelt arra, hogy a novellák lehetőleg ne sértsék senki erkölcsi érzékét sem. A kötet legnagyobb részében sikerült is illedelmes történeteket kiválogatni, ami külön gondot jelent a mai francia irodalomban. Egészen nem valósíthatta meg Roger Martin du Gard-nak egyetlen novellája van s az is igen kényes problémáról, szerelemről szól; nem választhatott mást. Cocteau-nál talált egy elbeszélést, amely csak céloz-

gat a bizonyos aberrációra s ez a jobbik eset.

A másik feltűnő vonása a novellák tartalmának, alighanem szándéktalan, de annál jellemzőbb. Szinte kivétel nélkül jelentéktelen és keresetlen szürke témákat dolgoznak fel az írók. Még Jouhandeau novellája is, amely nagy történelmi pillanatot — Krisztus születését — írja le, jelentéktelenné teszi témáját azzal, hogy a betlehemi jászol körül álló számár és ökor történetét beszéli el. (Különben a kötet egyik legszebb darabja.) A többi téma is szinte tüntet laposágával és szürkeségével. Nanou, a pásztorlány élete és halála, az útbiztos képzelgése a patikusné iránt érzett szerelméről és ehhez hasonló «fontos események». Csak ezt látják meg a francia írók a mai életből?

Fábián István.

Hajrá! V. Katajev regénye, Athenaeum 1935.

Katajev regénye iskolapéldája az újabban hatalmas szaporaságnak örvendő álmodern regénynek, amely nálunk is vígan virágzik. Újdonsága az lenne, hogy cselekménye huszonnégy óra alatt játszódik le. Ezt a tömörítést azonban a szerző csak úgy tudta elérni, hogy a regény végéhez cseppet sem modern epilógust ragasztott, amelyben udvariasan kielégíti az olvasók felzajlott kíváncsiságát. Huszonnégy órára méretezett szerkezet epilógussal, ebbe a mondathat belefér munkájának minden újdonsága és eredetisége, egyébként amit mond, azt már számtalanszor elmondták és elismételték s a módot, ahogy elmondja, már sokaknak szemére vetették. Könyvének viszont szembeszökő előnye az, hogy rendkívül csábító hatásos jellemzések tételére, «a munka eposza», mondanák azok a kritikusok, akik hasonló mondasokból táplálkoznak s ez tagadhatatlanul szépen hangzik.

A cselekmény középpontjában ugyanis az orosz öt éves terv áll, amelyet amint ismeretes, Oroszországnak Európával és Amerikával szemben való technikai fölényének elérése érdekében vívnak. A szerző szemmel látható törekvése írásmódjában visszaadni az erőszakos, megfeszített munka vad, lendületes ütemét, amire legkövetkezetesebben és legeredményesebben használt eszköze a — tördelés. Mivel belső feszültséget képtelen teremteni, csupán riportszerűen felületi képet ad. Rohanónak, száguldónak tervezett sürgőny stílusa tétozáást, lomha tapogatózást takar. A regény tulajdonképeni hőse a munka, a racionalizált, végsőkéig egyszerűsített munka s ez természeténél fogva összeegyeztethetetlen azzal a sokszor dühöngésig fokozott szófecsérléssel, amelyet az író művel.

A regény egyébként egy új, a «semmitől teremtett» munkatelepen játszódik le, ahol alkalmunk nyílik megismerkedni a Szovjet munkamódszerével, munkásnevelésével s felbecsülhetetlen értesülésekkel gazdagodunk a betonkeverés módozatait illetőleg, úgyhogy nyugodtan kijelenthetjük, a *Hajrá* betonmunkások

számára nélkülözhetetlen olvasmány. Alakok egész serege jelenik meg néha meglepően éles körvonalakkal, abban az illanó és csalóka érdekeségben, amelyet váratlan és szokatlan megvilágítás ad egyébként teljesen hétköznapi arcoknak. Ennél a széghamos emberábrázolásnál a szerző sehol sem megy tovább, ritkán kísérli meg valamelyik alakját hétköznapi valójában megragadni s ha megteszi, szánalmasan kudarcot vall. Egy-két jellegzetes színfoltot pötytyent jobbra, aztán balra s kész az alak. Marguliesz mérnökről, aki a leg-sűrűbben szereplő alak, megtudjuk, hogy rövidlátó, törtető, hogy különleges szakértelemmel hegyezi a ceruzáját s hogy látszólagos ügyefogyottsága ellenére könnyedén átugrik egy kerítést, később az is kiderül róla, hogy zsidó, több aztán semmi. Általában Katejev emberábrázolása pusztán arra szorítkozik, amivel a vérbeli művész csupán ízesíti hősei jellemét, a lényeges, az egyéniséget tevő vonásokat meg sem látja, ahol rést érez, oda gondtalanul belötytyent egy adagot stíluszószószázból.

Kolozsvári G. Emil.

Tormay Cecile a népszövetség szellemi együttműködési bizottságának tagja.

A *Napkelet* felelős szerkesztőjét, Tormay Cecile-t nagy tisztesség érte: május 21-én megválasztották a népszövetség szellemi együttműködési bizottságának tagjává. Nem kisebb ember, mint maga Laval francia külügyminiszter ajánlotta a népszövetségi tanácsban a következő szavakkal:

«Kötelességemnek tartom, hogy tanácstagársaimnak egy ideiglenes lépés elfogadását ajánljam, mely lehetővé tenné, hogy a szellemi együttműködési bizottságában, melynek Curiené halála óta nem volt nőtagja, új nőtag szerepeljen. Jelenleg ugyan nincs tagsági hely üresedésben, ezért indítatva érzem magam annak az indítványnak a megtételére, hogy a bizottsági tagságok számát ideiglenesen emeljük fel eggyel és erre — ha tanácstagársaim hozzájárulnak javaslatomhoz — egy igen érdemes magyar írónőt: Tormay Cecile-t válasszuk meg, akinek regényírói és történetírói, valamint kritikai működése általános megbecsüléssel találkozott. Tormay Cecile egy fontos irodalmi és az általános műveltséget szolgáló folyóirat megalapításával és vezetésével nagyon érdemes tevékenységnek adta tanujelét».

Laval indítványát a népszövetség tanácsa egyhangulag elfogadta.

A *Napkelet* szerkesztősege és munkatársai, a *Napkelet*-et kiadó Magyar Irodalmi Társaság tagjai nem mehetnek el szónéklül a legnagyobb nemzetközi fórum e kitüntető elismerése mellett. Felelős szerkesztőnk személyének és munkásságának értékelése, a *Napkelet* megbecsülése ezeken az oldalakon nem lehet cikk tárgya, önmagunk dicséretére semmi szükségünk nincs és olvasóink jól tudják, hogy arra nem is gondolunk soha. Itt azonban felelős szerkesztőnk személyén és lapunkon túl Magyarország, a magyar nő, a magyar írásművészet nemzetközi kitüntetéséről van szó, egy eléggé nem is értékelhető nemzeti eredményről. Ez az első eset, hogy Magyarország a Népszövetség valamilyen bizottságában képviselőt kapott, miután eddig csak albizottságokban voltunk képviselve. Büszkék vagyunk rá, hogy hazánk első népszövetségi bizottsági helyét éppen a *Napkelet* felelős szerkesztője nyerte el. Büszkék vagyunk rá, hogy [a munkássága ennyire felkeltette az egész művelt világ figyelmét.

Tormay Cecile a magyarság vezető értéke volt már eddig is a külföld előtt. Műveinek idegen nyelveken való kiadásai magyar alkotásoknál szokatlan sikereket értek el. Most olyan helyre juttatta sokirányú tehetsége, ahol az emberiség mai legkiválóbb szellemeinek sorában dolgozik majd értünk, és a magyar kultúráért.

A *Napkelet* felelős szerkesztőjének egyhangú megválasztásában nemcsak Magyarországot, nemcsak a magyar írást érte meleg és lelkes kitüntetés, hanem a magyar nőt is. Nem véletlen, hogy az eddig legismertebb női tudós, Curiené helyébe Tormay Cecile került. A világ valamennyi asszonya és lánya büszke öntudattal és szerető hálával gondolhat arra a hatalmas, örökszép-ségű munkára, melyet Tormay Cecile, a magyar asszonyok vezetője végzett az összeomlás óta és végez azóta is szakadatlanul. A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének elnöknője most a népszövetség legértékesebb és a női lélekhez legméltóbb bizottságának tagja lett, a világ legegységesebb és leghatékonyabb szellemi fórumának hódolata ez a magyar nő előtt.

A *Napkelet* munkatársainak köre boldog, hogy a népszövetség tanácsának egyhangú határozata alkalmat adott Tormay Cecile iránt való törhetetlen ragaszkodásának és szeretetének kifejezésére. Olvasóink előtt nyitott könyv a mi lelkünk, a *Napkelet* olvasótábora tudja, hogy bennünket nem az anyagi és erkölcsi érvényesülés vágya hozott össze és nem ilyen szempontok tartanak együtt, hanem az a szellem, melyet Tormay Cecile jelent és amely most annyi nagy, hálás és szép hazai elismerés után ime a népek egyeteme által is elnyerte legmagasabb fémjelzését.

Tudjuk, hogy ez a mi csendes, egyszerű háziünnepünk a *Napkelet* olvasóinak is szívből fakadó örvendezése.

A Napkelet munkatársai.

Szoboravatás.

Görgey.

«— ha parányi életem is belevesz, becsületem örökké fennmaradand, a történetírás örökdvén felette. Mikor Görgey ezeket a szavakat leírta, hadvezéri pályája első időszakában, még maga sem álmodta, milyen keserűen be fog következni mondása. Legnagyobb és legmagyarabb hadvezéreink egyike erkölcsi halottként, az árulás vádjával terhelten élte le hosszú életét és csakugyan a történetírás volt az, amely a megillető helyre állította alakját a magyar nemzet tudatában.

Az ősrégi, de szegény szepesi nemes család gyermeke anyagi okokból kénytelen katonai pályára lépni, de ezt a hivatást nem szereti. A tudomány vonzotta, élete legfőbb vágya egy vegyészeti laboratórium, hadvezér korában is az egyetem kémiai

tanszékéről ábrándozik. Másfél évtizedet tölt osztrák katonaiskolában, majd ausztriai katonaságnál, de ez nem csökkenti magyar érzelmeit, állandóan honvágy gyötri. Végre ott is hagyja a katonai pályát, a prágai egyetemre megy vegyészetet hallgatni, majd hazatér Magyarországra. Itt a forradalmi események gyorsan felkapják a nagytehetségű katonát. Lelkiismeretes pontosság, önfeláldozás, szervező erő, szigorúság, körültekintő alaposág, reális számítás mind olyan tulajdonságok, melyek egyesülten csak benne voltak meg társai közt. A figyelem csakhamar rá is fordul, Kossuth csak benne bízik és harmincéves korában főhadvezérré nevezi ki. Görgey eleinte még maga is rajongó forradalmár, de az események forгатagában logikus értelme és szkepticizmusa mind reálisabb irány-

ba terelik. Látja, hogy a lelkesedés nem elég; fegyelem, felszerelés és taktika kell. Vasenergiával szervezi meg a lelkes, de szedett-vedett katonaságot. «A kaszás nemzetörből, az önkéntes nemes úrból és jurátusból, fegyelmet nem tűrő értelmiségből valódi hadsereget alkot és azt Európának egyik legkitűnőbb csapata, a császári hadsereg ellenében is győzelemre viszi». (Szekfü.) De a forradalmi hangulat nem alkalmas a tettek józan mérlegelésére. Görgey és Kossuth jó viszonya nem soká tart. Kossuth lelkesedése és Görgey hideg realizmusa nem tudtak soká egy úton haladni, a politikai és hadvezéri tekintetek nem voltak könnyen kiegyenlíthetők és ezt az ellentétet mindkettejük környezete csak szította. A tavaszi hadjárat csodálatos diadalmenete (Tápióbicske, Isaszeg, Vác, Nagysarló stb.) nem volt elég ahhoz, hogy a későbbi kudarckok idejére is korlátlan bizalmat biztosítson számára. Az orosz beavat-

kozás és hadvezértársai vereségei lehetetlenné tettek minden további el-lenállást. Számára nem maradt más hátra, mint levonni a konzekvenciát és fáradt, töredék-seregével letenni a fegyvert, de ekkor sem az osztrák sereg előtt, melyen annyszor diadal-maskodott, hanem az orosz előtt.

Életét megmenthette a cár lovas-gias közbelépése, de mit használt ez neki. Nemzete, amely annyit köszönhetett neki, árulónak bélyegezte. Nagy eszmék elbukása után a közvélemény bűnbakot keres. Az aradi tizenhárom meghalt, Görgey él, mi lenne tehát más, mint áruló? A köztudatba egyszer bedobott rágalom feltartóztatlanul terjed tovább. De ez a rágalom se tarthatott örökké, «a történet-írás örködvén felette».

Az igazság ha néha lassan is halad, de mindig célba ér.

Görgey Arturnak szobrot emelt az igazságos utókor.

Csapody Csaba.

Elhúnytak.

Gombocz Zoltán.

1877—1935.

Hetek multak már a szeles, de verőfényes májusi délelőtt óta, mikor megtudtuk halálának hírért és minél inkább távolodunk tőle az időben, annál többször kell rágondolnunk és azt érezzük, hogy így talán még jobban a miénk és közelebb vagyunk hozzá. Ő, akinek élete többé-kevésbé misztérium volt számunkra, most egyszerre csaknem új formát ölt a rá gondoló emlékezetében és régi, kedves arca mellé új arc alakul Gombocz Zoltánról az apró történetek nyomán, melyeket napról-napra halunk róla. Ma azt hallom, hogy esős, csunya időben visszahívta az inast, akit cigarettáért küldött, nehogy miatta megfázzék, tegnap azt mondta

valaki, hogy lázasan, gyulladt mandulákkal is elment, télvíz idején az ország másik felébe, mert ott akart lenni egy kedvelt tanítványának esküvőjén. E szerény, nagyönis emberi és nagyönis kevésé patétikus részletek új csengést, új hangot adnak nevéhez és nem különös-e, hogy a nagy tudós, az új perspektívákat nyitó nyelvész, az európai műveltségű ember, kinek fejében, mint egy csodálatos, szimbolikus edényben élő és holt népek nyelve, kultúrája kelt életre — ilyen emlékeket hagyott elsősorban maga után?

Az utókor, mely elsősorban művein át ismeri őt, csak a tudóst látja majd benne. Mindaz, amit a *bolgár-török* jövevényszavakról írt — nyelvész-társai közül sokan ezt tartják élete legnagyobb alkotásának —, a

neo-latin jövevényszavakból tartott előadásai. *Módszertana, fonetikai* kutatásai egy csodálatosan jellegzetes tudóseyéniség megnyilatkozásai. Szinte művészi ökomomiával megépített művei, melyek mindig a legfontosabb tényeket és adatokat domborították ki és melyekben a szellem szigorú fegyelme le tudta győzni minden szaktudományok örök veszélyeit: a sallangoknak, a pompázó apparátusnak, a kitéréseknek és a tolvajnyelvnek, a beavatottak modoros homályának csábító kísértését — valamilyen anyagtalán, szinte csak ösztönösen érzékelhető fény járta át. Minden alkotása — mert főbb dolgozataira e szó legszebb és legmagasabb jelentése érvényes — a szellemi élmény mellett egy művészi, esztétikai is tartalmaznak. Antik tragédiaíró, vagy rendszereket, kategóriákat átlátó filozófus ösztöne élt benne és az a mód, ahogy egy előadását megkonstruálta, egy könyv emeleit egymás fölé húzta: a *szerkezet*, az *architektúra* gyönyörűségét keltette bennünk. «Építészeti» élmény volt némelyik műve, a szó Paul Valéry-i értelmében és egyetemi előadásai után, egy felév végén bámulhattuk a csodálatos épület nemes szimmetriáját. Valóban klasszikus mű volt a *Módszertan*, melyet csak az érthetett meg, aki tisztába jött annak konstrukciójával. Stílusát, az ideális magyar tudományos stílust, a szabatoság és egyszerűség jellemezte. E két stiliztikai erényt néha művészi bravurral tudta gyakorolni. Mondatai ugyanazt az előkelő, könnyeden elegáns vonalat tükrözték, mint előadásainak szerkezete, természetes, szellős hüvely volt az ő mondata, melyben a gondolat tompítatlan fényrel tudott ragyogni. Franciás plasztikával bírt e stílus, az élő, a beszélt nyelv spon-tán domborúságával.

De hidegebb és tárgyilagosabb szépségei mellett tudományos műkö-

dése egy emberibb, forróbb értelmet is tár elénk. A tudományt csak mint *szenvedélyt* tudta megengedni, olyasfajta misztikus érzésállapotban, amelynek feszültsége és teljessége felér a szerelem vagy az ihletettség állapotával. Mámort és extázist keresett a tudományban és gyakran beszélt azokról a súlyos, süket napokról, mikor a munkát csak a munka kedvéért lehet végezni, míg azután az adatok és tények lehámozott burka ismét látni és tapintani engedte azt, amire vágyott. Ő maga több volt mint tudós, a tudomány nem szigorú klauzúrát jelentett a számára, hanem korlátlan szabadságot, honnét az élet minden szintjére vezettek utak. Talán nem is volt mindig tudós — sőt gyakran egyáltalában nem is akart az lenni. Hajlékonyságát és könnyedségét megőrizte még mikor nála fiatalabbak köré is a pedantéria burka meszesedett. Sokan tudós aszkétának tartották, pedig kifinomult epikureizmussal tudta élvezni az életet. Fonetikai kutatásokat végzett, mert vonzotta a *Hang* csodája, de ugyanezt a csodát élvezni tudta ő más módon is: kedvenc operájának, a *Mesterdalnokok* kvintettének bonyolult szöttezésében.

Temetésén egyik legszebb beszédet egy barátja mondotta sápadtan, elcsukló hangon: határtalan jóságáról, szeretetéről beszélt. Az Eötvös-Collegium: tágabb értelemben vett családja, mely az ő személyében látta példaképét és szellemének leghívebb megtestesülését — tudna talán legtöbbet beszélni e szeretetről. Nagyon szerette az ifjúságot és ezért tudott ő is örökké fiatal maradni. Az ő személye élő cáfolata volt minden nemedékelméletnek, mert bár a háború előtti generációból származott, hiánytalanul meg tudta magát érttetni velünk, húszévesekkel és egyetlen problémánk, egyetlen vágyunk se volt idegen számára. Sokan csodálták azt a fölényes könnyedséget, mellyel bele

tudta magát élni egy új kor irodalmába és művészetébe és az az ember, aki valaha Anatole France művészetén nevelődött, «percipiálni tudta egy Gide, egy Proust merőben más világképét». Barátunk volt, legszemélyesebb ismerősünk és az ifjúkor, a szellemi forrongás legkritikusabb éveiben talán még atyánknál is fontosabb volt előttünk. Nem igazgató, nem tanár, nem fellebbvaló volt (csunya szavak! — mondotta egyszer), hanem jóbarátunk és tanácsadónk, aki néha mikor rosszak voltunk, csak ránk nézett szomorúan, szótlán szemrehányással — és úgy éreztük, hogyha gonosztevők lennénk, akkor is meg tudna ezzel téríteni.

Most, mióta ő már tiszta szellem, néha csodálatos fényesség támad bennünk, megértünk olyan dolgokat, melyeket máskor nem tudtunk felfogni, jóságra, tisztaságra ösztönöz minket valami. Ilyenkor Ő gondol ránk, árváira, az Örökkévalóságból.

Sötér István.

Kádár Lehel.

1888—1935.

A *Napkelet* májusi száma már készen állott, amidőn Kádár Lehel örökre lehunyta fáradt szemét; megemlékezésünk e júniusi számunkra maradt. Az emléksorok melegségét és megindultságát ez az időbeli eltolódás azonban csak fokozza; jobban áttekinthetjük Kádár egész munkásságát és tragikus életének sok szépségét.

Valami különös lelki tűz emésztette mindig, mióta csak ismertük. Minden mondata közéleti harc volt, még a legbarátibb, legkörtársibb érintkezésben is. Meleg és szíves udvariasság jellemezte; éveket töltött olyan szerkesztőségben, ahol akkoriban az a bizonyos közvetlen ügynöki érintkezésmód uralkodott, mely annyit ártott a régi, magyarabb

és embertisztelőbb érintkezésfajtának. Kádárra nem ragadt ebből semmi. Legnagyobb fájdalmaiban, legnagyobb bajaiban is kedves és úri maradt, emellett a legszemélyesebb emberek egyike. Jelzői, melyek mindig ragyogó értékmegállapítások voltak, egyetlen szóban össze tudták foglalni a megbíráltakat. Keserűn tréfás megjegyzései fényszórók módjában világítottak bele a közélet dolgaiba.

Testi és lelki tragikumát egyre halkuló lázadással viselte. Már a huszas évek elejétől kezdve betegeskedett; sokszor legnagyobb fájdalmi között írta a keresztény magyarsághoz vészkiáltásait. Olvasták és hittek neki, — de csak ideig-óráig. Lelki tragikuma teljesen megmutatkozott ebben a furcsa sikerben: akiket meg akart menteni, nem törődtek a saját megmentésükkel. Harcmódorát élvezték, de élesnek és kíméletlennek találták; nem fizettek neki azzal a hálával, melyet oly nagyon megérdemelt volna. Kereszténysége nem annyira egyetemes, hanem inkább fajmentő, fajvédő kereszténység volt, előítéletekkel és áporodottságokkal szakító modern állásfoglalás; új, keresztény, magyar élet keresése. Nem szerette és nem tűrte a mai magyar társadalmon úgy eluralkodott megalkuvást, ezért nem is maradt meg sokáig azokon a vezető helyeken, melyekre harcai juttatták. Nem volt a megmerevült tekintélyek barátja saját táborán belül sem, ezért jutott oly sokszor a tokba dugott borotva sorsára.

Mindenki elismerte, mindenki olvasta. Ellenfelei teljes tiszteletet adtak neki. Megnyilatkozási műfaja a vezércikk volt. Izzó, alapos tájékozottságú, értelemre és érzelemre egyaránt ható vezércikkeket írt; a nálunk annyira divatos fellengző, majd merengő és busongó publicisztikai stílus nem volt kenyere. Szatírája

pontosan odatalált, ahová szánta. Gúnyolódása húsból-vérből szövődött. Egyéniségét nem fejthette ki a maga egészében, testi bajai és sorsának nehéz fordulatai megakadályozták ebben. Gondolatai azonban élnek az új magyar értelmiség lelkében és küzdő, hívő alakját szeretet fogja övezni a jövőben megint, ha az élet hullámtörvénye a keresztény magyarságnak újra felszítódó önvédelmi harcot parancsol.

A publicisztika halaszthatatlan természete elsodorta Kádár Lehelben az író. Ez az író Kádár Lehel a publicistával és újságíróval szemben édesbús bidermejerhangulatokban lelte meg az alkotás egyéni világát; elbeszélései és legismertebb regénye, *A három galamb* erre vallanak. A gúnynal, állandó magasfokú izzással, kérlelhetetlenséggel dolgozó újságíró ezekben pihente ki az örökös arcvonalbeli feszültséget. A három galamb a mult századbeli Budán játszik, a Medve-utcában, ahol a bidermejer korát az egyik legszebb budai barokk-kapu, meg a hajdani vigaságairól híres Fácán még ma is őrzi. *A máriás tallér*-ban romantikus hajlama ugyancsak kifejezésre jut. *A bagdadi vasút* című regényében a modern világ foglalkoztatta már Kádárt. Többi regényterve nem került megírásra: Kádár Lehel elégett a fajáért és hitéért való fehérizzású lobogásban.

Küldjük korán elszállt lelke felé köszönő és szerető gondolatunkat, mikor e sorokat olvassuk. Értünk élt, keresztény magyarokért...

—n.

Szávay Gyula.

1861—1935.

Jellegzetesen századvégi költő volt, még abban is, hogy az írószerszámot, amit ő «ceruzafá»-nak nevezett, szorgalmas közpályájának csak szabad óráiban forgatta. A szegedi

szerkesztőségi asztal mellől a közgazdasági élet területére csapott át, itt nagytervű odaadással, lelkes ügyszeretettel munkálkodott, előbb a győri, majd a debreceni, végül a fővárosi Kereskedelmi és Iparkamara vezérkarában. Közben pedig a vidéki hírlapírás közösségi érdekeiről sem feledkezett meg: több mint egy negyedszázaddal ezelőtt ő tömörítette szervezetbe a vidéki városok sajtójának munkásait.

A lírában a könnyű hevülések és mutatós formák embere volt. A kortárs költők együtteséből főleg a humor iránti őszinte érzékével és vers-technikai gazdag leleményével tűnt ki. Sokszor ihlette a tűnő alkalmiság, de legkülönb darabjaiban az egyéni íz és hang is megtestesült. Szerkesztők és olvasók szívesen fogadták, az irodalmi fórumok is elismeréssel voltak iránta, a Petőfi és Kisfaludy Társaság tagjai közé sorozta, az előbbi huzamosabb időn át a főtítkári tisztet is ráruházta.

Volt idő, amikor verseskönyvei szaporán követték egymást, de hatvanadik életévén túl egészen elnémult, a restauráció óta hangja már nem volt hallható. Pedig egyéniségének legjellemzőbb vonása, játékoságának mélyén csillogó életbőlcese, megbékélt humora méltán azzal biztathatott, hogy ez a hangszer legtelibb és legmélyebb hangjait a testi öregségen győzedelmeskedve, írói pályájának alkonyán fogja kiadni.

Nem így történt. Éppen ezt a gazdagabb ígérteü pihenőszakát a legkegyetlenebb csapásoknak egész dandárja rohanta meg; ezek kedélyét összezüzták, tollát könyörtelenül kettétörték.

Meggyötört és megfáradott öregségét most már valóban jótéteményképpen rekesztette el a halál. Ideje lejárt, daloló lelke régen megnémult. De az enyészettel még így is megbir-

között: lépteinek nyomát nem fogja egészen befújni az idők szele. R—r.

Kenedi Géza.

1853—1935.

Május 15-én hunyta le örök álmora szemét a régi Magyarország köztünk maradt egyik utolsó képviselője: Kenedi Géza publicista, a Kisfaludy- és Petőfi-Társaság tagja. Költőnek indult, majd elementáris erővel ragadta magához a hírlapírás, melynek haláláig egyik legönzettebb és legkiemelkedőbb képviselője volt. Kezdetben a *Közvélemény*ben dolgozott, majd igazi hírlapírói tevékenységét 1881-től kezdve a Pesti Hírlapban fejtette ki. Itt tűnt föl mindig aktuális és szellemes politikai riposztjainál és Quintus álnéven írt vezércikkeivel. Később a Budapesti Hírlap szerkesztésében vett részt. Ezekben a politikai vonatkozású «korrajzokban» bátran merte kimondani vélt igazságát s ezért az igazságért és a nemzeti eszme szentségéért a hírlapi csatától és polémiától sem ijedt meg. Ha a nemzeti gondolatot látta veszélyben forogni, akkor kíméletet nem ismervé indított hadjáratot az «ellen-ség» elnémitására. A vezércikk mellett legjobban szerette a vonalalatti tárcacikket művelni, mely éppen az ő korában érte virágkorát. Másik nagy kortársával: Tóth Bélával teremtette meg irodalmunkban ezt az önálló műfajját lett karcolatot, melyekben, a Mikszáth Kálmán hazai tárgyú rajzaival szemben, Kelet misztikumát keltették életre. Természetesen élményeit is mesébe szőtte, így az 1878-as boszniai hadjáratban való részvételét a *Lőporfüst*-ben (1904) és keleti rokonszenvét a *Hodsa meséiben* (1924). Szerette a biblikus témákat, rajongással írt az Adriáról. Írásait bizonyos könnyedségre, anekdotázásra való hajlam jellemzi. Novellái is egy-egy ilyen ötletnek köszönhetik

létrejöttüket. Nem komponált kerek meséket, hanem azokat a megszületés pillanatában vetette papírra. Ő teremtette meg irodalmunkban a bűnügyi, helyesebben a «jogi-novellát», ezt az egészen újszerű válfaját az elbeszélésnek. Számptalan jogi esetet és problémát dolgozott fel ezekben a karcaiban, érvényt szerezve az ilyen tárgyakkal is irodalmunkban. Lelkes híve volt Tisza István politikájának: parlamenti munkásságának az 1914. évi XIV. törvénycikk ma is érvényben lévő kivívása volt, a sajtótörvény részletes kidolgozásáról és védelméről. Mussolini szédületes sikere rendkívül lekötötte figyelmét s a fascizmus kialakulása és rendszere is erősen foglalkoztatta. Majdnem tízezer vezér- és egyéb hírlapi cikk, több mint húsz könyv jelzi szellemi életünk történetében azt, hogy ki volt Kenedi Géza. Ezek a munkái megoszlanak adomák, rajzok és novellák (*Szénrajzok, Gyarlóságok, Három elbeszélés, Kriminális történetek, Lőporfüst, Az élet könyve, Anekdoták a magyar közéletből, Száz eset az életből, A hodsa meséi*), útleírások és aktuális kérdések (*A Quarnero, A Dunától a Quarneróig, Problémák, Szociológiai nyomozások, Irások és tanulmányok, Vándorlások Délen, Magyar vér Boszniában, Naiv emlékiratok, Feminista tanulmányok*), majd végül fordítások között (Dante prózában és Flammarión: *Világ vége*). Nagyméretű és kiterjedésű munkásság ez, melyet mindenkor legnagyobb szerelme: a magyar nyelv tisztaságának ápolása vezérelt. Ő volt nyelvünk legnagyobb puristája. Igaz és becsületes eszközökkel dolgozott, tiszteletet parancsolóan még ellenfelei szemében is. Egyformán kiváló volt, mint politikus és mint jogász, de életpályájának legnagyobb részét az ujságírás, a publicisztika töltötte be és ebben is, mint az életben mindenben: igaz ember, úr, magyar volt. K. S.

Színház.

Vendrey Ferenc búcsúja.

Budapest mai közönsége úgy nőtt fel, hogy színpadjainak ezt a legszeretreméltóbb epizódistáját már kedves, derűs, meglelelkű öreg bácsinak ismerte meg. Azóta eltelt négy évtized, Vendrey megszakítás nélkül itt mosolygott és lépegetett előttünk, nem öregedett egy napot sem, ami egyéniségében bájos és vonzó volt, az csorbát nem szenvedett, sőt a szálló idővel egyre csillogóbb patinát kapott. Még ebben az utolsó évadban is alig mehettünk színházba, hogy egy-két sugaras percet ne ajánlékozott volna nekünk.

Nehéz is beletörödni, hogy most pihenésre és némaságra ítélje önmagát. Pedig ugyancsak a nyolcvanadik életéve felé halad s bizony, nem lehet csodálni, hogyha azoktól a szerepektől, a komédiajátszásnak azoktól az oly sokszor üres és olcsó alkalmaitól, amelyek számára még kínálkoztak volna, talán már látatlanban is irtóznék. Ha garasos feladatot kapott: ő mulhatatlanul megszépítette és meggazdagította, hozzáadta önmagát s már pusztán ezzel elejét vette a színház mai világában annyiszor felrémlő *horror vacui*-nak.

Hivatásától világeletében kevesebbet kapott, mint amennyivel meghálálta azt, amit neki szántak. Maga emlegette, hogy különb babérokra áhítozott, molièrei feladatok hevítették. Ehelyett jobbára átlagos silányságokra fogták, olyan színpadi alakokat bíztak rá, melyek a megírásban puszta vázlatnál, odavetett keretnél többet alig nyújtanak. Hanem éppen itt lépett közbe Vendrey színészi nagy adománya, mint kell a keretet az élet színeivel, a meleg valóságos képével kiegészíteni.

Közönsége, valahányszor ő a színpadra lépett, úgy érezte, hogy külső megjelenésben az öreguras, szép, ápolt takarosságnak, lelkiekben pedig az őszinte, meleg érzés őszi verőfényének tártak ajtót.

Ez az ajtó most a saját megfélelbezhetetlen elszánásából bezárul mögötte. De a ragyogás, mely alakját egész pályáján körülvette, nem alszik ki a neve mellől. Legalább is azokat a lelkeket, melyek ebben a ragyogásban annyi színházi estén megfürödtek, bizonyára végiglen be-derengi.

Stuart Mária.

Schiller szomorújátékának felújítása a Nemzeti Színházban.

Nálunk Schiller művészete szinte egykorúlag gyökerezett meg a színpadon; nem egy drámáját előbb játszottuk, mint Bécs színházai. *Stuart Mária*-ja is már 1820 óta él hazánkban, fővárosi multja pedig éppen most lett százesztendő. Így a Nemzeti Színház felújításának ez a jubileumi forduló külön nyomatékot ad. Parádés körülmények között zajlott is le. Rendezésére felkérték a bécsi Burgtheater jeles igazgatóját, Hermann Röbbelinget, ki Madách művének bemutatásával nagy hála kötelezett bennünket. Élénk érdeklődés előzte meg rendezői vendégszereplését: vajjon lényegileg mást, a schilleri stílusban hitelesebbet nyújt-e, mint amit a mi Schiller-színházunk hagyományai kifejeleztettek?

Az eredmény különösebb meglepetést nem okozott. Szép és lelkes munkát szolgáltatott a színház, a vendég tiszteletére mindenki iparkodott kitenni magáért, elnagylá-

sok, holt részek sehol sem akadtak. Mindezt azonban valódi fegyelmzésre képes hazai rendező is elérhette volna. A játék stílusában Röb-beling a meghittebb, lelkibb hatások nyomatókhoz juttatására törekedett, másrészt viszont a színpadi pompát, a jó értelemben vett teatralitást is erősen kiemelte. Ebből némi stílusbizonytalanság is támadt, különösen a színpadi dikcióban, mely néhol hangfogóval közelített a mozzanatok lelkibb tartalmához, néhol ellenben hangnemét átváltotta a színpadi grandiozitás formanyelvére s ilyenkor nem is mindig a schilleri páthoszt harsogtatta, néha teljesen a shakespeareai megszokás felé sodródott. Ez az a pont, amelyben nyelvünket nem értő rendezőnek beavatkozását elképzelhetetlennek is tartjuk. Hiába ítéli meg a hangzás-*valeur*öket, a jelenetek akusztikai hatásértékét: az árnyalatokra nézve döntő ítélete nem lehet.

Az előadás nagy értéke Tasnády Ilona mélyen átértzett, nemes stílusú Máriaja. Meglepett felindulásának ereje és heve, mert itt mintegy túl kellett csigáznia egyéniségének eredendő természetét, de nem volt meglepetés szenvedésének bensősége, mert ebben ő ma a legelsők közé tartozik. Hettyey Aranka Erzsébetje nagy hagyományokra épít, éles értelemmel, erős kritikával, noha valódibb, ellenállhatatlan belső átizzás nélkül. Uray Leicestere egyéni, biztos, következetes és igen érdekes színészi munka. Gál Talbotját rég ismerjük, mindig jó volt, most még érettebb mint valaha. Lehotay nem egészen szerencsésen került a helyére, dicséretére válik, hogy tartózkodó volt s nem élt rikitőbb eszközökkel. Az ifjú Ungvári jól — bár néha még veszedelmesen szertelenül — keresgél a schilleri romantikus szenvedély körül. Táray művészi komolysága becsülésre méltó. A szín-

ház szép képekkel, feltűnően jó fényhatásokkal támogatta a rendezőt.

Az új vár.

Thury Lajos történelmi drámája a Nemzeti Színházban.

Ritkán éreztem szerzői elgondolás és megvalósítás között olyan aránytalanságot, mint most, amikor ennek az újdonságnak főpróbáján az írónak egész szimbolum-halmazára buk-kantam drámája *mögött*, de, sajnos, nem magának a drámának a deszkákon megszólaló lelkében. Ő bizonyára mindezt benne látja és érzi a megírt műben is, hiszen a színházi újságban írásban adta: «én a magam részéről jónak tartom a darabot, egyes jeleneteket végighallgattam vagy ötvenszer a próbákon és még mindig nem únom». Alighanem hozzáhallotta mindazt, ami lelkét dolgozás közben fűtötte.

Nagyon is sokfelé kívánt lesujtani s ebből azután egy kissé tétova hadakozás érzése támad a nézőben. A költő Zrínyi sorsában az örök magyar végzetet látja meg, de alakját e végzet teljes súlyú hordozójává megnövelni nem képes. Magyar-német ellentét, felekezeti acsarkodás, szerelmi válság, költői ihletettségek: rendre elibénk kerül a dráma során, de a hős alakja, ahelyett, hogy mind ez indítékokat valami emberfeletti tragikumot árasztó egységben tükröznék, egyre bizonytalanabbá és súlytalanabbá válik közöttük. Thury a történelem írott szavát nem tekinti szentírásnak, ehhez joga is van, noha vállalnia kell annak kockázatát, hogy a tényeket ismerve, némely jelenetének színpadi hitele is meginog szemünkben. Zrínyijét halálba küldi még a szentgotthárdi csata előtt, Montecuccolit halálra ítelteti soha el nem szenvedett magyar fogságában, noha mi az ítélet végrehajtását nehezen képzelhetjük el, hiszen tud-

juk, hogy nagy ellenfelét még huzamos császári kegyben túl fogja élni. Szerelmi motivumként sem szívesen fogadjuk el a költő-hadvezérnek sógorasszonya iránt érzett vétkes vonzalmát: Zrínyi Péter feleségének (Zrínyi Ilona édesanyjának!) más jellemképét örököltette meg a történetírás.

A darab vége, Zrínyinek önkéntes halála előtti keserű ellágyulása, vall rá leginkább a tehetséges Thury Lajosnak igazi írói hangjára, melynek mindig erős a lírai kicsengése. Amit itt hősével elmondhat, az drámai összegezésnek is beválnék, ha az idáig vezető dráma megelőzőleg — a tollában nem maradt volna.

Rádai Dénesnek kissé megszokásokhoz igazodó rendezésében (mely túlságosan is aláhúzza az amúgy is sűrű színpadi szablyarántásokat) az előadás a tisztas közepszer szintáján mozgott. Mátray Erzsébet és Könyves Tóth Erzsébet szép, de kissé fakó történelmi magyar hölgy. Kürti József pompás megjelenésű öreg magyar. Sugár kis jelenetében megéled a színpad. Abonyi Zrínyije csak a lírai zárójelenetben hat. Timár Montecuccoli ellenszenves alakjával határozottan fölébe kerekedett magyar ellenjátékosának.

Császárpardé.

Lengyel Ernő színműve a Nemzeti Színházban.

Second Empire: III. Napoleon húszesztendősi pütkösi királysága, mely az európai erőviszonyokat tökéletesen megbolygatta, végül Sedanba torkolt s ezzel a huszadik századi világháborúnak is véres iniciáléjává lett. A parvenu ragyogás és szerencsétlen politika fénykora, melyben sokszor egy nagyravágyó és boldogtalan asszony: a császárné mondta ki az utolsó, rendszerint vegyes szót.

Lengyel Ernő majd egy negyedszázadot perget le kilenc színpadi képe során. Az ebből adódó mozaik-szerűségben az egységet azzal igyekezik megteremteni, hogy a történelmi színjáték mellett az emberit nem csekélyebb nyomatékhoz juttatja, a császárságban a tizenkilencedik századi romantikus összeesküvő lélektanát, a császárnében a napoleoni udvart felújítani vágyó becsvágy indítékait fürkészi. Azután azt mutatja meg, hogy a fantasztá száműzöttre a trónon is hontalanság vár, a Bonaparte-udvart pedig másodszer már csak Bonaparte-szalón alakjában lehet éltrekelteni.

Ebben a vonatkozásban az író valóban sok lélekelátással, elmés megfigyeléssel, a «történelmiség» színpadi meghervadt hagyományainak hatatüzenő, lüktető szellemességgel örvendeztet meg. Éles világításba helyezi a kor operettmozzanatait, az ő Párizsa a poroszokkal való nagy leszámolásra is Offenbach Szép Helenájának indulójára fegyverkezik. Ezzel talán túlságosan is könnyed hangnemből írja át Franciaország történetének ezt a vérbefúlt fejezetét. Napoleonját is az öniróniának olyan mértékével ruházza fel, aminővel ez — különösen fénykorában — aligha szemlélgette önmagát. Az a londoni kávé, akinek helyiségéből a hős vállalkozása kiindul, hogy azután letörtén újra ebbe a révbe térjen vissza, a második császárság történelmi tablóival díszíti fel kávéházát, mondván: «figyelemmel szoktam kísérni törzsvendégeim karrierjét». Az egész darab felfogásában van valami, ami egy kissé valóban kávéházi karrierre emlékeztet. Másfelől a színmű derekán az összezsúfolt, habár ugyancsak «cum grano salis» politizálás is meglehetősen tehetetlen. A szerző itt is kerüli a szárazságot, az egészet egy udvari bál játékos hangulatában vegyíti el, de drámájának

mégis ez a holtpontja. Annál szebb és gyöngédebb az epilóg-kihangzású zárószakasz, olyan, mint valami elmúlt idők homályába mélyen bevilágító, pompásan kihegyezett epigramma.

Csathó Kálmán kitűnő stilerzékű, éber leleményű rendezésében az egész előadás a színház java képességeit viszi küzdelembe. Ódry egyéni jelentékenységgel, az értelem tökéletes fölényével bírja le szerepének legfőbb nehézségét, hogy: a főhős alakjában voltaképp nincs fejlődés; magáévá kell tennie a szerzőtől reá-rótt, felülről való önszemléletet, de ebben aztán tékozlóan gazdag változatokkal gyönyörködtet. Váradi Aranka viszont az elhatalmasodó becsvágy művészi crescendójával jut el valódi tragikai magaslatra. A többi szerep mind átmeneti jellegű, de mindnek nagy a helyi fontossága. Ennek a kívánalomnak legjobban Gál Gyula, Mihályfi Béla, Petheő Attila, Lehotay, Timár és Táray felel meg. Az epizódban Sugáré a palma. Abonyi Orsinijában kelleténél több a carbonaro-póz. Gombaszögi Irén színtelensége pedig sem a császár kegyeinek, sem a Salammbovakmerőségnek nem szerzett igazi hitelt.

Nem olyan idöket élünk.

Edouard Bourdet színműve a Vigszínházban.

Hangyáék és Tücsökék meséje, mai változatban. Egy kettészakadt polgári család összefonódó története, annak megmutatására, hogy nem «pénz a világ kereke», vagy ha az is, nem tanácsos magunkat nyakló nélkül rábíznunk: a ruganyos lélekkel viselt szegénység még mindig bátorosabb menedék. Bourdet jeles író s ha a színpadon többnyire epikaiabb is a kelleténél, azért az igazi drámai hatásértékeknek is jó

ismerője s ami fő: mesteri jellemfestő. Színpadán elég sokat beszélnek, de ilyenkor — s ez szintén nem megvetendő érdem — jobbára mindig mondanak is valamit.

Most a mai «nem olyan» idök alatt nyögő nagytőkésnek viaskodását rajzolja az anyagi összeomlással. Ez a csúf harc meztelenül feltárja a gyáros társadalmi rétegének Mammonimádatát. Bourdet erős rajzában itt a legjobb francia hagyományok tükröződnek, Balzac örök iskolája. A shylockivá torzult lélek kiveti hálóját bohémkedélyű művészöccsére, sőt annak gyönyörű fiatal leánykáját nem áttolja összeboronálni egy gyöngélműjű, degenerált ifjúval, hogy ennek vagyona szanálja a vállalatot. De a «nem olyan idök» újabb áldozatokat kívánnak: a lelkinyomorék fiatalember családjának anyagi helyzete is összeroskad. Minden aljasság kudarcot vallott: a léha bohémek még az életük egyengetésében is okosabbak, mint a férgeslelkű haszonkergetők. Végeredményben az egész drámán a valódi írói szemlélet meleg optimizmusa sugárzik át. Ez az, amivel hazai szerzőink olyan gyéren szolgálnak. S ehhez járul az alakok tökéletes plasztikája s az a magasabb színűírói képesség, hogy Bourdet színpadán a helyzetek kiélezettsége meg a dialógus szellemes összecsapása mindig szervesen kerül együvé, nem egymást váltogatva, hanem egymásba fogódzva.

Lakatos László fordításában és Tarnai Ernő rendezésében a Vigszínház igazi mintaelőadást nyújt. A két fivért Góth markáns játéka és Rajnai őszinte kedvessége formálja művészi-leg tökéletessé. Muráti Lili szerepe egészen rendkívüli terjedelmű hanglétrát kíván s mégis az ifjú művésznő sohasem volt ilyen biztos és megingás nélkül való. Öröm volt a színpadon látni, csakúgy sugározta magából a test és lélek fiatalágát. Még kénye-

sebb feladat jutott Rádaynak a félkegyelmű ifjú rajzában, becsületére válik, hogy elkerülte az üres pathologizálást, sőt rokonszenvet szerzett az alaknak. Kis szerepében is nagy volt a kolozsváriak régi büszkesége: Laczkó Aranka. Góthné, Makay Margit (utolsó mozzanata a finom színpadi beszédnek ritka remeke), Berky Lili, Márkus Margit, Peéry Piri egytől-egyig erőssége az előadásnak. Ajtay meg Bondy most először jutott súlyosabb feladathoz, mindkettő jól megállja helyét. Somló is elkövet mindent, de a rábizott alak több diákos kedvességet kívánna, mint amennyivel ez a tehetséges, de fanyarízú művész rendelkezik.

A cukrászné. — Menyegző.

Molnár Ferenc színdarabjai az Andrássy-úti Színházban.

Először Bécsben mutatták be mind a két apróságot, hozzánk csak azután jutottak el az egyik kis színpadra. Ilyenre is valók, hiszen kabarédarabnál egyik sem igen több. Az első ugyan — kispolgári szentimentalizmusba ágyazva — Molnárnak azt az örök színműtárgyát újítja fel az asszonyi hűség ábrándok-bujtogatta megingásáról, melyet nagyszínházi darabjaiból is váltig ismerünk, de a korábban annyi hókuszpókusszal felszolgált téma most olyan szerénnyé vékonyodott, hogy a téresebb színpadi méretek menthetetlenül elnyelnék. Molnár tisztelői ezt a tökéletes «deegyszerűsödés»-t magasztalják benne, az érett és megbocsátó bölcsnek szelíd sóhajtását. Őszintén megvalljuk, mi inkább a kimerült írónak bágyadt matrica-

levonatát éreztük az ujdonságban. Talán az is némi ingerültségre hangolt bennünket, hogy a színlap öklömnyi betűkkel Molnár Ferenc «remekművei»-re csalogatja be a közönséget. Ezt a minősítést talán engedjük át mégis inkább a becsületes kritikának vagy éppen az — utókorak. Kritikusai hitelem megkockáztatásával sem mondhatok egyebet: *A cukrászné* nem remekmű, még cukrászati remeknek is mérsékelte. Törzs Jenő, Tőkés Anna, Kertész Dezső s a többiek annyi odaadással szolgálják az író, hogy remekmű fennforgása esetén se válnék szegényekre. Hanem azért az utcai plakát bizonykodásának hitelt szerezni ők sem képesek.

A *Menyegző* meg éppenséggel nem több, mint a régi Molnár-krokik bármelyike (legfeljebb azok frissebbek voltak). «Vígjáték»-nak fémjelezni szinte merénylet. Ami elfogadhatóvá tenné: a csillogó dialógus, sehogyan sem akar valóban csillogni. Majdnem unalmas, pedig alig tart tovább húsz percnél. A végén az ízetlenségnek, a céltévesztett erőlködésnek kelletlen érzésével távozzunk. Mi haszna, hogy két olyan kiváló kómikus küzd a diadalért, mint Kabos meg Gózon? Párbeszédüket, kínos hozomány-birkózásukat a nézőtér végigneveti ugyan, de az alakok rajza kiemelkedőbb színészi szolgáltatás benyomását végül sem kelti. Az efféle feladatok merőben szócsőszerepek, a rádió szokásos «vidám est»-jeinek keretén túl nem terjednek. A fiatal Pethes Ferenc átszellemült vőlegény-karikatúrája mintha biztató ígéretet nyujtana; a figyelmet mindenesetre máris megérdemli.

Rédey Tivadar.

Zene. ~ Képzőművészet.

Preetorius professzor előadása.

Szenenbild und Szenenvision. Zum Thema Richard Wagner. Wagner művészetének erős faji gyökerében, egyetemes szellemében, szociális, vallási, erkölcsi elméleteiben a megújhódásra törekvő mai németiség is megtalálta a maga eszményeinek kifejezését. Ennek a lelkes szellemnek hirdetője Preetorius professzor, aki a Szellemi Együttműködés Szövetségének magyar egyesületétől rendezett igen érdekes és tanulságos előadás keretében foglalkozott Wagner Richard műveinek színpadi problémáival. Szembeállította egymással a mult és a jelen stílusát, amelyet találóan jellemzett a «Szenenbild» és «Szenenvision» elnevezéssel. A régi színpadi képek a romantika és a naturalizmus szellemének jegyében olyan keretet nyújtottak a drámai cselekménynek és Wagner zenéjének, mely a valóságot híven idéző, rengeteg részleteivel vagy színpadra varázsolt tájkép, vagy egy szép romantikus mesekép volt, tehát csak arra nem alkalmas, hogy ennek a drámai cselekménynek s a zenében rejlő hangulatnak mintegy vizuális szimboluma legyen. Utóbbira törekszik a modern díszletművészet. Preetorius professzor egy-

másután vonultatta fel megkapó, szimbolikus erejű színpadi képeit, amelyeket a berlini és müncheni Wagner előadásokhoz tervezett. Ezekben a képekben minden leegyszerűsödik: monumentális terek, nagyvonalú épületrészletek, terraszszerű emelkedések, vad sziklák, súlyos oszlopok, egy-egy fa, mintha mind élő szervei volnának Wagner komor, emberfeletti és mégis örök emberi mithikus világának. Preetorius elgondolásában így a színpad egy ideális, a valóságtól elszigetelt tér, amelyben a vonalak koncentrációja, szüksézává sága szuggesztív erővel utalnak a drámai cselekményre. Így találja meg a színpadi díszletezésben is a modern szemléleti mód a maga megfelelő formáit. Természetes, hogy nagy történelmi kultúra és átfogó szellem szükséges ahhoz, hogy a színpadi kép megalkotója eltalálja a megfelelő mértéket, ami egy új stílus követelményeit a hagyományokkal és az alkotó előírásaival egyensúlyban tartja. Ehhez éppen úgy kell érteni Wagner zenéjét, mint híven követni az egyetemes művészetéről való elgondolását, amelyben minden művészet egymásnak nyújt segédkezet, hogy az emberi lelket a maga teljes egészében kifejezhessék. P. M.

A NAPKELET minden közleményeért írja felel.

A szerkesztésért és kiadásért felelős: TORMAY CECILE.

Helyettes szerkesztő: NÉMETH ANTAL.